

EGAN

4-6

1962

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

Págs.

<i>Etxaitar</i> : Gure aita.....	169
<i>J. San Martín</i> : Zuloaga ta gu.....	173
<i>Etxaide'tar Jon'ekin</i> Izketan.....	184
<i>B. Otero, Aurraitz</i> : Olerkiak.....	190
<i>Aita L. Villasante</i> : Bautain-Blon- del-Rousselot.....	204
<i>Intxausti'tar J.</i> : Jainkoaren billa.....	209
<i>G. Aresti</i> : Jainkoa jaio da Otxar- koagan.....	214
<i>Oskillaso</i> : Mikel eta erdeldunak..	220
<i>Olaberria'tar I.</i> : San Martín, gi- puzkoar santu berri?.....	225
<i>Ormazabal'dar A.</i> : Gasteiz'ko Prantzisko'ren sorteria dala-ta.	231
Anne Frank'en Egunkariko zatitxo bat.....	237
<i>J. San Martín</i> : Zeren billa?	246
<i>J. Azurmendi</i> : San Paulo'ren mun- du berriztea.....	250
<i>J. M. Satrustegui</i> : Errotariaren txa- kurra	257
Gezurrezko udaberria.....	259
<i>Bitáño</i> : Urretxako santua.....	262
<i>F. Krutwig</i> : Ardnoaren maiestatea	264
Margarita Nafarroako erregiñan ipuiñ batzuk.....	266
<i>Aurre-Apraiç</i> : Matxalen Busturi'ko	272
<i>Idoyaga'tar S.</i> : Iztegi-solas.....	275
<i>F. Krutwig</i> : Pintura eta kritika..	285
<i>A. A.</i> : Jan-edanak	289
<i>Irigaray</i> : Naas-maas	292
Adabakiak	298
<i>L. M.</i> : Liburuak.....	303
<i>Oskillaso</i> : Ihardespen bat Aita Vi- llasanteri.....	315
Berto paperen sariketa.....	323
<i>G. Aresti</i> : Etxe aberatseko seme galdua	324

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrue, A. Irigaray y L. Michelena

EGAN

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Dirección y Redacción: A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación de Gulpúzcoa - SAN SEBASTIAN

II Epoca

Vol. XX

Julio-Diciembre, 1962

G U R E - A I T A

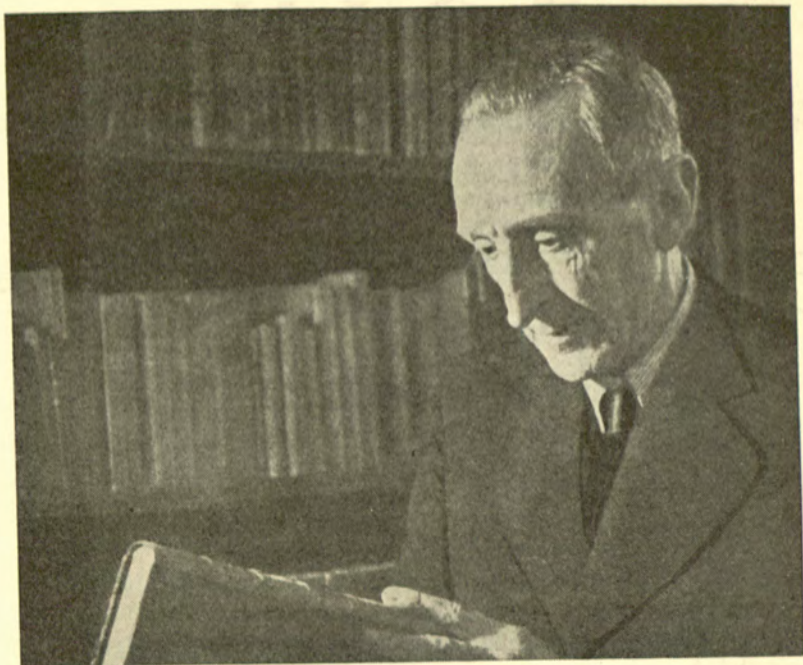
*Ignazio Maria Etxaide-Lizasoain Euskaltzainburu
eta Gipuzkoa'ko Telefonu-buruaren oroiz eta gorazarrez.*

Mehe eta zorrotza zen, gorputzez bezala izpirituz ere.

Guri, bere aurroi, apika, zorrotzegia iruditzen zitzaigun. Bere seme-alabok, nolabait esateko, espartar-kutsudun aziera jaso baigen-duen. Baiñan bere buruarekin ere etzuen beste neurririk ezagutzen. Zorroztasuna maite baitzuen beretzat, eta bere buruari opa ziona —esakun zaharraren arabera— besteei opa izaten zillegi zitzaion.

Gizon zen, itz onen otsak aditzera ematen duen gogortasunean, eta ziur naiz bere burdiñezko izpituarentzat ezer gutxi zekiokela mingarriagorik bere aziaren frutuak lanerako eta bertuterako aul eta txepel ikustea baiño. Egia esan, zernaitarako belaxkak nabaitzen ginduen —gure azialdiari begira zerion batez ere uste onek—, berak ain menderatu zuen sakrifizio gogo orren utsean, alegia. Giñan baiño kementsuago nai ginduzkean berak erakutsitako bideetan.

Osotasun dotriña maite zuen —integrismua, alegia— eta erdi-ipurdi egindako gauzak arbuiagarri zitzaizkion. Gure elizarako jaiera urriaz makiñabat aldiz entzun genion tristekiro, noski, baiñan bere barruak sentitzen zuena, oi zuenez, kanporatu gabe: "Epelak somatzen zaitutet eta epela, nolabait ere, arbuiagarriago zaio Jaungoikoa'ri otza baiño". Estudiorako gure griña exkaxaz —batez ere ni-reaz— beti kezkatan egon oi zen. Iñork bere semetan —estudio-zaleenak ere— etzuen bere burdiñezko borondate ori agertu. Azterraldi garaia etorri eta gau guztia —egunaren ondoren—, goizeko bostak

edo seirak arte, kafe-katillukadaz ernaiturik, nork euki zuen berak bezala burua liburuei itsasita, begi lotiei erraigabeko gudu egiñaz?

Berak atxeman zuen bertutearen erpiñean ikusi nai ginduzkean, irmo, sendo, zalantzarik egiteke, su ta gar beti aurrera begira. Baiñan bere bertute indarra erraldoi batena zen eta guk ez sentitzen kemenik aski gure baitan aitaren urratsei jarraiki joateko. Kristo bere iru apostolu bereziakin Getsemani'ko baratzan iduri genduen, iñolaz ere. "Izan gogorrak zuen buruekin —esan nai zigun bere erakuspidearekin— bertutean iraun dezazuten". Baiñan gu, otoiñaldi labur eta epel baten ondoren, begimiñak menderaturik lozorro erortzen giñan.

LANA!, ona bere deboziozko santua arnasak iraun zion artean. Langilleak nun-nai ba-dira, pentsatuko du norbaitek. Baiñan ez ainbat lanaren amodioz, diruaren amodioz baizik eta ezta ere zernai lanetarako prest daudenak.

Ogibidez injinadore zen eta telefonuko bereizkuntzari emana batez ere. Ezta, beraz, arritzekoa, nortasunik aundiena alderdi onek ematea eta alor ontan edukitzea zabalduena ain merezia zuen jakintsu fama. Baiñan beste milla eginkizunetan ere saiatu zen gure aita. Musikazale aundia ez-ezik —musika klasikua esan nai dut eta onen

bañan Wagner zuen begiko— musikagille ere izan baitzen. Euskal-gramatikako soroak ere maitekiro urratu zituen, batez ere aditzaren barrutian. Euskeraz gaiñera, frantses, ingeles eta latîña batez ere etzituen bazterrean uzten arigai bezala.

Albistaritzari —periodismuari, alegia— Españi'ko guda arte eten-gabe ekin zion, berak itxu-itxuan sinisten zuen osotasun —integrismu— dotriñaren alde. Folletu edo liburuxketan ere lan oni eman zitzaion, gaztezaroan batez ere. Gerora, Donostia'ko "La Cruz" asterokoan uts egiteke idazten zuen Eliza Katolikoaren morala eta esku-bideak defendituz eskuarki, baiñan baita beste zernai gaietan ere.

Bere integrista fedek —euskal-amodioarekin pare— azken arte irauñ zion. Zahartzaroan entzun genion esaten: "Noizpait alderdi integrista berpiztu ba'ledi —Jaungoikoa'ri ala nai dakiola—, zalan-tzarik egiteke alderdikidetuko nintzake berriz ere". Gure aita sako-netik ezagutzen zutenentzat eztaukate mirarik itz oek, integristarik integristena baiño integristagoa izan baitzen bizi zen artean.

Baiñan esan dugu zernai lanetarako beti prest zegoela gure aita. Etxean argizalerik etzen bear an-emengo uskeria eta uskeri t'erdiak konpontzeko. Etzuen lotsarik ere baserriar bat bezala atxurrean ari-tzeko. Makiña bat aldiz ikusi izan dugu —nola ez ikusi geu lagun-tzaille aritzen baigiñan otarra bizkarrean artuta!—, Agiña'ko "Ga-lardi-Azpi" deritzan bere baserrian, erretenak egiten, iturriak arkitzen eta mendi egaletan bideak egiten ain maite zituen erle eultzetaraño erosotasunean joateko. Eta erleok, iñoren ardurapean utzi gabe, berak zaitzen zituen uda ta negu, galdu etzitez. Baiñan azkenerako galdu ziren, ain maite zituen erletxuok euren gixa utzi bear izan baitzuten zahartzaroaren ezinbesteko aginduz, eta aien txillar-ezti gozo-sendoa jateko alkarren leian genbiltzan bederatziz seme-alabok ez giñan kapaz izan erletxuai irauñ-azteko.

Beste gogorapen bat, ene mutiko-aldian guztiz naturala iruditzen zitzaidana eta orain miresten nauena, bere maillako iñor ezpailitzake kapaz ortarako, ene aita bere automobilaren azpian sartuta ikustea da, burutik oiñetara koipez eginda mekanikurik trebeenaren lanak egiten. Onela zen gure aita GIZON. Intelektual bat izanik, bere burua esku-lan bajuetara makurtzeko lotsarik etzuen, bai-baitzekien, gor-putza zenbat eta geiago makurtu, izpiritua orduan eta geiago altxa-tzen dela.

Lana izan zen gure aitaren bizio bakarra. Arritzekoa dena nola iritxi zitekean ainbeste lan klasetara eta ain desberdiñetara. Matema-tiketako problemarik gaitzenak atxurrarekin trukutzen zekienaren-tzat —eta ez gero jolas atxurketan, izerdi patsetan baizik— etzegoen lan desegokirik. Lanean zuen bere izpirituak atsegin eta atsedan.

Lanari nolako beroz eta zalez ekiten zion oar zaitezten, bere gazetako gertakizuntxo bat kontatzea zillegi bekicit. Milla bederatzireun eta amar-amairu inguru ortantxe, ogeitabost-ogeitazortzi urte zituela —injinadore karrera ogeitabirekin bukatu zuen—, Azpeiti'n telefonuzentrala montatzen ari omen ziren, gure aita buru zebilela eta Jenaro Mitxelena jauna burupeko. Larri omen zebiltzan, Diputaziñoari agindu zioten egunerako ezin bukatuan, Ontan, norbaitek jakin-erazi dio gure aitari diputadu panparroi batek bota duela bere lagunen artean: “¡Qué van a hacer esos dos pipiolos!”. Bi injinadore gazteak, larri ba'ziren, berotu ziren. Gau eta egun ekin zioten lanari agindutako egunerako bukatuta egon zedin eta bai bukatu ere! Baiñan, nola? Arrats batean gure aita loak menderatzen omen zuen. Akeita —itz au gogoko zuen gure aitak eta orregatik ipiñi dut— katillukadak artuarrren ezin begiei zabalik iraun-azi. Zer egin zuen orduan? Artu alboan zuen bizikleta (1) eta gela-barruan aurrera-atzera asi ekilibrio klase guziak egiñaz logalea astindu arte. Marka da gero!

Seme-alaba guziok gaude zorretan gure aita zenarekin, berak egin zituen alegiñakatik danok aurrera aterata ikusteko. Apika, naitasun gozorik erakusten etzekien, baiñan barruan sentitzen zuela ez tut zalantzarik. Gure aitak latzean maite ginduen eta askotan gozokoa baiño maitasun sakonagoa izan oi da latzekoa. Ciceron'ek beñepein onela zion: “Amodio au (alkarren artekoa) ez dugu juzgatu bear, aurrak bezala, naitasun bero baten eragiñez, sakontasunez eta irautasunez baizik”.

Tankera berean egin zituen alegiñak gure euskera zahar maitagarria bere seme-alaba guziei itzegiten eta maita-erazten erakusteko. Ni beñepein ontan zordun natzaio eta baldin zerbait bereiziki eskeretzen ha'diot biotzaren mami-mamitik, nire gaurko euskal-izate auxeda, beragatik izan ezpa'litz ene ezpaiñak ezpailukete itz bat bakarrik euskeraz oguzi ahal izango eta apika ezta ene biotzak Euskalerrria maite ere.

Biarko Euskalerrria'k, ideatan oso besterik baldin ba'da ere, ez al-du nolana ahaztuko gure aita zenaren izena, Ignazio Maria Etxaide eta Lizasoain, gauza guzietan bezala “bere erara”, izan baitzen ziñez eta biotzez: EUSKALDUN.

“ETXAITHAR”.

(1) Berea, noski, Gure belaunaldiko jendearentzat ezin sinistukoa baldin ba'da ere, esan dezadan ene aita eta Mitxelena jauna aldi artan Gipuzkoa'ko toki askotara, ala nola Azpeiti'ra, bizikletan joaten zirela bere lantegira. Pedro Mari Mitxelena'k, nire koñatu eta aipatutako Mitxelena'ren semeak, kontatu dit gertakizun au bere aitari entzunik.

(2) Espasa-Calpe'ren *Los Oficios*-en irugarren ediziñotik, “Colección Austral”-en, 44'gn. or.-ald.

ZULOAGA TA GU

Orain iru urte *Eibar* aldizkarian idatzi nuan ontaz zerbait. Zuloaga ta eibartarren artean izan diran tiki-mikizko auziak errialde guzietan gertatzen diranak izanik noski, ongarri deritxot gai au berriz astintzea probetxugarri izan ditekealako.

Zuloaga da mundu guzian bere izena geien zabaldu duan eibartarra. Ta bere ospetsutasuna eztu sortu istoriako beste gizon batzuek bezela, gerratik edo politikatik, ez: arte kulturaz baizik.

Inazio Zuloaga Zabaleta, Plazido ta Luziaren semea, Eibar-en jaio zan 1870-garren urtearen uztaillaren 26-an. Artista jatorria ekarren. Eusebio, bere aitona, 1808-an Eibar-en jaioa, Fernando VII-garrenaren armeriako buru izan zan. Plazido berriz, bere aita, damaskinau kontuan Eibar-era ainbeste aurrerapen ta ondasun ekarri zuan gizona genduan. Bere aurrerapeneri esker amaika familik jan du ogia Eibar-ko errian. Oraindik gaur ere asko bizi dira ortatik; baña lastima da Plazido joan zanetik ez dala beste aurrerapenik egin esan bearra. Gaur, damaskinaua, berak utzi bezela agertzen da, gaurkoz eratzeko bera bezelako beste artistaren bati begira, Mesias aipatuari bezela.

Bere osaba Daniel zeramista ontzat ezagutu da. Baña guzien iturburu Eusebio aitona izan zan. Orfebrerian eta repojadian besterik ez lakoa zan Eusebio. Orrelako aita maisu zalarik ezta arritzekoa semeak artista izan bearra.

Aitona, aita ta osaba entzute aundiagokoak izango ziran Inazio pintorea orren ospetsua egitera eldu ez-balitz. Inazio-n izen aundiak besteena zerbait itzali du, Zuloaga, bera besterik ez balitz bezela.

Arrigarria bada ere, Zuloaga etzan pasatu iñungo eskolatik, bere aitarena eta mutikotan Eibar-en Fausto Mendizabal-en dibuko eskolatik izan ezik. Bere etxeko arterako giroa ondo aprobetxatu zuan, ta naikoa izan zuan bere barnean bein eta betiko egiatzko artearen kezka bat sortzeko. Eta bere bizitza zear arte kontuko eskolak

uxatu zituan. Beretzako, artista bakoitzak bere burua landu bear zuan, zergaitik, berak esaten zuanez, maixu ona zan pintorerik ez omen zan.

Akademismoaren betiko leloari iges egin zion. Kezkatia zan iza-tez eta berak bere bidea aukeratu nai zuana. Orregaitik ez zituan or-duango artistarik geienen antzera kuadru istorikorik eta *marchands-*entzako kromoak egiten; ez zan joan saritxoen ondoren, ezta mai-xutarako alki billa ere. Egia, arroegia zan orrekin konformatzeko. Bere pintura bortitza urriñago zijoan.

Bear bada, orregaitik ez zan sortu Zuloaga-ren eskolarik. Berak alegiñik egin etzuelako, ifiork etzion jarraitu. Flores Kaperotxipi-k dio, arriturik: "Zuloaga-rekin gertatua, bear bada lenengokoa da isto-rian. Maixu bikafiña izanik, teknika baten jabe eta mundu guzian aun-dietsitako dominio bat izanik, ez du utzi jarraitzallerik, Euskale-rrian bertan ifiork ez du jarraitu Zuloaga-ren bidetik. Txalotzen da, baña etzaio kopiatzen. Ikasbidetzat artzen da, baña etzaio antzik ematen." Ori gañera, berak lagunduta, pintore bat baño geiago au-rrera atera dirala; zergaitik, bera izan zan, beste askoren artean. Balenziaga ta Arrieta poztu ta animatu zituana.

Bere lenbiziko lanak Eibar-en egin zituan, Orrela ziran "Arrate-ko itsua", Curtis-i ain atsegingarri izan zitzaiona; ta "Eibar-ko itu-rria" (Urkuzu-ko iturria), bere aitari asko gustatzen zitzaiona. 1887-garrenean, artean mutiko bat zalarik, azaldu zituan bere lanak, "Un sacerdoté rezando" zan beren artean onenatariko bat. Garbi ikusten zan bere erriarentzako izan zituala lenengoko maitasunak. Baña, ja-kiña, artea ez da errizulorako egiña, arteak ez du mugarik, eta ez eskatu artista bati au edo bestea erriaren alde. Bera, mundu zabale-rako egiña da. Au, askok ezin dute ulertu ta artista bati eskatu nai diote poeta bati, militar bati edo politiku bati eskatu bear zaion doaia.

Ala ere, Zuloaga-ren bizitzan zear, argi adierazten digu bere biotza errimiñez beterik bizi izan zala, ta 1900-ean, Segovia-ko pun-tan, "La corrida de Eibar" pintatu zuan. Plaza ura, Untzaga-n, San Juan jaietan "Andres arotzak" urtero jasotzen zuana zan; bere atze-kaldean Untzaga-ko torre renazentista zaarra agiri zala.

"Andres arotza" aipatu degunez, bere gertaera bat kontatu bea-rran arkitzen naiz: antziñako Eibar-en, erretore jaunak, eleizan ziran lan guziak "Andres arotza"-ri eragiten omen zizkion, tellatuak ez beste guziak; tellatuak Txantxiku-k egiten omen zituan. Aste Santuko prozesiorako Jesukristo-ren gorputz illaren irudi berri bat erosi omen zuan erretore jaunak, Enbil jauna omen zan. Zurezkoa omen zan, baña bikain landua, ta kristalezko kajoi bat egiteko agin-du omen zion "Andres arotzari". Ez dakigu "Andres arotzak" neu-

rriak nola artu zituan. Lenagoko, Plazentzia-ko arotzak bezela edo; ollo-txabola bat egin omen zuan bere arotzerian eta gero ezin omen zuan atera, atean etzalako kabitzen. Ta, "Andres arotzak" ere, Jesukristo baño kaja txikiagoa egin omen zuan. Erretore jauna larri, biaramunean prozesiñoa egin bear zala-ta. Baña, gure Andres maña askodun "biargiña" omen zan ta, egiñak-egin, ez omen zan asko larritu. Arotz batek ez izatekotan aterik aña maratil, nork izango zituan ba? Bai asmatu ere "Andres arotzak". Irudiari, belauin ingurutik, oñak ebaki omen zizkion eta kontu guztiakin ipiñi omen zituan ezkerreko ankia ezkerreko alderdian eta eskubikoa eskubiko aldean. Erretore jaunak konpostura ura ikusi zuanean, eskuak burura eraman da, esan omen zuan: —"Baña, Andres! Zer ein dok?". Ta, Andres-en erantzuna: —"Jauna..., ba... Jesukristo zan kajoian kabitzen ez zana, ta, burua ebatea baño obe zala pentsatu dot".

Orrela zan Zuloaga-ren gaztaroko Eibar. Ez ote zan bere amesetako Eibar Segovia-n pintatu zuana? Zuloaga bezelako edertzela bati, atsekabe aundia eman bear zion Untzaga jauregi renazentista ura botatzeak. Eibar aldatu ala, bere erriarentzako maitasuna galduaz joan zan. Ta, ori ezta arritzekoa. Nork ukatuko luke gaurko Eibar-en bizi geranontzat lenagoko Eibar ez zala atsegiñago ta maitagarriago? Zuloaga-k bazuan erri-miña, baña bere gaztaroko erriarena, ta ez gero ezagutzera eldu zanarena. Ortan, uste det eibartarrik geienok gaudela Zuloaga-ren gisan.

Zuloaga-k, aurrera urtetzeko ta aurrera urten eta gero ere, gizon aundi guztien antzera, gorriak ikusi bearra izan zuan, naiz ta eibartarra izan. Gorrotogarrizko inbidiak agotan erabilli zuten. Artista aundi guziak bezela, eztabaida asko sortu zuan bere denboran. Eta erbestekoak orrela baziran errikoak ere etziran atzean geldituko: Kristo-k esan zuan lez, iñor ez omen da izaten bere errian profeta.

Euskaldunak esan izan dute, Zuloaga Gaztela-zale amorratu bat zala, eta Gaztelakoak beti asarre, beren miseria besterik pintatzen ez zuan euskaldun madarikatu bat zalako. Baña, egia esan, Zuloaga-k berak nai zuana edo sentitzen zuana pintatzen zuan iñori jaramonik egiteke. Pancorba-k zion Gaztela lur-gorritz ikusten zuela, txiro ta kultura gabe, aurrerapeneri atzea emanda; Gaztela legorra, arri zarrak, zeru larriak, bere monsturu iduriko gizon itxusi ta zakarrekin. Orrela dira izan ere "Las brujas de San Millan", "Gregorio" (*El botero*), "Mujeres de Sepúlveda", "Castilla la Vieja" ta abar. Beren onduan, oraindik Erdi Aroko zentzuz bizi diran "El Cardenal", "El Cristo de la Sangre" ta gañerakoak jarriaz. Zuloaga-k pintatu zuan España oñazez, gogai larrietan odolusten bezela. Ta, oraindik ere, askok, ez die parkatu bere erejia. Baña,

azkenengo aldiz Trabazo-k "Indice"-n esanak gora-bera, pintore aundi bat izaten jarraituko du. Trabazo bera ere pintorea da, baña urteetan naikoa aurrera joanarren, oraindik bere lanak ez dira gauza kritika bat merezitzeko ere. Txarreanean ere, zozoak beleari: ipur-beltz.

Zuloaga-ren kolore beltzak, ijito, gaztelar nekazari, arpegi illun eta tristedun toriadore, ta abar, Zuloaga-k bere barnean trajediren baten burruka zeramala ematen du. Paris-en pasatutako bohemio bizitza nekegarriak nunbait biziaren garratza erakutsi zion larrimiña nabari du eta miseria ta trajediaren deiari jaramon egin zion bere paleta ta pintzelakin beren aldarrikak jasotzeko. Rusiñol-ek esaten zuan bezela, Zuloaga-rentzat ez zan gozotasunezko kolorerik eta arpegirik, lienzoak gordintasunez pintatu bearra sentitzen zuan.

Berriz, Euskalerriko gauza gutxi pintatu badu ere, egin dituanak Aurelio Arteta baten mallakoak izan dira. Kritikuen iritziz "Bersolari" ta "Amarretako" jarri bear omen dira goren.

Baña orrela ere euskaldunok ez gera konforme. Ez dakigu, ba, gure baserriko bazter-txuloak loraz pintatzen edo pasatu bear zuan bizitza, errimiña adierazteko. Ez al da gutxi, gurea egin duan guttia apal eta goxo egitea? Nola pintatu digu Euskalerrria "Orixe"-k gure poema nagusia dan "Euskaldunak" liburuan? Paketsuak, apalak, epelak, motelak eta totelak. Langille, jakiña. Zuloaga-n antzera gutxi gora-bera. Eta etzan asko ohea izango "El botero"-ren antzekoetatik asi ta ijito, jaubeltz, puta-zar, inkisitore, erortzen dau den erri-zar tartean toreadoriak jauntxo dirala pintatu baginduz. Orduan bai izango zala zer esana.

Izan ere, Zuloaga-gandik intelektualak bakarrik libratzen dira, neska merezigarritzko edertasunaren jabe danen bat edo beste gandik aparte. Oiek ikusten ditu ongi: Larreta, Valle Inclán, Falla, Azorín, Ortega y Gasset. Beobide-n antzerako artistaren bat edo beste ta abar. Toreruak arpegi illun larriekin ta Duque de Alba arro despota, zuzenki begiratzeko ere gauza ezala.

Baita baziran beste asko "El Greco", Velázquez, Zurbarán eta Goya-gandik ikasitako pintura zala esaten zutenak ere. Lau pintore oiek, estilo, bata-bestiagandik ain desberdiñak izanik. Lau-rengandik ikasi bazuan ez zan mutil txarra. Baña Zuloaga-k gauza bat bakarrik zuan oiena laurona: beren malla ingurura eldu zala. Kaperotxipi-k garbi asko esaten duan bezela: "El arte de Zuloaga no nace en otra fuente —por lo menos visible— que no sea la suya. Nace en él. Y quedará en él, cuando desaparezca, después de haber dado abundantes glorias al pueblo vasco." Ikusita dago, Zuloaga maitatzeko artea maitatu bear dala, ta jardun guztien gañetik, gure pintoreak famadun jarraitzen duala. Gauza guztien gañetik, jenio

bat zanik iñork ezingo du ukatu. Gañera, eibartarrok ukatu ezin genezakeana da, Eibar-ek mundura eman duan gizonik aundiena dala.

Bere lanetan, atzekaldeak eta soñekoak arin dibujatzen, ba-zuan Olabe-ren eite bat. Ori zalata, gure erriko pintoriok akademismotik larregi biurrituta zabiltzala esaten zutenak ere baziran. Baña, orduan ori esaten zutenak, gaurko surrealista ta astratoak ikusiko balituzteke zer esango ote zuten? Zuloaga-k eta Olabe-k anima gabeko akademismoari iges egin zien, bakoitzak bere tankeraren bide jarraituz. Izan ere, galduta dago iñoren eretara jausten dan artista. Bere nortasunaren kezka azaltzen ez duan artista ez dabil zintzotasunez, eta arteak sentipenen zintzotasun utsa izan bear du. Norberetikio biozkadak ausnartuz egiten da artea. Besteena ezagutu bai, baña besteena ezagutuz norberana sortu, barne-muñetan murgilduz.

Geroago, zenbaitek esan du klasiko-egia zala. Arteetan aldakuntza aundiak asi bear ziran garaiaren muga bizi zan, ta etzan erreza, orduan, geroago izango zanaren bideak artzea. Aldizka, modak sortzen dira ta asko eramaten ditu korrontak nora dijoan konturatzeke; len gauza bat defenditzen zutenak, beraiek, beste gauza bat diote orain. Era berriak ez dira oraindik burutu, ta burutzen diranean ere, ezta elburu izango. Gizonaren sorketak ez du bukaerarik, nolabait, beti joango da bide berrien billa. Orregaitik, gaur, zenbait gauza ta uste aldatu ondoren, ez gera nor aurreko arorik urrena bear bezela juzgatzeko. Oraingo moldeak burutzen diranean, ta beste era berri bat sortu, orduan pasatuko dute galbaia nork balio zuan eta nork ez jakiteko. Zenbat eta zenbat ustel baztertu bear izango ote dira orain ontzat daudenak. Eta zenbat jaso orain konturatzeke bazterrean daudenak.

Denak mintzatzen dira penaz Van Gogh-i bere denboraz goramena egin bear eza. Bere bizitza ziara ondatuta gero konturatu ziran beraz. Da, gutxi oroitzen dira bere bohemio bizitzaren larritasunik aundienetan, Zuloaga izan zala Van Gogh aundietsi zutenetan aurrengo bat. Nun ziran kritiko onak? Ta "El Greco" ezaugarri, gorongo jarriaz, nortzuek egin zuten lanik geien 98 jeneraziokoak izan ezik? Ta beren tartekoa ez al zan Zuloaga? Beren tartekoa eta tarte orretan lanik geien egin zuana "El Greco"-ren alde? Gaur, nornaik daki "El Greco" nolakoa dan, baña denbora artan Velázquez, Zurbarán eta Goya zirala uste zan bakoitzaren garaian, ta orain iñork ez du zalantzan jartzen aiek añakoa edo aien gañetik dagona zala. Ta zelan ez, gaurko artearen tajueri antz geiago badu?

Ta Utrillo gizajoa? Paris-ko bohemiak alkoholetan suntsitu zuan gizajoa? Bere lanak, bere animaren barrukaldetik ertenak dirala esa-

ten da. Ta Utrillo-ri atsegin zitzaion Zuloaga-ren lana. Iñoiz etzun jarri zalantzan.

Eskola berriak ikaragarritzko aldakuntzak izan dituzte azkenaldi ontan. Batez ere impresionistotik asita. Era berri oietan Picasso izan da buruzagi, baña Picasso bat bakarrik da munduan. Igaro diran eskola guzietan nagusi azaldu zaigu; dakielako nundik zear dabilen artea bere bendu du. Azkenaldiko era berri auekin konforme eztanak ere an ditu, bere begien eta sentipenen atsegingarri, rosa ta urdin kida artako lanak. Zuloaga berarekin konparatzea astakeria bat litzake. Munduak mende askoren barruan ematen duan bakana degu Picasso.

Aroetan zear, kulturaren gurpillak bere malla eskatzen du. Zientziaren jakintzak filosofiari loturik buru dirala, artea eta literatura bere garaiko usteeri loturik dioa. Ta, uste oieri lotzen ez dana, ez dioa gurpil orrekin, atzerago edo beste bide batetik baizik. Geienetan atzeragi joanaren pekatua izaten du gizonak. Artea, arteari bakarrik lotzarren edo poesia, poesiari. Orduan gertatzen zaiguna da, geienean, lenago egiña obetu bearrean, egiña egiten ibiltzea. Baña, aurrean esan dedan bezela, gizonak duan almenik onena, ta beste animaliak ez dutena, gauzak sortzeko almena izanik elburu berrien billa joatea da mundu onetan. Ori da gauza guzien egia. Ezta izango bizitzaren errazoi bakarra noski. Ez baita errez bizitza onen egiaren errazoa ziurki jakiten. Zerbait gerala? Jakiña; geranak ez bagera, gu, zer gera? Izatetik, zentzunez, zertako gaudenaren ustea oso urruti iduritzen zaigu. Gerana dakigu, gaudelako, ta gauden malla ontan ditugun almenak gauzak sortzeko. Sorketarik ez dago jakiteke. Era guztietako sorketak zientzia dute beren iturburu. Filosofia, gizonaren pentsamentueri loturik egonak, berakin ditu milla korapillo. Filosofiak jartzen dizkio gizonaren errezoari formak, ta andik zabaltzen dira bizi moldeetara, artea tartean dalarik, bere giroari dagokion era. Gaurkoari lotuta ez dagon filosofia ez da filosofia zintzoa. Gaurkoa uts-utsik ere, ez da ezer, edo ez beintzat guztiz garbia. Lena ezagutu eta gaurkoan biarkoari begira. Ori da gizonak berarekin duan legeetan bete bearrik aundienetako bat. Orregaitik, gaur, oraindik Velázquez-en erara pintatzea, orduko moduaren moldeetan egotea litzake, gauza berririk ez sortzea. Ta ori litzake gizonak duan doairik onenatarikoa ukatzea: sortarazitzeko doia.

Aldakuntzaren mugetan ez dala bereizkuntza ziurrik? Tartean-tartean tranpa asko izango dala? Bai, ala da. Zuloaga, artearen mugimentu aundien muga-mugakoa degu. Garbi bereiztea gaitza dan garaikoa. Lenari geiago lotu zala berriari baño? Egia ori ere. Bidea garbi ikusten ez duanak berarekin du ezagututakoari ur emanaz joan edo, ezagutzen ez danetik jokatuz, galdu edo ohea billatu. Zuloaga, bear bada, lenari larregi lotu zan. Arteta ez ordea. Tamalgarri izan da Arteta orren

gazterik mundutik joan bearra. Aurelio Arteta bere tankera berezi baten jabe zan eta bertatik jarraitu zuan aldatuz: obetuz. Bere barne-miñaren dei otsak jasotzen zituan noski.

Zuloaga etzan uste bezin klasikoa, inpresionismoa ere ederki menderatu zuan, eta baditu zenbait kuadru ziara inpresionistak zirenak. Esate baterako, "Sitges", bere familikoak Zumaya-n gordetzen duten lana, inpresionista da, ta eskola onekoa gañera. "Cerros de Calatayud" eta "Plaza de Albarracín" ere, beste batzuek bezela, inpresionista tankerakoak ditu. Berriz, gaurko astraktoak, guziak ontzat artu bear baditugu, naikoa litzake aipatutako lan auen baztertxo bat bakarrik artzea astraktorik onenekin konparatzeko. Zergaitik, gaurkoak ere ez bai dute oien baztertxoetatik jaso genezakeana baño geiagorik. Donostia-ko Eguberriko konkuro oietan azkenengo urteetan ikusi ditudanak beintzat eztidate geiagorik esan. Asmakizun berri asko dabil, baña tranpa asko ere bai. Berria eta berrikeria ez dira berdiñak.

Zuloaga-n zeruak buruko min aundiak eman dituzte eta ematen dituzte. Batzuen iritziz "El Greco"-gandik jaso zituan tankerak ditu, beste batzuentzat Euskalerriko zeruak Gaztelara aldatuta, ta Trabazorentzat gusto gabeko fantasiak, ifun arkitzen ez tiran asmakizun itxusiak, atmosfera pintatzen etzekiela betegarri egindako zikinkeriak. Trabazo-k ikusi balitu Arrate-n dauden lau kuadroak, bearbada etzuan orrelakorik esango. Arrate-ko pinturak giro berezi bat dute Zuloaga-ren lanen tartean, ez dute bere gañerako lanen antzik; atmosfera giroa dute. Ori egiten ere bazekiela adierazgarri baño ez badira ere.

Badakigu bere lanetan atmosferaren lausoa falta dala, baña ori ezta etzekiela juzgatzeko. Artistak eskubidea du bere gogoaren erara pintatzeko. Ribera-ren lanak nun dute atmosfera? Ta ifiork ukatu al dio jakitea? Eta zergaitik Zuloagari bai? Ori diotenak Arrate-koak eza gutzen ote dituzte?

Nik esango nuke "El Greco"-gandik zetorkiola eibartarrari era ori. Bear bada, "El Greco"-rena Euskalerriko zeruakin eta bere barne-gogoakin lagun-erazirik.

Irudien ostekaldea ez lausotzea eta kontraste gogortasuna berakin zuan Zuloaga-k, ta bere errazoa bere euskotar izakera bortitzean bakarrik billatu genezakeala uste det: euskaldunok arterako degun gogortasuna nabari du. Gure sikolojiaren giarra da, ta or dago artistaren euskalduntasuna ta ez emengo gaiak erabiltzean. Bestela, orrela ez izatera, China-ko gaiak pintatzen dituzten inglesak, chinoak izango lirake; ta Ingalterra pintatzen duten chinoak, inglesak. Zuloaga Gaztela zale izateak ez du euskotar izakera ukatzen. Euskarologo guztiak ez dira emengoak, ezta hispanista guziak españolak ere.

Esanak esan, Zuloaga-n lanetan, bada gure giarra; bortizki gañera. Dibujoa ezin ohea du, indar aundiko lanak dira, gogor egiñak, ta era

ortako lanak berekin izaten dute kolore beltza. Beltza, beltza! Or dira pintorerik geienak pekatari. Kedarra dariola daudela bere lan batzuek? Beltzetik gutxi atera dira Zuloaga baño dotoreago. Bere beltzak erdal-dun bati ez dio gauza aundirik esango, baño bai guri. Gure izakera ez dago Montes Iturrioz-en bigun maxkalean. Euskalduna ezta orren epela. Ori epeltasunori gure erromantikoak bakarrik nabari dute, ta oietarikoak ditugu gaurko euskal idazle asko ere.

Kareaga gazteak, eibartarra ta impresionista berri oietakoa degu, ez du inñundik ere Zuloaga-ren eskolaren antzik, baño, Zuloaga bezela, beltza ukatzeke dabil. Kareaga, temperamentuz, Zuloaga-ren gisakoa da, ta apaltasunean Olabe ber-bera, ta ezta milagro eibartarra izatea. Zuloaga oso artoa zan, eibartar asko bezela, baño ez guztiak bezela, askok uste duten moduan. Olabe, berriz, apalegia ta bere apaltasunak ondatu zuan artista; egia esan, bere apaltasunak eta bere jenio txarrak. Kritiku batek beragaitik gaizki esan zuala ta beste gabe, ogei urte igaro zituan pintatzeke. Kareaga-k, Zuloaga-ren aide bortitza du, ta Olabe-n apaltasuna, ez ordea bere jenioa; baño, penaz naiz, bere erri-txokotik irtetzeke, etorkizuna galduko ote duan. Adibidez, Kareaga paisajista uts-utsa da, ortarako jaioa, beste biak erretratu ta konposizioan ziren bezela. Paisajejan besteen gañetik dago.

Asko erabili da agotan Zuloaga-ren erriarentzako maitasunik eza. Aurrean esan dedan bezela, nik eztaikit nungo eskubideak ditugun pintore bati maitasun ori eškatzeko, ta gañera milla progantza daudela Eibar ta Euskalerrria maite zituana.

Madrid-en eta Paris-en bere denborarik geiena igaro bazuan ere, ori zegokion bere lanari zenbait erakusketa antolatzeke. Oietatik kanpora zenbat tokitan egin izan ditu, bai Frantzian eta bai Españian, ortariko erakusketak Bilbon eta Donostian baño geiago? Paris-en eta Madril-en udazkenetik udaberrira arte lana egin ondoren ez al zuan udarako atsenaldia Zumayan igarotzen? Ta, Urraki mendian, Goyagañekaldean ez al zuan estalpe bat egun batzuetan gure mendiekin asetzeko? Gabriel Zelaya-k here poeman esanarren Zumaya-ren edertasunak etzituala ikusten, ori ezta egia. Ez bazitzaion atsegin etzuan bizi lekutzat aukeratuko, ta gutxiago atsedendiko bizitzarako. Zumaya etzuala pintatu? Ori beste gauza bat da. Zumaya-ren goxotasuna, bizitzeko obeki zegokion here kuadru gogorretarako baño. Nik, ori dala esango nuke here eritzia.

Ta, gauza guzien gañetik, ukatu ezin genezakeana da Zuloaga-k Eibar oso maite zuala. Udara Zumaya-n igarotzen zuala ta ez Eibar-en? Zuloaga etzan orren kaikua udara Eibar-en igarotzeko. Paris-tik edo Madril-dik etorri atsedendilla ta nola, zentzundun gizon bati, bururatu zitzaien Eibar-ko zuloan igarotzea? Uri aundi aietan bezela arna-

sestuan bizi izateko? Eguzkia ta batez ere aizea urri ta kea ugari diran txokoan sartu? Erritik urbil gelditzea ez al zan gutxi? Maiz ez al zan agertzen Eibar-era bere autoakin? Bere eriotza aurretxoan, orain dala ogeitaseiren bat urte ere, entzun zuanean Eibar-ko eleizan Araoz-en erretablú ederra (Gipuzkoa-n danik renazentistarik onenetakoa noski) garbitu ta berriz pintatzeko ideetan zirala, aguto mogitu ziran bere ofiak, polikromia zaarra errespetatu eragiteko. Ta eskerrak bera arduratu zanai Eibar-ek duan monumentu onena zan bezela gordetzen da; zergaitik, euskerazko sermoiak debekatuta zituzten orduango erretore eta koadjutorra goña-bera, mozokil ederra aterako zan polikromia berriakin.

Erbestean bere izena ospetsu egin ondoren ere Eibar-entzako errimintasunez bizi izan zan. Ta, Erroman lenengo saria jaso zuanean, poztu zan Eibar-ko erria ta sekulako jai-aldia antolatu zuen, bere omenez. Salvador Eizagirre, *Casino de la Amistad*'eko presidentea buru zalarik, Eibar-en orduan ziran bazkun guztieri dei egiñik, 1912-garrengo Ilbeltzaren 6-an aukeratu zan omenaldi ori egiteko. Eguna eldu zanean, Udaletxean, txistu ta danboliñez egin zien ongi-etorria, Astaburuaga alkateak eta Eibar-ko 21 bazkunen ordezkariak. Ondoren, Hospitalera osterá bat egin zuan ta milla pezeta ta sei oe berri eman omen zituan pintoreak. Gero, *Astelena* frontoian izan omen zan bazkaria. An izan zan Fausto Mendizabal, bere lenengoko dibujo maixua ere; ordurako larogei urte zituan. Ta, alburu eder bat eman omen zien zortzi millak izenpeturik. Bazkalondoan, Zuloaga-k, zutinduta, eskerrak emanaz, itzaldi bat egin omen zuan erderaz, gero euskeraz bukatzeko itz auekin: "Eibartarra naiz, eibartarra izango naiz, eta eibartarra ilgo naiz. ¡ Viva Eibar!"

Inazio-k, bere emaztea paristarra zuan eta bera ere Frantzian famatua egin zanez, maite zuan mugaz-andiko erria ere, ta Europa-ko gerra ondoren, ango umezurtzen alderako diru batze bat egin zuan ta Eibar-ko "biargin" guztiak egun bateko irabazia eman zuten. Ogeita amalau milla pezetaraño batu zan ta Zuloaga bera izan zan Poincaré, orduango presidentia zanari, eskuz-esku eman zizkiona.

Gero ta gero ere bere erri ingurua zeraman berekautan: mundu guzian ibilli ondoren, bere izena goren igo zanean ez al zuan atsedén toki bat arkitu bearrez, 1914-an egin Zumaya-ko Santiago-etxea?

Arrate-ko eleizara lau kuadro eman zituan. Azkenengo gerratian zerbait estropeatu zirala ta berriz ipintzera etorri zan. Ipiñi ta gero, Ama Birjiñari errezzatu ondoren, bere kuadru oieri begiratuz esan omen zuan: "Ortxe usteldu zaitxie".

Baña, Eibar maite bazuan ere, nai ta naiez, min aundia artu bear izango zuan beren familiko jauregiakin gertatu zanagaitik. Errebal kalian egoan "Kontadurakua" deitzen genion zuloagatarren jauregia,

kantoikalde batean balkoia zuelarik armarri batekin, Bergara-n diran batzuen antzera (adibidez, Bergara-ko Arrese jauregian bezela), ta gure errian egin diran urbanismoko beste astakeri askori ezarritzeko, bere illaran etxeak egin ziran balkoi ta armarri alderdi bata tapatuz. Errebaletik Bidebarrietara zear-kale bat atera bear zan, eta alderdi ori errespetatuz egin bearrean, metro batzuek gorago egin zan zear-kale ori, Trokolaneko kantoian.

Eibar-en ez zan gauza berria arteentzako maitasunik eza. Arrezkero ere jokabide berdiña jarraitu degu eibartarrok, ta genituan monumentu apurrak, premiña gabe, lekurik ezaren atxakian galdu ditugu. Zuloaga asarre izan zan beren jauregi ederrari ori egin bearrez. Gañera, Errebaletik Bidebarrietara kale berri bat zabaltzeko ain ederki etorrela "Kontadurakuan" kantoia. Noiz ikasi ote bear dute, arkitektoak batez ere, len diran edertasunak galtzeke berriak sortzen?

Nik neuk bizi guzian ezagutu nuan alderdi bateko orma ori tapatuta, baña erriko zaar asko oroitzen dira orduango Udaletxeoak zuloagatarrekin izan zituzten eztabaidekin.

Jauregi orretan, Luzia, Inazioren ama il zanean gertatutakoak adierazten digu Inazioren jenio bizi ta kartsua. Amaren eriotzaren berri eman ziotenean Paris-era; berealaxe jarri zan bidean. Ta nola ez, batetik ama bazuan, bestetik bere artista bidearen laguntzalle izan zuan. Paris-en diru gabe bohemiarik gorrienean agertzen zalarik, bere aitak etzion nai dirurik bialtzea, Eibar-era itzuli ta bere ondoan damaskiñaduan lanean astea baizik; Inaziok, ordea, pintore izanaren egarria zuan bere barruan ta, gero berak esana, amak laguntzen zion zertxo bait aitaren ixillean. Orregaitik, eguerdi artan, amari lur ematera ozt-oztan iritxi zan. "Kontadurakora" joan zanean, inguru onetan oraindik baserri, erri-txiki ta zenbait baseritik jetxitako famili artean oitura dan bezela, "onra-jana" (ildakoaren izenean jateko oitura zaar batetik dator, luzea litzeke orain emen azaltzeko bere zeazkizuna, baña noizbait mintzatuko naiz ortaz) egiteko gertu billatu omen zuan bere etxeo maia. Bazkaitan asteko zain zeuden senide, adiskide ur ta gañerakoen aurrean, mutur batetik oratu omen zion maiko mantelari ta indarrez tira eginda bota omen zituan lurrera bertan ziran ontzi ta janari guztiak, esanaz: "Gure ama il dalako, nik ezin neike ontzat artu gure etxean banketerik."

Azkenengo gerratean erre zan "Kontadurakua". Gaur ezta bere lorratzik gelditzen; Malleatarrenekin batera desegin zan.

Zuloaga-k Eibar-entzako otzaldia izan zuala bere azken urteetako bolara aretan? Arritzekoa al da ainbeste min artu ondoren? Bere etxea galduta, lagun zaarrak berriz, il etziranak artean, geienak munduan zear sakabanaturik. Bere denborako Eibar falta zitzaion. Bereztat Eibar ez zan lengoa. Eta, bere zaartzaroan Eibar-era gutxi ager-

tzen zan, ta ez zan Eibar berri onek aztu zualako, ez; bere adiskide zaarrik gordetzen etzuan Eibar onek samintzen zuelako baizik.

Azkenengo urteetan ere barnean zeraman bere Eibar. Eta, Madrid-en bere zaartzaroko azken urteetan jarri zuan erakusketa batean, bodegoi batzuekin naastean, mutikotan Eibar-ko etxean izan zuan lenbiziko pinturako estudioa azaltzen zan. Zaarturik, bere lenagoko izakeretara gogoz itzulirik, biotzetiko ames bat balitz bezela, sorterriko oroitzapenetan murgildurik ibiltzen omen zan gure maixua. Eta, duda gabe, azken urte-aietan, bein baño geiagotan ibilliko zan bere buruan Eibar-ek egin zion omenaldi ura. Zergaitik, Eibar-ko damaskiñau-gintzako "biargiñak", urtero, San Plazido ondorengu igandean Zumaya-ra egiten duten osterata ortan (Inaziok berak, bere aita-zanaren oroitzapenez ipiñitako jaia da), entzun nion urte batean bere alabari: beren aita noiz-nai gogoratzat zala Eibar-ekin; bere uestez Eibar izan omen zan bere aitariatzat erririk maitagarriena.

Eibar-ko erriak, ondo merezita, estatua bat jaso zion eleiz-aurreko jardiñean, Elgezua eibartar eskultoreak egiña. Eibar-ek bere alde egiñagaitik ez du bere izena asko geiago jasoko; bera da, bere izen aundiakin, Eibar jasotzen jarraituko duana. Eibartar askoren artean somatzen det bereganako oztasuna. Arro bat zala, etzuala erriaren alde ezer egin... esamesak. Arrotasunean eibartar-eibartarra zan, ta gañerakoan norperagandik neurtzen asi. Eibar-ek, aberats asko ta Mecenas gutxi ditu.

Zorionez, gure baratza, ezta dana arantza. I. E. Andikoetxea eibartarrak, Argentina-n idatzi zuan liburu bat, laudorioz beterik, Zuloaga-ri buruz.

Gañerako euskaldunok ere ezin genezake guregandik uxatu, Frantzi-Españietako kritiku guziak ao-batez mintzatzen diralarik, bere pintatzeko tankeren giarra Euskalerriko semea izatean dagola diotenean.

Zuloaga-k, bere bizitzan zear, maiz agertu zuan Euskalerrientzako maitasuna, bere bizi-modu langillearen atsedean kabi zalarik. Artista zan asi oiñetatik eta buruko illeetaraño, mundu zabalerako jaioa eta ez erri-zulorako Iparraguirre-n mintzairan esango genukean bezela: "...eman da zabal zazu munduan frutua".

JUAN SAN MARTIN.

Etxaide'tar Jon'ekin Izketan*

NUNGOA ZAITUGU?

Donostia'ko Avenida de Francia'n jaiο nintzan orain Teresatarren komentua den etxe zurian 1920'garren urtean. Nire aurrekoen jatorriak, ordea, Gipuzkoa'ko eta Naparroa'ko errietan sakabanaturik daude. Apika, Zuberoa'tik ere ba-dut etorki, ITHARTE ene bigarren deitura, seguru aski, Zuberoa'ko Xarra'tik baidatorkit, Erronkari, Tafalla eta Eskoriatza barrena.

NUNDIK SORTU ZAIZULA ESANGO ZENDUKE IDAZTEKO LEIA ORI?

Biotzaren mami-mamitik, nola eztakitalarik. Amabi urtetan Euskalerrria ene baitan sentitzen asi nintzan eta sentipen au maitasun sutsu biurtu zen urte pare baten buruan. Garai aietan, euskal-gogoaren intzak Euskalerrri'ko mendi-ibarrak bere ezetasunez gozaturik zeuzkan. Ene inguruko euskal-giro kutsagarri onek piztu zuen, noski, ene baitan, geroztik itzali ez den amodio sutsua.

NUN IDATZI ZENDUEN LENENGOZ?

Donostia'ko "La Cruz" asterokoan, aita itsu-mutil nuelarik. Aldi artan amabost urte nituen. "Till Eulenspiegel"-en ipuifiak euskeratzeari ekin nion. Zorigaitzez, ez nuen bukatzerik ahal izan, gerrateak ebaki baitzuen ene gara-aldiko lan ameskoia. Baiñan, nire idazzaletasunak sustraia artu zuen eta urte luzeetan ixilpean egonbearra izanagatik, ene lumari erdoitu gabe iraun erazi nion sator-lanean.

(*) 1962'garrengo "Txomin Agirre" sariaren irabazlearekin egiñikako elkar-izketa au Radio Loyola'tik barreiatua izan zan, bere garaiean.

EUSKAL-IDAIZLEEN ARTEAN ZER TOKITAN JARTZEN DUZU ZURE BURUA?

Ene ustez, euskal-idazgintzan zerbait baldin ba'naiz, nobelagilleen artean ezarri bear dut nire burua, eta zeatzago mintzatuz, kondairanobela saillean. Teatrurako ere ba-dut joera (iru drama dauzkat gure aldizkarietan argitaraturik), baiñan eleberrian, nobelan, lasaiago eta gustorago ari naiz. Teatruko teknika baiño, nobelakoa aixago menderatzen dudala esango nuke eta eleberri-soroan kondairazkoa dijoa-
kit ondoena, berau sentitzen baitut ene biotz-mamian, erri baten izan-gogoa aditzera emateko, ezpaita bere izana gogora-aztea bezalakorik eta erritarren biotzak izan-gogoz berpizteko, eleberria, nobela dugu ederti iskillorik bikaiñenetakoa.

ASKO KOSTATZEN AL-ZAIZU IDAZTEN?

Aldiak izan oi dira. Batzuetan ixuri errexu izaten du idazleak eta bestetan nekezagoa. Iñoiz edo bein lana bertanbera utzi bearra ere sortzen da, buruak gauza onik ematen ezuelako. Ontan, gaiak ere asko esan nai du. Nik, etorririk ugariena eta lasaiena nobelan edo teatruan ari naizenean izan oi dut. Aldizkari lanak erditzeko garaian nekezago aritzen naiz. Lan klase guzietan asierak izaten dira zaille-nak. Gerora, etorriak eztu utsik egiten eta sarritan iturri oparotsu biurtu oi da. Ba-da, ordea, eleder-barruti bat pausorik ezin eman du-dana, olerkiarena, poesiarena, alegia. Eta ez, noski, saiatu ez naizela-ko, baiñan, bide ortan denbora galtzea besterik ez tut egin.

ZURE LIBURU ARTEAN ZEIN DUZU MAITEENA?

Gurasoentzat ez dago euren aurretan zuzenezko bereiztasunik. Jaungoikoa'k euren ardurapean jarritako izakiak dira eta berdin zu-
rriaren maitatu bearrak. Lege au nolabait urratzeko bide bakarra zu-
zenaren kontra joan gabe, jaiotzak edo geroko okerraldi batek au-
rrari erantxitako gaitz aundi baten zorigaitza da. Orrelako izaki ba-
ti bidezkoa den naitasun aundiago bat euki oi zaio... Orra ba, idaz-
leak bere lan eta liburuak, ama batek erditutako aurrak bezelaxe ditu,
adimenaren neke eta izerdiz sortutakoak, alegia. Beraz, ez diteke zu-
zenezko bereiztasunik eduki eta nolabait edukitzekotan, nik beñepein,
jendeak naitasunik gutxiena diona maitatuko nuke. Beraz, jendeak

edo kritikak gutxietsiena edo arbuiatuena izan denari eskeiñi nai nioke ene abegiririk eta babesik beroena.

SARITUTAKO ELEBERRIAREN GAIÁ...? ESPLIKATU
ZAIGUZU PIXKABAT, NUNDIK ASMATU DUZU?
NUNDIK SORTU ZAIZU?

Galdera auei labur erantzuten ezta gauza errexa. Erdi-Garaiak aspaldidanik dauka niretzat lillura edo erakar-indar bereizi bat, batez ere Euskalerra'ri gagozkiola. Zenbait liburu ba-nituen irakurriak Oñaztar eta Ganboarren borroketan murgildutako gure Erdi-Garaiak eta iruditzen zitzaidan eder-gaiez ain apaingutako garai basati baiñan ernegarri onek, merezi zuela poema epiku baten jabe izatea. Ni, ordea, ez izaki poeta eta ezin garaitu olerki bidez gogo nukean elburua. Bereala erne zitzaidan, ordea, eleberri bat, nobela bat mamitzeko azkurea... Baiñan, ene begien aintzinean ikusten nuen jardun-gaiaren zabalasanun ikaratzen minduen. Ez nuen uste kapaz izango nintzanik ainbeste egintza eta ari-lagun egokitasun edo ordena batean alkarganatzeko eta nobelari batasun bat emateko burutik oiñera. Baiñan, ene asmoa aurrera eramateko gogoia zirika ari zitzaidan etengabe eta, egia esan, estuasun galantak pasa ondoren, lortu nuen gai nagusi bat bilbatzea, izaki bizidunak eta irudimenekoak enegixa erabillirik, eleberriaren jo-mugari begira beti. Orrelaxe sortu da gure Erdi-Garai-ko Guelfo eta Gibelino zitalei buruz osatutako prosazko poema au, olerkariak orrela izendatzeko baimena ematen ba'didate, beñepein. Jaun Peru Abendañoko'k eta Jaun Gomiz Onzalutx'ek —Lekutio'ko eta Butroe'ko jaunak—, alkar sakaildu bearrez, norkeri basakoienez borrokan diarduten artean, Ganboarren eta Oñaztarren interes makurrak defendituz, Jaun Matxin Olasoko'k bi taldeen arteko pakea eta adiskidetasuna billatzen du, zaldunen ohorezko legeak mespreziatuz eta apaltasun izpiritu aundi batez Ebanjelioaren Argiari atxiki.

ZURE ASMOAK ETORKIZUNERAKO?

Etorkizuna eztugu gure esku, beraz, bizi gaitezen gaurkotasunean, ezin iritxizko ametsez burua puztu gabe. Geroa gureganatzean, iñoiz gureganatzen baldin ba'dugu, eztugu lanik faltako zeri ekin. Orain, eleberria bukaturik, Etxahun'en bertso lana gipuzkeratzeari ekiten ari natzaio. Baiñan, lasaitu zaitezten, esaño dizutet burua asmoz irakiten daukadala. Denbora da euskal-idazleoi falta zaiguna gure asmoak burutu ahal izateko.

ORAIÑALDIKO LITERATURAN ZEINTZUK ZAIZKITZU NOBELAGILLERIK BEGIKOENAK?

Galdera orri ezin dizaioket zuzenean erantzun, irizpide ori nobelabait emateko, nobelagille bakoitzaren sailletik lau edo bost eduki bearko baintutzke irakurriak gutxieneko eta ahal izanik jatorrizko izkuntzan. Nire lantegiak eta gaiñerako irakurri bearrak —txolarte guziak irakurtzen ematen ditudalarik— ez didate ortarako betarik eskeintzen. Gaiñera, nik nobelagille guziak gazteleraren bitartez irakurri ditut eta onek eskubidea asko murrizten dit egilleez egiazko iritzi bat emateko. Alabaiña, nire iritziaren ideia bat jaso dezazuten, errealismuaren eta ederraren eragitez ene biotzean zirrara aundi egia didaten eleberri batzuen izenak aipatuko dizkitzuet. Une ontan gogora datozkidanak aipatuko ditut, izen-sailla geiegi luzatu gabe. Ona izenok gaztelarazko ediziñoen arabera: “Cuerpos y almas” (Van der Meersch); “La piedra angular” (Zoé Oldenbourg), Erdi-Garai’ko nobelarik ederrena nik irakurrien artean; “Los que vivimos” (Ayi Rand), Errusia’ko biurrialdiaz, Pasternak’en “Doctor Zhivago” Nobel saria baiño aski ohea ene ustez, eleberri bezala; “Lo que el viento se llevó” (Margaret Mitchell); “La buena tierra” (Pearl S. Buck); “La historia de San Michele” (Axel Munthe); “Los santos van al infierno” (Gilbert Cesbron); “Las llaves del Reino” (A. J. Cronin); “Guerra y Paz” (León Tolstoi); “Tierra de promisión” (André Maurois); “Las inquietudes de Shanti Andía” (Pío Baroja); “La vida como es” (J. A. de Zunzunegui). Gure artean: “Garoa” (Domingo Agirre); “Araibar zalduna” (Eusebio Erkiaga); “Peru Leartzako” (Txillardegui). Ez naiteke geiago luza. Esan dezadan, soilki, aipatutako batzuen moral ustatuna ezin dudala onetsi.

ORAIN DIJOAKIZUN GALDERA AU OSO ARDURAZKOA DA, BAIÑAN EGINBEARRA: ZER DERIZKIOZU EUSKAL IDAZLEEZ? GAURKOEZ ETA ATZOKOEZ?

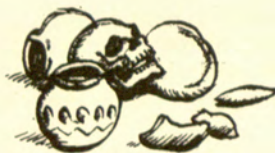
Oraintxen bai jartzen nauzutela estuasunik gorrienean, ezpaita erreza galdera orri erantzuten alderdi batekoak edo bestekoak minberatzeko arriskurik gabe. Danok dakigu —Aita Villasante’ren Historia de la Literatura Vasca irakurtzea aski da orretarako—, euskal-idazleek izan dituzten iritzi bereziak mendez-mende eta bereiztasun au nola gordindu den ogeigarren eunaldi ontan. Euskal-idazleak gure aldiko Oñazar eta Ganboar biurtu zaizkigu, ardura aundi gabeko auziagatik borroka itsuan. Idazle zaharrak ajolakabe xamarrek ziran

—batzuek oso ajolakabe— iztegiaren erabilkizunean eta zabarkeri kaltegarri onek, kontrako indarraren legez, garbitasun griña kaltegarriago bat ekarri zuen, giro artan euskerak aspaldidanik bereganatuak zeuzkan arrotz jatorriko itzak erabiltzea debekaturik gelditu baitzen, pekatu larririk aundiena bailitzan. Eta etzen lexiko kontua bakarrik; gure zaharrek ain ederki gordetzen zituzten morfologia eta fonetika legeak erabat lardaskatu eta azpikoz gaifleratu baitzituzten. Norbaitek esan dezake —eta egiaz esan— nabarmenkeri ortaraiño iritxi zirenak eskola bakar batekoak izan zirela, baiñan euren zipriztiñez —politikaren alkarkidetasunagatik batez ere— danok zikindu eta kutsatu giñan. Ene iritzi, ordea, euskal-idazleen arteko bereiztegaillurra menderaturik daukagu eta oraindik astiro-astiro, baiñan, luzaro gabe —izkuntza baten denboraz ari naiz eta ez giza-bizitzarekin neurtzen dugunaz— abaila aundian, berdintasun aundi batera iritxiko gera, gure idazle zaharrek ain jatorki ardietsi zuten berdintasunera gutxieneko. Gure zaharrek, bakoitzak bere euskalkia erabilirik —baiñan, izkuntz-arbolaren adar puntetara igesmiñez jo bearrean, enbor aldera urbilduz zentzu aundi batez—, denek alkar konprenditzeko euskera idazten zuten. Esaterako, gaurko edozein bizkaitarrek uler dezake txit ongi Tartas'ek 1666'garren urtean Zuberoa'ko euskalkian idatzitako *Ontsa hiltzeko bidia*, eta alaber gaurko edozein Zuberotarrek uler dezake Mogel'ek Bizkaiko euskeran 1802'garren urtean bilbatutako *Peru Abarka*. Gure egunetan berriz, giputz batek ezin dezake —eta bizkaitar batek ere naiko lan!— pizkunde-aldiko bizkaitar baten euskera konprendi, eta laphurtar batek ere nekez oraingo zuberotar idazleena. Tartas'i oster, Zuberoa mintzairan ari delarik, Txorierriko (Derio inguruko) euskaldunak aixa uler dizaiokete eta alderantziz, Mogel'i, bizkaieraz jardunik, edozein Zuberotarrek. Beraz, badirudi aldi artako euskaldunek puntatik puntara itz egiteko telefonua guk baiño obeto ezagutzen zutela. Zorionez, atzerakada burugabe onek bere geldi-aldia egin du eta Añamendi'z beheko euskaldunak beñepein, Mitxelena eta Villasante jaunak mugarritutako bide bakarrean alkartzen asiak gaituzu. Aipatutako bi maixuek edertu eta apaindu digute gure arbasoen gurdi-bide zaharra eta ziur naiz euskal-idazleen artaldea oso-osorik bide ortaratuko dela luzaro gabe, aurre-iritziak eta sasi-arrazoiak suntsitzen ari baitira, sortzea eman zioten belaunaldia itzaltzen ari den giñoan. Orra zein den ene ustez euskera salba dezakean bide bakarra. Izarrak or ditugu diz-diz, euskal-bidaidearen erakusle. Jarrai gakizkien eta salba gaitzakean portu bakarrera eurak eramanen gaituzte.

ESAN ZAIGUZU ZERTXOBAIT ZURE FAMILIAZ. ZURE
LITERATUR-ZALETASUNA ETA FAMILIARI ZOR
ZAION BEGIRAPENA ETA ARDURA ONDO
AL-DATOZ?

Emaztea eta bi alaba ditut eta euskera dugu etxean denon ezaip-
ñetako mintzaira bakarra. Ezkondua naizen aldetik zaurian ipiñi di-
dazu beatza. Euskeraren alde egiten den lan oro urrurik egin bearre-
koa izan oi da eta arazo ontan ematen diren orduak etxeko ogiarentzat
galdu bearrak. Egoera onek istillu gogorak sortaraz ditzake famili
batean, baiñan denok egin gaituen gure Jaungoikoak ezagutzen ditu
bere aurrak; ba-daki bakoitzaren egarri, premia eta estuasunen berri
eta iñor ez du beartzen dezakeanera baiño geiago. Guk, Jaungoikoa'ri
eskerrak, ba-dugu bizitzeko aski eta euskeraren alde lana egiteko beta
sortu zait egunero. Emazteak konprenditzen daki ogia edo arnasa be-
zain bearrekoa dudala nik euskera eta —bekosko illunalditxo batzuek
gora-behera— ez dit batere eragozpenik jartzen Jaungoikoak berak ene
biotzean ezarritako amodio sutsu orri eskeiñi dizaizkiodan ain bearre-
koak dituen lan orduak.

MAJORIA HAUNDIAREKIN

*(Gabriel Arestik euskerara eman zezan, Bladi
Oterok berak eginikako hautaera.)
(Zati bat)*

MAJORIA HAUNDIARI

Hemen dago, kantuz eta arimaz, maitatu zuen
gizona, bizi zena, barrenetik hil zena, eta egun
batean kalera atera zena: Orduan oro konpreniturik,
bere bertso guztiak urratu zituen.

Hala da, hala zen. Begietatik habuina
dariola, amodioaz hordirik, gau batean
atera zen, nora jakin gabe ihesi:
Heriotzearen usainik etzegoen leku batera.

Bakezko olak, mandio kulunkatuak,
hala zituen besoak, airean sua bezala;
bularraren kontra odolezko olatuak,
gorputzetik, begira, gorrotozko uhin haundiak.

Honera! Hel! Ene! Airetik doaz hegazi,
zeruaren kontra, aingeru ikaragarriak;
itsasoaren bizkarretik doaz, portuz portu,
iheri, metalezko arrain bildurgarriak.

Bakean bizi den gizon baten truk ematen ditut
nire bertsoak. Hemen dago, hezurrez eta haragiz,
nire azken borondatea. Bilbon, aprilaren
hamaikan. Bladi Otero.

H A S I E R A N

Bizia galdu badut, eta aldia, eleztun bat
bezala uretara bota nuen guztia,
sasi artean kantua galdu badut,
hitza geratzen zait.

Gosea sufritu badut, eta egarria, nirea
zen eta gero ezer etzen guzti hura,
isilik itzalak segatu baldin baditut,
hitza geratzen zait.

Nire lurraren aurpegi garbi izugarria
ikustearren begiak zabaldu banituen,
ezpainak apurtu arte kantatu banuen,
hitza geratzen zait.

Gero negar egiteko, isilduko gara orain?

R. D.

Nire begiak mintzatuko lirake, nire ezpainak
mututuko balira. Itsu geratuko banintz,
nire eskumako eskuak segituko luke
mintza, mintza eta mintza.

Esan behar dut: "Ikusi dut". Isiltzen naiz
begi hertsirik. Ezetz, ikusi eztudala esanen
banu, gezurra esanen nuke,
mintza, mintza eta mintza.

Baina gehiegi eta gehiegi isildu behar dut,
eta hainbeste esaizun egonik, begiak hertsituko
banitu, egun guztian egonen nintzake
mintza, mintza eta mintza.

Argiro dagoena ikustetik libra gaitzala
Jainkoak! Tristura. Nire eskuak ebakiko
banitu, nire odolak jarraituko luke
mintza, mintza eta mintza.

G U R E K I N

Kafe etxe honetan
jarten zen Jaun Antonio
Machado.

Isilik eta
misterioz, herriarekin
bildu zen, luma
iharrausirik,
hautsa
astindurik,
joan zen...

GAUEZ LEHOIA

Aurpegia bihur, Ludwig van Beethoven,
esaidazu ze haize sartzen zaitzun begietan,
Ludwig; nolako itzalak doazin eta datortzan, van
Beethoven; ze haize alferrek eskobatzten duen
lekuaren hutsa... Esaidazu zer
entzuten duzun, ze itsaso apurtuk
zure belarri gorraren hondamendia jaten duen;
aurpegia bihur, Ludwig, hautsezko
maskara jira eta buelta,
esaidazu ze argik igurzten duen
zure errauts hezezeko ametsa;
aurpegia bihur, heriotz ondoko
kapitaina; Ludwig van Beethoven,
gauetz lehoia, kapitel hozena!

E L K A R R E K I N

Lur hau, denbora hau, jaio nintzenetik nirekin datorren
usteltasun izugarri hau
(lur triste eta eder baten semea bainaiz,
harrizko eta eguzkizko ametsa,
denpora mingots baten semea bainaiz,
historiatik apart gertatzen dena):
nire oinetatik azken esperantzari
hezurrak kendu arte tiratzen duen lur honek, denpora honek,
eznaute bentzutuko,
eskua baitoakit eta beste bati lotzen zaio,
eta hau beste bati, eta guztien artean katea bat
egiten da, zuri lotzen nerautzuna!

O R A I N

Bideak.
Sorbaldetan eguzkia,
batera doazi.
Badaude. Beti daude
bideak.

mundu honetan gizon batek egin zezakeen zorakeriarik haundiena hori baita: heriotzarekin ez gatazka, hil, beste gabe.

I

Niri eta zueri orori deituko digute.
Zuk eta nik eta guztiok eginen ditugu
goardiak heriotzearen aurrean.
Eta arriskua izanen da,
bala batena.
Ongi dakizue. Nire, zure eta
guztion bila etorriko dira.
Bai zure bila ere.
(Hemen ezta inor
salbatuko).
Eskribiturik dago. Zure izena gertu dago,
paper batean ikaraz. Nun dio:
abel, abel, abel edo zu, ni ta oro...

II

Baina zuk, Anso Herri,
hitz zabalak esaten dituzu,
aireak eztaramazkienak.

AURRE ALDEKOA

Aspaldi honetan pausoa arindu behar da
eta itsasora atera; airea egoki dago.
Gizonak, zuen sorbaldak eztira aingeruak,
gora sorbaldak eguzki berriaren azpian.

Hau da itsasoa, eta harma haek zarata
haundiarekin desegiten direnak.

Gizonak, altza, jaso, gora,
zuen arbolak bakera doazila.

Espainia, nire ariman arantza.
Nire ariman hezurra ta arima.
Ken nire eskuetatik kaliza.
Lot nezazu zure gerrira, ama.

JENTEAREN ARTEAN

Faltako zait airea;
ura;
ogia;
badakit.
Airea, inorena eztena.
Ura, egarrituarena dena.
Ogia... Bai, faltako zaizkit.
Baina ez fedea.
Aire guttiago eta gehiago.
Egarriago eta haundiagoa.
Hala da, bai, geroago eta haundiagoa
izanen da.

P O E T I K A

Eskribitzen dudanean
hitz egiten dut.

L O G R O Ñ O

Hemen, hibai honen ondoan
egia diot,
harrian eta airean sentitzen naiz
gaztelania.

GURE POETAK

Logroñoiko lurretan Bertzeo.
Borgoiniako lurretan Bertzeo.
Frantzian eta Espainian Bertzeo.
Gontzalo Bertzeogandik
hurbil eta hurruti.

URREKO PALOA

Kontuz!
Amerikak jokutzen du, ezpatakin,
urrea defenditzearren.

EGUZKIAREN ZUZENA

Lehen barrenera begiratzen nuen.
Orain, aurrez aurre, kanpora,
Lehen ziren itzal isilak.
Orain, sendaren gainean, eguzkia.
Eguzki zuzenak iratxekitzen ditu
lehen itsurik zeuden mendiak.

KALEZ KALE

Kalerik kale,
plazarik plaza,
ikusituen hiriak,
zimentua eta erramua,
bertan bizi izan nintzen,
Madril, Paris, Bilbo ta Bartzelona,
nire fedearen
etxea,
jente
ikusia, dendak,
portaleak,
haizetan, eguzkitan edo euritan,
kalez kale
eraman nuena,
hala nola
kaleko zakurra,
kaleko laguna,
kaleko adiskidea.

ERRUSINOLARIK EZ UXA

Orain egia esanen dut.
Eztiot nitzaz ezer, urrikal zaitetze,
oharkabeko bidegabearen arima, mintza.
Orain egia esanen dut, baina
egiaren barrenean, urrezko gaztelua,

udazkenean datorren gizona, entzun.
Esan, eskalea, egia dohainik,
ezpainak argitasuna isurten duen
bazter garbia.
Udazkenean datorren gizona,
kontuz ibil,
isiltasuna urrea baita.
Mintza,
ezkiak, zumarrak, eguna edert,
berriz ferdet.
Orain
egia esanen dut.
Egun hondatuak,
altza,
jaso
nire hotza.
Denbora galdu sakona
berriz ere, pasa
goadalkibir borobila.
Orain.
Pasa ta segi, itzaletik
datorren gizona.
Kantu isila.
Lepoan harri bat zendukala bota zenuen
zure burua uretara.
Egunaren argia:
Leihoan geldi
zapal.
Ez. Itzalezko
pila.
Mintzatu ere gabe.
Bihurtuko naiz.
Orain hasten da
euria.
Hola zegoen goiza,
maitatu zindudanean.
Denboran sartzen naiz,
Duero hibaiaeren moduan
noa.
Bilatzen dut,
sustraitu nahi naiz,
ilunean mugitzen naiz.
Nungo koba.

Ezagutu gabeko koba biribila.
Frantziska Sanchez, erdu nerekin.
Itsu mustuan, elurra makinaturik
udazkenean
datorren gizona.
Oharkabeko bidegabearen arima, ez.
Egun ilunak.
Portaloian botarikako gauak.
Argia.
Anketako mintzoa. Itsaso
urdina.
Urrezko gaztelua,
atzera: bildurrak
jaten baitzaitue.
Esan palmera,
ezpainak ikusteko
bazter garbia.
Aitanako mendia.
Espainiako
bazter garbia.
Atzo.
Gizona dator,
baina eztakus.
Reusko arrosa.
Herriaren kantu
biluza.
Orain egia esanen
dut.
Orain hasten da
elurra...
Hola zegoen goiza,
ahaztu zindudanean.
Egunaren atea
zabal zazu,
ama.
Begira ama,
nola datorren
zauriturik.
Oharkabeko
bidegabearen arima.
Kanta bezate
ezkiek, bai,
gehiago,

gehiago,
dena izan dadin aurrerantzean argitasuna.

A H A T E A

Ahatea banintz, iher egiteko,
mundutik zeihar iher egiteko.
ahatea,
pasaportetik gabe ibiltzeko,
ezer egiten ez-tuenaren antzean.
Ahatea.
Ahatexka ibiltaria.
Ifarreko zilarra.
Egoieko urrea.
Jainkoa, ahatea bihur nadin.
Zertarako hainbeste iskanbil.
hainbeste paper busti
eta hainbeste maratil?
Ahate bat.
Begira horri, hibaitik
bere kornetarekin datorren
horri. Gustatzen zaitzu?

BIGARRENEZ GABRIEL ZELAIAREKIN

Atea herstearekin hasten naiz,
balkoia zabaltzen dut eta nola dagoen karrika,
zeinbat jente
ezagutzen etzaituena, begiratzen didate
eta bizkarra
ematen didate, honen ostean nork
erantzuten du, zuk bai konprenitzen nauzu,
ezin liteke,
nire bizia ezta oraindik akabatu,
eta beste egun batean eskribituko dizut.
Gaur
mintza gaitezin. Zuk diostazu
eskribitzeko, argitaratzeko. Oker zaude.
Nahi aina eta ahal aina
eskribitzen dut, baina argitaratzen,
bakarrik, ze arraio, uzten didatena.
Beste pitxar bete edanen dugu. Morroia,
garagarno haboro ekar.

Esaten nizun kontent nagoela,
Zure *Antolojia Txikia*
liburu haundia da. (Jainkoak libra gaitzala
liburu lodi eta neskatxa itsusietatik).
Liburu bat berez zabaltzen da,
uhinaren moduan.
Erre nahizu? Ederki,
zure gutunean zeinbat
astakeria diozun.
Egia da: *Ahal nuena*
bete nuena.
Baina utziozu Pilatosi
eta malenkoniari.
Nork deitzen du, nork
erantzuten du, biok
sobera dakigu eta
eztaukagu zergatik
gutunekin denbora alferrik
gal.

ERRIMINA

Bere Erria maite daben
edonorentzat.

EGAZTADA OKERRA

Ibili nintzan ibil,
zorionaren urbil,
baso ezeetaz, mutil,
eskuan leizar-makil,

Orlegien kadena
iluntzetan lilura.
Goizetan guttiz bakez
grina-indar eta lera.

Oro nitzat olerkoi:
Poz, atsekabe, goibel...

Aratzaren pozetaz
gaien iluna gibel.

Egutsaren bakean
biozkadak bidazti;
mendi-aize biguna
poz arrotzen abesti.

Egztada okerre
alde nintzan geuretik.
Ona zapuztu neban,
negarrez nago ordutik.

M O T E L

Berein burutasunek
naukie itun:
Zer dala-ta aberritik
alde ete nun!

Gorputza bero eta
gogoa otz;
tropikuko aroak
grinak zorrotz.

Urre-egarriz arrotzak
biotz-lizun.
Lurralde gaikoi ontan
pozak urrun.

Erri eta etxe-min
gogo-motel;
uste bako bideetaz
oinak tentel.

Lora barik zelaiak
oler-antzu (1).
Gogaien arantza ilun,
deskeilatsu.

“Oa aberrira” dinost
barnak, ozen.

“Ezin daikek, luzaro,
iarrai emen”.

Aberria istea, bai
zorakeri!
Neurtitzok bediz besteen
erregarri.

O L D O Z T E N

Zer dala-ta alde neban
geure aberritik,
etxeko ta adiskideek
negarrez itxirik?!

Gal neban goiz garbien
pozezko bizitza!
Eta iluntze kadenen
olerki egoitza!

Soin beroan otz-otzik
daukat, ba, gogoia;

gomutak atsekabe
barnaren giroa.

Ixilik inguruak
ots bako ixilean;
malkoek askatasun
ezi goibelean.

Zer dala-ta, baina, alde
neban geureekandik,
ta gogoia erauzi
pozezko larretik!?

E R R I M I N A

Dei ta dei daukat Aberria,
dei sarkorrez, egun eta gau.
Ezin daikek atsekabe au
iasan: neke iat atzerria.

Geureekandik asau ta goibel
luzaroan ezin naiteke.
Gomutapen garbiak naukee
galdu-pozkidan gogo-motel.

Euskal-mendien oiartzunak
ulu daragizte tamalen

zaurian, ta arantza zorrotzen
ikutzuz malkoak biotzak.

Gomuten zidorrak biziro
ioataz irudimena aize,
Dana arrotza barruan eze,
aantzigaitz iataz geureen oro.

Geure gurasoak datzazan
lurraren bake orlegia!
Zugandik landa atsekabia
ugari toki guztietan.

A R T E G A

Iluntzea da!
Tropikuko iluntze sargoria,
Gogo minduaren ezaldia
durduxtu iata.

Amesak ernai,
Karibe-itsas-ertzera eldu naz,
erriminez ganezka barna: Arnas
garbiz ezo nai.

(1) *oler-antzu* = olermenez antzu

Ortzian zurbil
ilargi betearen zidarra.
Ugin-otsak urrunen didarra
dakast oroiz bil.

Amesa ba'litz
egia onen sorbatz goibela!
Itzarrik nago, baina, tamala
azazkatu naiz...

POZKIDA BARIK

Igande goiza!
Pozkidarik bako igandea!
Ez mezarako astirik, ez...
Oro lan utsa.

Au mingotsa da!
Aulan izatekotan ez dot

nai bizitza, Leen bait leen nai
Euskalerrí'ra [nik,

Gorroto baidot
diruzalekeria. "Ogi
utsez ez da bizi gizona..."
Gai utsa iguin dot.

B A K A R T A D E A

Tropiku'ko goiz gorria!
Ez daukak Euskalerrí'ko goizen
garbi atsegingarria.

Ondartza-maurtuan nago,
tamalak itsas zabalez aske,
berein burutasun ego.

Bakartada itzela ingurun
ixil, eresi itunenak ioten,
itsasoren otsak lagun.

Munduaren azken-ertza
dirudi lurralde goibel onek:
Osertza, ura ta ondartzta...

Olerki arrotza sorbatz,
begiak ezko, oldozkun goibelak
doakidaz aberrirantz.

Eta urdinak so egiten
dodaz urrunen anotsak barne
entzumenean dei ozen,

ORO ARROTZA

Arrotza tokia.
Arrotzak lagunak.
Arrotza ortzia.
Arrotza lana be...
Arrotza gutzia!

Gai arruntetzaz mintza
natxakee gaztelera
-italera naasteaz,
euskera bularrean
bultzaka.

Oneikaz ezin mintza
Alighieri'z, ez ta
Paganini'z be: Tolez
bakoa da ba euron
irrika.

Arrotza tokia.
Arrotzak lagunak.
Arrotza ortzia...
Au da bizikera il
ta negargarria!

Banbu-pean nago
bazkaritan,
lau italiar lagun
baranoan.

—Tamalak gizon ok—.
Bigun deutse,
elea erestsu,
ermina (1) autu.

ABERRITIK LANDA

Aberritik landa
ez dago zorionik.
Ez eta pozezko
egun argi ta alairik.

Itxi nitun baso
ezeetaz gogoia uzu;
soina adore bage
xede igigarriz antzu.

Aberritik urrun
poza be atsekabe.

asau diruz baino
aberrian txiro obe.

Gogoak egon nai
ez daun tokian ez du
soinak toki onik:
Oba leen-bait aldendu.

Erbestean bizi
baino oba aberrian il,
gogoia gentzaz ta
norberetarrak urbil.

AU TAMALA!

Mozkortu egin gura dot;
mozkor-mozkor:
Erri-min au uxatuteko
aalik bizkor.

Txiribogin! edaria;
gorri nai baltz.
Ta gogorra ba-da oba
saminontzat.

Boaz nigandik mingotsok,
eta betoz,
galdu nitun poztasunak
oldar osoz.

Ezin daiket aulan iraun,
beti goibel,
atsekabeen tontorrean
gogo-motel.

Kantau daidan neurekautan,
bertso ixilez:
Malkoen eresi meiak
suntsi beitez.

Klinkada bat..., iru, lau,
Au tamala! [bost...]
Minak kentzekotan, geitu
edan-ala.

AURRAITZ.

(1) *ermina* = *errimina*.

BAUTAIN - BLONDEL - ROUSSELOT

Frantziako Matxinada Aundia bukatu-eta, aren izigarrikeriak ikusi ondoren, pentsalari kristau askoren artean zabaldu zan alako susmo txar bat arrazoiaren alderat. Erlijio kontuan beintzat, oien ustez, etzegoen artan fidatzerik. Arrazoiari gibela eman, arrazoiaren erreinuari agur egin beariko genioke, jaun oien iritzian. Ikusiak ikusi eta, garbi zegoen arrazoiak nora garamazkian. Eurak, berriz, arrazoiaren ordezkia tradizioa jartzen dizute oiñarrizat. Eskola ortakoak dira Lamennais, Gerbet, Bautain, Bonnety ta abar. Eztute jaun oiek uste gizonaren argi soillaz, ots, adimendu utsarekin, deus tinkorik ezarri ta finka ditekenik: ez Jainko bat dagoela, ez kristau erlijioaren egia frogatu, ez ezer.

Arrazoiaren izenean jaun batzuk fedea arbuiatzeraiño eldu zirela-ta, beste aukerak beste muturrera jo zituzten: arrazoiaren indarra ukatzeraiño. Baiña ez bat ez beste. Elizak aien geiegiakeria eztu onartzen, eta auena ere ez. Eta adiskide-itxuran eta erlijioa babestu-naian zetozen auerak, teologuek etzieten abegi onik egin; orrelako babesik etzuten nai. Gerxeago, berriz, Vatikanu Lehenak erabaki zuen —oiek irakatsitakoaren kontra— giza-adimenduak ba-duela indarririk aski Jainkoaren esistentzia ziurtasun osoz frogatzeko (Denzinger 1785, 1806), eta arrazoiari dagokiola fedearen oiñarriak egiztatzeko zeregiña (D 1799).

* * *

Joandako mendearen azkenetan eta oraingoaren asieran azaltzen zaizkigu Blondel eta beretarrak, katolikuak aukerak ere. Maindire batek doi-doi bi estaltzen dituanean, ba-dakigu zer gertatzen den: batarek alde batera geiegitxo tiratzen badu, bestea berogarri gabe gelditzen dela; eta orduan beste onerak bere aldera bultza dezala, eta ura geldituko da otz. Esan nai dut kristau fedearerikiko auzia ere aitzingibel

askoduna dela, eta alderdi bat zaitzearren urrutitxo joaten bagera, beste alderdiak jartzen direla arriskutan. Eta emen ere bearbada zer-bait olako gertatu zan. Arrazoiaren indarrari eta arrazoiaren frogantzei geiegi emanaz, ba-zirudian fedea oietatik zintzilika zegoela edo oien ondore edo fruitua zela. Eta ori ere ez izan ala. Fedea, sobrenaturala da, Jainkoaren emaitza, Ark doarik emana, eta gure alegiñek bere izate sobrenatural ortan sortu eztezaketen. Arritzekoa bada ere, gizon laiko bat, Blondel, etorri zan, ain zuzen, egia auek teologuei gogo araztera. Oientzat etziran, noski, gauza berri eta ezezagunak, baiña apika bai pixka bat baztertuxeak zeuzkatenak.

Blondelentzat erlijioaren frogantza barnetik dator batez ere: erlijioa bizi duenak, pratikatzen duenak, an barruan miazkatzen eta dastatzen du alako asetasun bat, gozo bat, argi bat, eta orretzek eman oi dio fededunari erlijioa egiazkoa delako segurantzarik oberena. Blondelen iritzi ontan ba-da, noski, egi-puska, baiñan ez osoa, ene ustez. Barneko esperientzi orren balioa gutxietsi gabe, kanpo-aldera (au da, Kondairaren itxas-zabalera) atera bearra izango dugu, gure fedearen egia objetivuki frogatu nai badugu.

Fedea Jainkoaren doaia da, Jainkoak doarik emana: ezta gure alegiñen fruitu baitezpadakoa. Ori ala da. Baiña alegiñok ere eztira orregatik alperrikakoak. Sobrenatural barruti onetako gauza denetan ageri zaigu Jainkoaren jokabide berdintsua: grazia Berak emana da, eta doan emana, baiña ala ere Jainkoak gure alegiñak eta prestamenak eskatzen ditu. Alegin oen balioa ta garrantsia ezin gutxietsi diteke. Elizako Gurasoek Jainkoaren jokabide au azaltzen digute Jesusek Galileako Kanan egin zuena kontatzean. Ura ardo biurtu zuaneko arako artan, alegia. Jesusek agintzen die morroiei ura ekarri eta ontziak urez betetzeko; eta gero Berak ur ura ardo biurtu zuen. Ardo biurtzea, grazia ematea bezala da; morroiek ura ekartzea, gure alegiñekin egin dezakeguna egitea. Jesusek ardoa ezerezetik sor zezaken, morroiei alako lanik egin arazi gabe, baiña ezta ori Jainkoaren jokabidea. Guk gure aldetik gurea egin bearra daukagu. Arrazoiaren azterketak eta lanak, egokiak ezezik, bearrezkoak ere badira fedearentzat.

Gogo-otoitza erakusterakoan ere, Santuek (esate baterako San Pedro de Alcantarak) emango dizkizute amaika erregla eta oarpen: "Egizu, auxe ta auxe", baiña beste au ere gogoaraziz: otoitza, alegia, Jainkoaren doaia dela, eta guk erregla oiek zeatz gordeagatik ezin dugula erregla oien indarrez doai ori eskuratu: gure alegiñek ezpaitute ortarako gaitasunik. Baiña ala guztiz ere erreglak alik zintzoen gordetzen eta alegiñak egiten bear dugula saiatu esango digute.

"Zergatik ibilli bear dut nik azterketak egiten an zoko ezezagun batean beñola gertaturiko gertakizun batez? Gaur bertan ger-

tatzen diren gauza askoren jakitea ez al diot nere buruari galerazten? Eta ongi egiña, oien jakiteak nere izpirituaren bizia urritu ta kaskartu besterik ez luke egingo ta...” Auxe esan omen zion Blondeli bere lagun batek, eta galdera oni erantzun-bearretik erne zan aren obra aundia. Kristianismua ezta soil-soilik an, gugandik kanpo eta urruti gertatutako gauza batzuetan siñistea, ezta noski guri arrotz eta estrainio zaigun zertxobait. Gurekin zer-ikusi eztuena eta kanpotik sartzen digutena. Ez. Gure-gurea ere ba-da, eta ain zuzen, ori da Blondelek argi osotan ipiñi nai duena. Bestela gizonak esan zezakean: “Jainkoak erregalo bat egiten didala eta ni ori artzera bear-turik nagoela? Erregaloa baldin bada, gorde dezala beretzat, ni kontent nago naizenakin ta daukadanakin, eztut ezer eskatu, eztut deusen bearrrik...” Blondelek, bada, zera erakusti nai dio gaurko gizonari; gure izakera bera dagoela Kristok ekarritako argi ta indar orren premian. Blondelen obra guztia, Kristoren argi ta indar orren egarria gizona baitan piztutzero dijoa. Gizonak ezpaitu kanpotik deus ar-tzen, barneak eskatzen dion neurrian baizik.

Egarririk ezten astoa edanaraztea baiño lan gogorragorik ez omen da: ala zion batek. Eta ain zuzen, ori omen da bere ikasleekin burrukan dabillen maisuaren lana. Neronek ere ba-dakit puska bat lan onen berri. Zuzen zion ba Blondelek aurrena egarria piztu bear zela zionean. Egarriri gabe gizona ezpaita ajolatuko gai auezaz. Baiña, jakiña, ori asiera besterik ezta. Apologetika baten ataria edo ate-aurrekoa besterik ez. Kondairaren barrutian sartu gabe Apologetikak ezin burutu dezake bere egitekoa.

* * *

Aita P. Rousselot, jesuita gazte bat izan zan, Europako gerra-tean, 1915 urtean illa. Idazki bat utzi du: *Les yeux de la foi* (Fedearen Begiak) deritzaiona. Ots aundia atera du, eta arrezkero ezagun dira beronen arrastoak. Rousseloten iritzian, teologuak intelektualismo idor baten azpian bizi dira fedearrekiko auzian, eta gaitz orrek galerazten die ikusbide zuzena. Labur, arrazoiari geiegi ta graziari ta borondateari gutxiegi eman izan diote, fedea esplikatzekoan. Bereizkuntza bat egiñaz, bi aro aldi ezberdiñetan zatikatzen dute teologuak fedeko aktoan gertatzen diren guztiak: (1) Aurrera dator siñisgarritasun-epaia (ots, *juicio de credibilidad*). Aldi au betetzen da nere adimenduak erlijio katolikoaz onako au erabakitzen duanean: “au siñisgarri da, au siñistera bearturik nago”. Eta teologuen iritziz, orrenbesteraño el gindezke arrazoi soillaren indarrekin. (2) Urrena dator bigarren urratsa, fedeko aktoa: “siñisten dut” esaten dudanean osatzen da au. Eta bigarren urrats au da graziaren eta borondatearen eragitez egin oi dena.

Zatikatze ori, bitaratze ori, etzaio laket Aita Rousseloti. Siñisgarritasun-epaia eta fedeko aktoa beretzat gauza bat eta bera dira. Izan ere —dio berak—, zer da siñistea, kristau erlijioa zerutikakoa dela aitortzea baizik? Beraz, giza adimendua egia ori atxemaitera eldu den bezain laister, siñesle da, fededun da. Eta ain zuzen, orra irixten izan oi dira lanak eta nekeak.

Adimendua ortaraiño el dedin, Jainkoak utzi dizkigu seiñale batzuk: mirakuiluak, alegia. Zigilu batekin bezala markatu eta zifiñatu ditu bere mandatariak, zifiñez eta benetan Jainkoak bialdu dituela eza-gutu al dezagun. Baiña or dago kontua: mirakuiluen berri jakitea eta are mirakuilluak ikustea ere ezta aski. Mirakuiluak aztarna batzuk bezala dira. Indukzio deritzaion arrazoiketa baten bidez oitan gora bear da igo, oien esanaia bear da konprenitu; Jainkoak gizonoi bere agerpena eman digulako ezaugarritzat artu bear dira, eta or dago korapillo guztia. Rousselotek, bada, uste du mirakuiluen esanai ori ulertzeko eta froga bezala duten indarra atxemaiteko, graziaren bearrean gerala. Fedeak berak ematen dizkigu begi berri batzuk, argi gaiñetiko bat, eta orduan, bai, argi onen bidez ikusten dugu frogantza oien balioa. Bestela, adimenduak, bere argi soillaz, ez-luke ortarako indarrik.

Beraz, jaun onen iritzian, arrazoiaren argi soillak ez-luke gaitasunik berez ta otz-otzean gure erlijioaren egia frogatzeko. Egia ori fededunei ageri zaie, noski, baiña ori da oien adimendua zeruko grazia argitzaile batez argitua eta sendotua dagoelako.

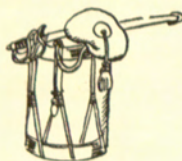
Zer esan? Sistema bitxi au egia balitz, Apologetikak erreka joko lukela. Bainan ezta au Elizaren erakutsia. Elizak beti erakutsi du ba-dela gizona baitan indarrrik aski Jainkoa ezagutzeko eta bai fedearen aitzinekoak (“praeambula fidei”) finkatzeko ere.

Bautain-Blondel-Rousselot. Iru izen. Irurotan nabaritzen dugu alako fidantzia-eskasa adimenduaren alderat, fedearrekiko gauzetan. Egungo filosofiaren ondoreak dira, noski. Baiña Elizak irakasten du, gorago esan dugunez, adimenduaren zeregiña dela fedearen oiñarriak egizatzea. Eta oraindik orain Pio XII garrenak, bere “*Humani Generis*” Enziklikan berriz esan digu adimenduak siñisgarritasun-epai ortara alleatzeko oztopoak eta eragozpenak jasan ditzakela, baiña emanik dauden frogantzekin arrazoiaren argi soillak ziur froga dezakela gure erlijioaren goi-jatorria (D 2305).

Bai, siñisgarritasun-epai ortara irixten ba-dira batzuetan lanak. Eta ori da, —besteak beste— ez adimenduak indarrrik eztuelako, egungo gauzen egoera bereziagatik baizik. Fedearen aurreko fedé ori (ots, “*foi avant la foi*”) egun eskas zaigulako. Gure aro onek gogamena Jainkoagandik aldendua dualako, eta arrazoirik sendoenak

ekarrita ere, siñisgarriago iduritzen zaiolako beste edozein hipotesi, fedeak erakusten duena baiño. Fedeak erakusten duena onartzeko, Jainkoak Kondairaren esparruan sarraldi bat egin duela aitortu bear baita, eta ori da gure aroko gizonari siñistu-eziña iduritzen zaiona. Beste aroetako gizoni, berriz, ori onartzea etzitzaien batere kostatzen. Beraz, adimenduaren eziñaz edo indarrik ezaz ezta emen zer mintzaturik.

AITA L. VILLASANTE, O.F.M.

Jainkoaren Billa

Dostoievski'k esan zigun: "Ene adiskideok, Jainkoa bear-bearekoa dut, Bera baita sekula-sekulatan, amaigabe, maita nindezaken bakarra". Ori Dostoievski'k, baiña eguneroko baten zuzendaria onela erantzun omen zion lankideari: "Ez, motel, ez dik lan orrek batere gaurkotasunik". Artikuluaren izenburua "Jainkoa" zen...

Trilogia oni ekitean, beste oinbeste galdetu diot nere buruari. Gaurkoa ote da Jainkoarekiko buruauste au? Joan den gizaldiak etzuen Jainkorik aitatu nai, arazo ori askaturik baitzegoen. Arrezkerro, Jainko-kezkarik eza il da. Positibismuak zionez, Filosofiari etzegokion polema au aztertzea, Mitologiari baiño. Gaur, aldiz, ez lukete beste ainbat esango eguneko filosofilari askok. Jainko-kezka harne-muiñetan daramagu. Or daukagu tinkatuta "andikaldearen" galdera kezkatia. Erantzun egin bear zaio orri. Gaur ez da aski Positibismuaren lozorroa. Filosofiak ba-daki Jainkoa polema larria dena: baietz edo ezetz erantzungo da, baiña erantzun...

Gizon utsaren *pleroma*-mende bat, gizaldi beterik, aurkitu bear balitz, gure au autatuko nuke. Mende erdian bi gudate paregabe izan ditugu, ta ez edonolako gerrateak gaiñera, luditarrak biak. Atzetik giza-zaborreri tristenak utzirik joan zaizkigu. Ta odoluste oiek ez digute zuzentasunik ardietsi: bat itzaltzean berria pizteko polborametxa luzatu zaigu... 1914'koaren errautsetatik jaio zen bigarrena. Leenengo Gudate Aundiaren ondare gaiztoek jaso zuten Hitler agintera ta berak eman zion su Europa'ko dinamita-metari. Irugarrena, ba-liteke 1939'an erabaki ziren aldrebeskerietatik jeikitzea. Dena alperrik izan ote da? Bigarren Gudu Aundiak urratu zizkigun atomika-bideetan errauts biurtuko ote ditugu gure buruak?

Onatx gaurko Filosofiak topa duen giza-giroa. Estuasun eta zalantza ezin-erantzunnaren psikosia du gure belaunaldiak. Giza-gogoa

kalabera-ezur oriztaz jantziriko gela batean bizi dela esan genezake; milloeka anaien ezur otz eta intziritsuen gain baitu zimentarria gure munduak. Ogeigarren mendeko leenen erdian eriotza izan da garraitzaile ta bera irabazle bakar. Positibismuak ekarri nai zigun teknika-aurrerapena erio-osina gertatu da. "Aurrerapen-Jainkoagan" ez dugu onezkero federik, jakintza ta teknikaren jauregia ondatu da. Gizona urduri altxa da trintxera-zuloetatik.

Giza-giro onen oiartzuna da esistentzialismua ta lur onetan xurgatu du bere bizi-zumoa. XIX' gn. gizaldiak etzuen ezagutu guk bezelakorik: paketsu bizi zen ludiari begira; bertatik edoski zuen itxaropenarekin aurrera ekin zezakean, izan ere ludia baizuen jakintza-iturri gozoa. Ogeigarrena, ordea, ez da or mozkortu, edo obeki, noizbait mozkortu zen gizadiak gaur sumatu ditu, jokabide itxu oien ezbearrak. Emeretzigarrungo burges-pake ura bi gerrate oietan galdu dugu; gizadia, bere burua odol gorritan blai jarri ondoren, "arunkaldera" begira dago. Positibismuaren Jainkoarekiko arduragabeke-ria ez da gaurkoa; egun ez gaitezke sorbaldak jaso ta trunkil geldi.

Ogeigarren gizaldikuok, gere etxeak gorputzez inguraturik ikusita, larri-mifiez, bizitzaren norakoaz galdetu diogu gere buruari; ezbearraren zamak burua makurtuarazi digu: "Nora oa? Zertarako dituk aurrerapen-gose itxu oiek? Zertan eta zertarako ari aiz mundu onetan? Ba-duk jomugarik, edota itxumustukako lanean ari aiz? Zertarako dituk guardaiño izan dituan idealak? Orra nola doan gaurko gizona Positibismuak iñoiz eman ez lezaizkioken erantzunen billa. Gerrateok piztu dute, ba, Jainkoaren gaurkotasuna, gaiñerako jomugak. polbora antzera, matxinada-ekinaldietan erre zaizkionean. Gizona esku utsik eta larrugorri ta billoizik zegoen 1918' an, eta areago 1945'ean

Oinbeste denboran loakartua geunkan erlijio-sena, bonba-danbatakoek iratzarri digute. Erdi Aroan erlijio-esperentzia edonundik zertorkion gizonari: aski zen begiak idekitzea. Bide onetan Bonaventura joan zaigu urrutienik, berarentzat kreatura bakoitza erlijio-iturri zen, nunai ageri Jainkoa ta denak "sakratua" zirudion; erdiarotarrak erlijio-gozagarria edonun atzeman zezakean. Guardini'k erlijio-esperentziaren fenomenologia egiñaz digun ura arrunta zen: "Esate baterako, gaeuz zeru garden eta ixil batetik askotako esperentzigiak sar dakizkioke gizonari kontzientzira: zientziazkoak, estetikakoak, pertsonarekikoak... Baiña etor diteke alako zera adierazi ezin bat, mundu ta giza-errealidadearekiko konzetuz eman ez dezakegun zerbait. Zera ori bizi izan duenak, nolabait adierazoteko, esango digu: *goitarra da, misterioz ernatua, zerbait sakratua sumatzen dut*. Ona emen erlijio-agerpen bat".

Sakratukien adierapen iturria agortua ta bertatik edango zuen

arima-aalmena (erlijio-sena) iltzear zeudela esango zuen nornaik, baiña izadiak erlijio-muiña galdurik bazirudien ere edo guk entzungor egiñarren, gudateek suspertu dute giza-erlijio-zentzua. Ez dut esan nai gizadiaren misterioa atxikitzen ikasi dugunik, ez; bere bitartez datorrigun "andikaldearen" deia baiño. Gaurko gizaldiak zerua matxinada-zelaitik ikusi du ta bertan misterio bat aurkitu. Egia, beti ez da (ezta gutxiagorik ere) benetako Jainkoa topatu ta askotan ukatu ere egin da. Alaz ere, gure gizaldia Jainkoaz gogoratu egin da ta beziziki gudu-doloreek eraginda.

Kaint'engandik datorren ezetizismuak gogaituta dauka filosofilaria; bide oietan, giza-adimena, gurdi-bide lokaztuetan antzo, ez aurrera ta ez atzera gelditu zaigu, ta ikusia dago, adimenak egia, egia billatu nai du. Ez du maite egotea, orrela ez bailuke elburua atzituko. Ezetizismuaren irudi-apurtze utsez ez da ezer jasoko. Onegatik krisi bat jaio da, Filosofiarena berarena. "Tira, siñes dezagun bear dena, ditekena proba, ta goazen aurrera!", esaten du berekiko filosofilariak. Emen ere, leendik, sasipetua genuen bidea garbitu egin zaigu. Ezarian ezarian ba-goaz Jainkoaganaño.

Oraindik geiago, gizona bera ere polema gertatu da. Aurrerapen-zurrunbillo naasi onetan bere burua galduta ikusirik nortasunaz oroitu egin da. Filosofilari aunitz giza-barnera doaz gaur. Presona da Filosofigairik bikaiñen ta maiteena. Antxinako *Peri Physeos* arek, Positibismu-aroan, atzetik eraman zituen pentsatzaileak; XIX'gn. mendeak etzuen gizona bere orretan aintzakotzat artu, Ideia absolutuari (Idealismuak), giza-ingurukieri (Positibismuak) edo geienez gizonon artu-eman eta erlazioeri (Istorizismuak) begiratu zien, baiña giza-barnea bera, giza-presona, etzuen ifiork esamifiatu. Gaur, ordea, bi gerrateetan arriskuan ikusirik, presona onek interes berezia du, bere salbazioa nai da. Gizona, peril gorrian, izaera baliotsu orretaz oartu egin da.

Esistentzialismua gizon bakoitzari begira sortu den Filosofia da. Aaztuxea geunkan gizona plazara ateratzean, umanismo, gizabide berri bat jaio da berarekin. Nazismuarentzat, eta totalitarismo guzientzat presona etzen ezer baliokorik; arrazak edo Estaduak zituen eskubideak, gizona oien esklabo zen. Gure gizaldiko pekatu auei aurpegi emanaz, pentsaera presonalista bat suspertu da, ta bide onetatik asko ta asko Jainkoaganaño eldu dire, presona-bikaintasunaren ertsia sumatuta. Presonaren txirotasunak bultzatu ditu Jainkoagana; umanismuak teismura eraman gaitzakke. Lanbide onetan ba-dugu kristauok zeresanik eta esan ere egin dugu, esistentzialista guzien aurretik gaiñera: Blondel maixuak ba-ditu Jainko-bide presonalista ederrak.

Presonaren ezkutukia argitaratu nairik, Jainkoa ere tartean dabil. Gauregun filosofilariak oso gogoan du erlijio-arazoa; gizonaren

eskubideak oiñarritu naiean, Jainkoa ere benetako ta legezko ta arduratsua da. Filosofiak bazter ez dezaken galdera. Giza-eskubideen iturri Jainkoa da ala ez? Presona dela ta ez dela, Jainkoak gaurkotasan berezia du, ba.

Jainkoa trintxeraetan jaio da. Eriotzak inguratuta zeukan giza-biotzean Jainkoa zutitu da. Galderarik ikaragarrienak gorroto-zelai oietan jeiki dire; eriotzaren misterioak, zenbait bizitzen sentidurik ezak Jainko-miña esnatu dute gure biotzetan. Gaurko pentsatzailleck ez dabiltz sistema biribil baten billa; aski dute barnean daramazkiten kezka zauritzaille oiei dagozkien erantzunak aurkitzea.

Barne-burruka oni erantzunaz dator esistentzialismua, baiña ez dute esistentzialista guziek Jainkoa aurkitu, norbaitek ukatu ere egin du. Heidegger ta Sartre'k ez dute ezagutzen Jainkorik; Jaspers ta Marcel, ostera, Beraganaiño iritxi dire. Esistentzialismua, istoriaren instant bateko galderaen erantzuna izanik, laister pasako da agian; baiña kristauok gogoan artu bear ditugu bere buruausteak, leenbaileen kristau askabidea eman dezaiegun.

Esistentzialista auen ondoan ba-dire beren pentsaera-sustraiak leentxeago tinkatuak dituztenak ere. Ez dire gerrate-kumeak, esistentzialismu aurrekoak dire: Bergson eta Blondel aipatuko ditut emen. Ala ere, ba-dute bi taldeok aidekotasunik, biak bizizale dire ta adimena ez dute geiegi goratzen, onetan ere berdin-berdin ez diren arren. Onegatik, Jainkoa ez dute adimen-bidetik billatuko, ba-dute izan ere adimenaganako alako beltzuri bat. Gaurko Filosofi-jokabideek arbuaiatu dute Birjaiokundetik zetorkigun arrazoizaletasun geiegizkoa, ez dute maite kritizismurik, ez positibismurik. Baiña askotxotan geiago ere egin dute: beste puntara jo, adimenaren balioa ukatuaz. Onelakoek, adimenaren indarrak aitua direla uste dute, ta metodu berriak urratu bear lirakela. Emen ixtudiatuko ditudanetatik Blondel aspaldi asi zen lankizun onetan; goroztik beredin joan dire oso urrutira.

Blondel eta Bergson'entzat Filosofi-gaillurra Teodizea da, baiña Sartre'k Jainkoa bera ere ukatu egiten digu, kontradiziozko izakia dela esanaz. Kant'ekin ez goaz iñora, diote filosofilariiek, baiña ez doaz Eskolastikaren atzetik, au ere arrazoizalea baida. Eskolastikaz eziak geranok, kontuz jokatu bear dugu iñor zigortzean. Blondel'ek diona, kristau karidadez maitatu bear ditugu "oraindik aurkitugabea duten argira datozen arima oiek eta gogoz konpreni gure etorkizunaren misteriozko sentidu sakona".

Joeraz ta biziz ornitua dugu gizona. Bere bizitza "andikalderako" eguneroko jauzia da, baina arrazoiez ta amodioz eman dezakegun saltoa. Jainkoaganako bide eroak gerta ditezke gizonaren gurariak; zergatik izan bear du izan ere gezur-bide gizonaren oinbeste egarririk?

Arrazoimenari ainbat aalmen baliagarri ezartzen badizkiogu, zergatik ukatu baliagarritasun ori giza-egarri ta gurariei? Arrazoian dugun fede ori bera bear da borondatezko bideetan ere. Onek ez du esan nai arrazoa baztertu ta gaitzetsiko dugunik, ez. Arrazoiak nekez eta bearez aldapa igotzen duen bitartean, giza-borondate ta irrikak egalari garamazkite mendi-tontorrera. Egi-billaketan arrazoimena gurdi-bidetik, bizia urbidetik. Ala ere, kontuz, ez diot naimen-indarrek ezagutzen dutenik; erek eraman egiten gaituzte ezagupen-gairaiño ta "or duk ori!" esaten arrazoiari. Giza-gurariekiko fedea ez da erabat berekoa, arrazoimena ere ontzat ematen baidu. Berez arrazoi-gurariak elkar-uztartu ditezke ere, aitortu egin bear: sarri gaurko filosofilariak ez diete Metafisika-argumendueri baliorik eman, Jainkoa aurkitzeko. Pentsaera onetan ba-du zerikusirik Kant'en Kritikak.

Gaur arte Eskolastikak eman dituen Teodizea ta Teologia intelektualistaegi dire bear bada. Berritu egin bear lirake. "Gaur Jainkoerreñuak gizonen zorionera zuzendua den Teologia eskatzen du batez ere. Argi baidago gaur, arrazionalismuaren aroa utzi ta mistika-aldi batera (ta bear bada oso kristau izango den arora) goazena. Baiña gizaldi oni ez dagokio, iñola ere, eskola-Teologi intelektualista bat." (M. Müller: *Die Begegnung im Ewigen.*)

Lan au egin bear bada, derriorrekoa dugu leenik eguneko pentsatzaillan Filosofia ezagutzea. Apur bat bederen konpreni dezagun, igaro dugun gizaldi-erdi orretako filosofilari famatuen batzuk aztertuko ditugu; baiña, jakiña, ez euren sistema osoak, Teodizea baiño, ta areago: au ere ez xeetasun guziekin, iñoiz amaituko ez genuken lana bailitzake. Sartre, Heidegger, Jaspers, Blondel, Bergson, Marcel eta Russell ixtudiatuko dire.

INTXAUSTI'TAR JOSEBA AN.

Arantzazu'koa.

JAINKOA JAIO DA OTXARKOAGAN

(Gizonaren bihotzeko bide bihurriak nolakoak diren aditzera ematen duen ipui itsusia)

Gauerdiko hamabi orduak ziren. Haur hura zori onean jaiorik zegoen; ama, botiken indarrez, zentzua galdurik zegoen, eta emaginak haurra garbitzen zuen. Klinikari isiltasun haundi bat zen nagusi, baina bat-batean, mediku jaunak gomazko esku-zorroak erauntzi gabe, telefonoak deitu zuen. Medikuarik esku artean hartu zuen:

—Hemen Damaso Aurtenetxe. Esan.

—Segurantzaren Zerbitzuarekin mintzatzen zara, Aurtenetxe jauna. Kaso arrisku haundiko bat dadukagu, etxe pobre batean, eta errondako medikua ezer egitera ezta atrebitzen. Zu beste medikurik eztugu aurkitu. Joanen zara?

—Oso lan gaitza bukatu dut oraintxe, eta nerbioak dantzari darduzkat, baina halare, bai, joan egingen naiz. Emaginari emazkiozu zehaztasun guztiak, arropaz mutatzen naizen bitartean.

—Milesker, jauna.

Kaleko arroparekin eta beharreko tresneria guztiarekin bere gela kirofanora bihurtu zenean, emaginak luzatu zion papera faltrikaran sartu ondoren, hari agindu zion:

—Nire etxera deitu, faborez.

Eta garajera abiatu zen, automobilaren bila.

Bere Fiat ederra Bilboko kaleetatik kidatzen zuen artean, bere gogoetak Neguriko bere etxera joan zitzaizkion, eta bertan, emaztearen itxura eta oroitzapenak karizitu zuten. Mertxe Zabalarekin esposatu zenetik, bere bizitza eremu huts eta hotz bat izan zen. Mertxe andre okerra zela ezin esan zukeen inork, baina... Eta mila *baina* azaldu zitzaizkion akorduan.

Honelakoa baita bizi-moldea. Gizonak gauza bat gutiziatzen du, eta patuak beste bat eskeintzen dio. Gainera gure klaseari eta leinuari eman behar diogula amore beti. Bai. Halaxen da mundua.

Eta Begoñako elizaren azpiko tuneletik igaraten zela konturatu ere gabe, Madalen Linaresen oroitzapena etorri zitzaion gogora. Madalen beti izan zen bere gustokoa, baina bion artean hamiltegi sakon bat egon zen, modu gaitzean bata besteagandik separatu zuena. Bi mundu diferentetan bizi izan ziren, medikuntzako estudioak amaitu berri zegoen zaldun gazte aberatsa, eta Andaluziako kortijo batean jaiorikako, betere eskolarik gabeko neskame zerbitzukoak. Aurreneko begiradan elkarrekin gustatu baziren ere, bigarrenean enamoratu baziren ere, hirugarrenean mila ditxa ezti gozatu eta dastatu bazituzten ere, laugarrenean haur baten esperoan eta esperantzan aurkitu baziren ere, amodio hura etzen inoiz posible izan.

Hola eman zion aditzera aitak berak ere:

—Hago lasai eta ardura gabe, mutil. Ni ere gaztea izan ninduan behin, eta bazekiat bihotz bizkor baten indarra zer den. Oihenartek zioena: Amorantea eder eta emaztea zuhur. Edo: Amorantea pobre eta emaztea aberats. Neska hori, andretzat, etzaik komeni. Nik eginen diat zer-egin itsusi hau konpondu. Hi, hago lasai eta ardura gabe. Dontzella egoki bat bilatu diat andretzat, damatxo galanta gero, eta Erromako peregrinaziotik itzultzen haizenean, deiak botako dizkiagu kulpitotik.

Orain, Boluetara heldurik zegoenean, ez erantzuna, bai, isilik egon damu zuen. “Barka, aita, baina neska hori dut maite bihotzez, eta bost piper gorri inporta dizkit pobre izateak, eskolarik ez edukitzeak, Andaluzian jaiotzeak, eta harekin ezkonduko naiz, naiz eta zuen mundutik deskomekatzen banauzue ere”, ez esana.

Eta Erromatik bihurtu zenetik urte betera, Mertxe Zabalarekin egin zituen Begoñako gure Amaren basilikan esposarioak. Madalen Linaresen beste berririk etzuen aurrerantzean sekula jakin, iguririkirrikako haurra mutikoa ala neskatoa izan zenik ere etzuten enteratu, edo bere dese baten frutu harek mundu honetan sarrera eduki zuenik ere etzuen ikasi.

Benetan, oso urduri eta artega zegoen. Nerbioak dantzari eta damua kantari, pentsatu zuen. Gogoetak eta oroitzapen guzti haieri graziak eta desgraziak, Ibarsusin zegoen. Erlojuari begiratu zion: “Hamabi eta erdiak. Aurreratxuago eta Donostian. Burutik eginik hago, mutil.”

Eta atzera eman zuen martxa, kaminoan buelta eginik, Otxarkoagara hartu zuen bide zuzena.

Euririk eta lanbrorik ezpazegoen ere, gaua hotza zen, eta horri

eskerrak, etzen lokartzen. Etxera heltzen naizenean, eznaiz hamabi ordutan ohetik jaikiko. Gero iher egingen dut Arrigunagan. Baina...

Baina damua kantari.

Bai, hori esan behar ukan nion. Madalenekin beste bizi modu bat edukiko nuen. Eta zer? Hemengo atea hersten bazitzaizkidan, Madrilen eta Bartzelonan naikoa zer-egin dago beti tokologo on baten-tzat. Eta hala ezpada ere, mila hiri haundi daude Ameriketan... Santiago, La Paz, Buenos Aires, Lima... Zuri, beltz edo gorri, haurrak jaio egiten dira mundura. Beste erremediorik ezpaitadukate.

Beste erremediorik... Nire haurrik ezta jaio. Mertxeren haurrik, behintzat. Esposa ona izan da, baina ez emazte ona, arraio pola, Jainkoak barka gaitza eta barka beza nire hasarrea. Ederki jakin du beti jaiak eta urtegunak antolatzen, ederkiago gobernatu du etxea, bai, alkondarak beti daduzkat garbi eta prest, etxean bakea, salan bazkari ona, ohean berotasuna... Baina eznaiz inoiz konprenitu. Eztu konprenitu egundo sekula santa, gizon batekin dagoela ezkondurik, eta ez bakarrik Aurtenetxe mediku jaun tokologo famatuarekin. Munduan beste gauza asko daudela, bizi-modu lasaiaz eta gizartearen errespetoaz gainera... Eztakit nik, baina badaude bai egon ere.

Eta gainera... Gainera eztit haurrik eman. Nik milaka haurrerik lagundu diet mundura etorten, eta ninerik ezta dukat. Hau da patuaren burla, asturuaren txantza eta trufa. Haren hobentxu guztiak, haren konpresio falta eta guztia, barkatuko nion, haur bat eman balit. Baina ez. Eztu indarririk eduki. Edozein andrekin egin lezakeena... Katemeeek eta astemeeek, batere gaiztasunik gabe, edonoiz eta edonola egiten dutena... Eta harek ezin! Mila demonio beltz!

Baina ezinak ezta legerik, Axularrek esana, eta damua alferrikakoa da. Hau da zihorra, Jaunaren eskutik zihorra, Erromara peregrinazioan joan nintzelako. Orain ederki bizi nintzake Liman Madalen Linaresekin, eta bion maitetasunak, amodioak, pasioak, gutiziak eta nahitasunak sorturikako kimuekin. Bai. Flakoa izan nintzen orduan, oso ahula, eta damuz bizi naiz orain.

... ..

Otxarkoagako diganteek haundiago ziruditen gauean. Automobila gelditu zuen; zigarro bat pizturik, faltrikaratik atera zuen papera, adrez zehatza ikustearren. Pospoluaren argitan irakurri zuen: Begoña Linares, Enegarren etxea, 12 planta, Linares. Deitura honek, deitura ezagun honek, Damaso Aurtenetxeri zerbait zekarkion gogora:

—Bai, *zerbait* dakarkit deitura honek gogora.

Etxea bilatu zuen, diganterik haundiena, Jaun Kijotek deseatuena. Jente oso pobreak etxetan ezta atezairik, ezta giltzaririk. Beraz

oinez igo behar ukan zuen eskilara luze hura, Alos Torrea baino askozaz luzeagoa.

Gora heldu zenean, Segurantzako medikuak zabaldu zion atea:

—Berantxe zatortza, Aurtenetxe. Eztakit, bada, garaiz heltzen zaren. Haurrak eztu jaio nahi, eta amak eztu indarririk. Operatu egin beharko duzu, nahi eta nahi ez.

—Gaztea da ama?

—Bai, hogeit hamar urte ere eztitu.

—Hobe.

—Oro duzu prest. Ur beroa, zapi garbiak...

—Tresnak ateratzen ditudan artean, morfina eman.

—Zeinbat grano?

—Zuk ikus.

—Bai.

—Eztago inor etxean? Senarra edo? Ama?

—Senarririk ezta. Etxe honek deabruaren paradisia dirudi.

Guztia, bion artean konpondu beharko dugu.

—Hau jakin banu, emagina ekarriko nuen.

—Mandatu eman nuen telefonoz, baina eznaute entenitu. Lurra jota nago, Aurtenetxe, hemen heriotzaren kontrako burruka itsuan, eta hemendik kuartelera hiru bider, eskilara hori jatsi eta igo egin behar.

—Ezta atsegina. Garbi zaiozu sabela alkoholarekin.

—Eta gainera, honen ama. Akabukoa. Ederki kontsolatu da marrikatua. Hor, alboko gelan dago, andre gaztea oraindik, baina oso zaharkitua, eta areago horditua. Ni hemen nagoen bitartean, botila bete kazalla edan du, eta hura hasi orduko, erdi mozkorturik zegoen, jadanik.

—Portaera ederra, ilobaren jaio egunean.

—Bai, ezta ongi. Infernua gaude, laguna. Hura, hor aldean dagoena, alkoholak hilik dago. Biharko egunik eztu ikusiko. Zazpi zaldi hiltzeko aña anizete edan du. Ezta salbatzerik.

—Eta honek ere, neskata urrikalgarri honek ere, ezta esperantza haundiagorik. Trantze ederrean gaude, laguna.

—Zer bada?

—Ama ala haurra hautatu beharrean gaude.

—Ama hautatuko duzu, ezta?

—Eztakit oraindik. Pizka batean itxadon beharko dugu, hau argi-ago ikusten den arte. Eznago oraindik oso seguru, amaren bizitzaren gainean.

—Gu kristauak gara, ezta?

—Bai. Eta faborez, adiskidea, mintza zakizkit, nerbioak oso urduri daduzkat, eta zure hitzegiteak trankildu egingen nau.

—Lehen esaten nuena, bada. Infernuan bertan gaudela. Hemen ezta Jaunaren sobera parabola aditu. Neskatxaren ama, neskatxa bera bezala, senarrrik gabe dago, ezta inoiz esposatu. Orain hamar urte edo, ijito batekin juntatu zen, eta etxola bat zedukaten Ollarganen. Etxolak suntsitu zituztenean, bizi-leku hau eman zieten, baina han baino hijiene eta osasun bide guttiagorekin bizi dira, edo hiltzen dira, hemen. Ahuntzak beti basora. Dutxan perrezila landatu dute, eta eskaritzean zerri bat gizentzen dute. Gezurra dirudi, baina hala da.

—Bai?

—Honera etorri nintzenean, andrearen lagun ijitoa hemen zegoen. Eta haren alabatzakoaren aferak jakin zuenean, alde egin zuen hemendik. Hura etzela etxe honetakoa, bakarrik lagun bat zela, eta hor konpon.

—Ederki!

—Orduko, andre zaharra katu polit batekin zegoen, eta gero gehiegi edan du, konortea galdu arte. Erokeriak eta alukeriak esan zituen milaka. Azkena hau izan zen: “Osagileari esaiozue, neskatxak bat izan zela, eta ama zakarraren semearen moduan portatu bazen ere, barkatu egiten diodala niri gaizki egina.”

—Haurra ongi dator, azken finean, baina ama galdurik dago. Agudo ibili behar dugu, osterantzean, haurra ere, galdu eginen da.

Mediku biak, lanean enpeinatu ziren habilezia eta abiadura haundiarekin. Ordu erdian jarraiki zuten hola, zilborraren kordela ebaki ondoren haurraren negarra entzun zen arte. Haurra garbitu ondoren, Aurtenetxek besteari galdetu zion:

—Andre horrek, neskatxaren amak, kazallak hiltzeko puntuan dardukanak, Madalen al zedukan izena?

—Bai? Ezagutzen zenuen?

—Pizka bat.

—Ikusi nahi baduzu...

—Ez, ezta atsegina.

Kalera joan ziren. Aurtenetxe bere automobilean sartu zen:

—Zu —esan zion besteari—, gauza guztiak konpon itzazu goardiako sarjentuarekin. Haurra nire klinikara daramat. Adio.

Enbragatu zuen.

.....

Lo-gelan sartu zen. Leihotik, egunaren aurreneko eguzki printzak azaltzen ziren. Ohean zegoen bere andrea, Mertxe Zabala zorionekoa. Atea hersten entzun zionean, itzartu egin zen.

—Lan haundia eduki duzu, maitea?

—Sekulakoa!

Kristau onak (azalez behintzat) izanik, hamazortzi urtean ezkon-
durik egonagatik ere, ohe berean lo egiten zuten.

Damasok pijama janzten zuen artean, galdetu zion andreak:

—Nortzuk izan dira gaur?

—Ikatzurietako markesaren alabak neskato bat, eta neskatxa ez-
kondu gabé batek mutiko bat.

Andrea ohetik jaiki zen, gizona barrenera sartu baino lehen.

—Tamala da, Damaso, hain berant etortea. Egun zuren lehengu-
suaren semea ezkontzen da, eta mahaitiar komitatu gaitu.

—Azken orduan agertuko naiz.

—Banoa, maitea. Ongi lo egin.

Musu bat eman zion maxelan. Damasoren adimentuaren gainean,
atsedenezko lanbro bat hedatzen zen.

—Mertxe, haurrik eztugu eduki.

—Ez.

—Eta seme bat eduki nahi dut.

—Alegin guztiak egin ditugu, Damaso.

—Mutiko bat hartuko dugu semetzat.

—Zure deseo baldin bada, ongi iruditzen zait. Ixtillu galantak
edukiko ditugu inudeekin eta mesdemoiselekin, baina zure deseo
baldin bada, ongi iruditzen zait. Ongi. Ni banoa. Gaurko bestara ezta-
kit ze arropa eraman. Zer iruditzen zaizu zuri, Damaso? Soineko fer-
dearekin ongi egonen naiz?

—Nahi duzuna, Mertxe. Ongi zaude beti. Baina uztazu lotan. Oso
nekatuik bainago.

—Ederki, maitea. Ordu batetan altza, falta gabe.

—Adio.

Beti bezala, azaleko lore hura. Eta zertarako esplika? Zertarako
esan nola hartuko zuten mutikoa bere odolekoa zela? Eta gainerako
guztia? Madalen Linaresi harturikako zorra nolabait pagatu behar
zuela? Bere odoleko alaba, jaiotzen ikusi etzuen, hiltzen behintzat
ikusi zuela?

Damaso harentzat, bere ilobarekin batean, Jainkoa jaio zen Otxar-
koagan, gau hotz haretan.

Eta biharamunaren esperantzan, Otxarkoagara bihurtzeko prome-
san lokartu egin zen.

GABRIEL ARESTI.

MIKEL ETA ERDELDUNAK

Joan dan udazkenean, munduko azken lan-modurik onenak jarraiturik ohi duan bezela, Instituto Nacional de Estadística delakoak, "Primer Censo Agrícola de España" deritxana egiten ibili da, Euskal Herriko bazter ezkutuenetan dauden baserrietara heldu dira hau dala-ta Institutoak argitaratu dituan horriak, galdera osteko hutsuneen bethetzeko.

Hanitz dira España osoan Institutoaren xedeak ulertu ezin dituzten lur-langileak eta toki askotan hartu dituzte ergelkerizat borri hetan egiten diran galderak. Hau jakinezaren ezagupide ziur bat dugu. Baina ezkerre harritu behar baldin gure arteko euskal baserritarrik jatorrenek ere ezpadute ulertzen Instituto hunek itauntzen dituan galderen zergaitia, eta berak bidaltzen dituan gizonen lepotik far egiten badute, hunelako jakintza guztia erderaz bakharrrik zabaltzen baita, baldin ifioiz zabaltzen bada.

Indarrez tiratuarren, bere pipa zuriak eztu kherik atheraten. Ia itzalirik dago noski. Eman maiteki hamar edo hamabi musu eta kheak azkenean burua inguratzen dio. Pipa zaharra eskuan, Mikel etxeko jaunak ibar zabal bat ikusten du bere azpian Ibargarai-etxeko athartetik.

Euritsua da egunaldia. Udazkeneko euri aldakorra ari da. Batzuetan badirudi atertu eginen dala, baina langarra baizik ezpada ere, ezta gelditzen euria. Berriz zaparrada gogorak noizik behinka eta berriz langarra. Egundia ona danean, Euskal Herriko zathi eder bat ikusten da Ibargaraietxetik baina, hodei eta lanbroen gerizpetan estaldurik, eztira ikusten orai urruneko mendi urdinak. Bai ordea lau edo bost herri ttiki, bakhoitza bere elizaren inguruan, basetxe asko mendietan barreatuta, eta hospasei mila biztanleko hiri eder bat han behean hurbil hurbil.

Ibargaraietxe'rako bide xidorrean, errege bidean hasi eta Errotazahar deritxan etxetik igaroten dan bidean, gizon bat ikusten da aldapaz gora euritako baten azpian txapel urdin eta oinetako mehekin.

Mikelek eztu ezagutzen, baina erdeldunen bat izanen dala susmatzen du.

Sei seme-alaben aita, bi dauzka erdeldunekin ezkondata, seme bat eta alaba bat. Mikelek eztu ia erderarik ulertzen, baina suhia eta errenaren konprenitzeko erderaz jakitea baino gehiago behar da.

(Irrist egin eta gutti faltatu izan zaio erorteko zapata mehekin dathorren kanpotarrari. Badirudi biderik txarena hautatu nahi duela gizon horrek. Ia leihorra du bidea ezkerreko aldetik, baina esku-mara jotzen du.)

Itzultzen dituzte euskarara bere seme-alabek suhi eta errenaren hitzak berak ulertzen eztituanean, baina Mikel orduan aho zabalik eta aitaren egiteko moduan gelditzen da. Ixilak izan dira bethi bera eta bere etxeok familikoen arte, baina batez ere kanpotarrekin.

(Aiii!!!... Orain egin du bai labankada handia!... Baina, tira, ezta erori Jaungoikoari eskerrak.)

Kopet ilhunik gabe eta errespeto handiarekin, baina ixil ixilak. Ezta sekula ausartu bere etxeko emakume bat, hanitz seme-alaben ama izan bada ere, haurdun dagonik amari esaten, eta berez susmatu behar izan du beronek alabaren egokera ohi ez bezelakoa, ezagupideak azaldu diranean. Aizpeen artean bere, ahalgeak eta lotsak debekatzen zuan bethi hunelako gauzaz mintzatzea. Baina Juana, bere errena erdelduna, etzan ezergaitik ere lotsatzen.

(Eee!!!... Zer egiten du orain gizon horrek? Erotuta dago? Horra non sartzen zaigun basatzarik handiengan.)

Basatzara erori da gure Tontopitho
Pozik egin gñean etzanean itho.)

Emazteak erran zion Mikel'i nola kondatzen zion Juanak bere ezkon-aizpeei, bere haur-galtze baten zeatasun guztiak ezertarako lotsarik gabe. Baina handiagoa izan zan behin gertatu zana. Mikel'ek orain ere aitaren egiten du orhoitzen danean. Galde egin zion behin Juanak Mari-Joxepari, Mikel'en bigarren alabari, eia zer bait egiten othe zuan seme gehiagorik ez izateko.

(Ooo!!!... Larrapast egin du gaixoak!... Jeiki da azkenean buztinez zearo lohiturik.)

Mikel'en andrearentzat, halako gauza bat buruan darabilena ahalgegabe zikin bat baino ezta. Mikel'entzat etzan hau harrigarriena. Hor konpon bakhoitza bere kontzientziarekin. Baina hunelako gauza bat aiphatzen duena, munduko berritsurik handiena da eta eztago erremediorik beretzat. Eta ez uste izan Pepe, bere suhi erdelduna, hobe zanik.

(Ooo!!!... gixajo hori!... Buelta eman dio aizeak euritakoari!)
Zerbait esan behar etzanean, seguru hitz egingen duala Pepek. Igan-

de batez, danak sukaldean zaudelarik, ethorten da menditik Erramon, semerik gazteena, kopet ilhun batekin, eta uzten du eskopetea baztar batean eta ihizi-sarea hutsik mahi gainean. Agerian dago eta denek ikusten dute ezer ezuala ekarri, bainan ezer ez erraitea gehiegi da Peperentzat. “Qué, ¿no traes nada?”, galdetzen dio alper alperrik. Erramonek begirakada asarre batez ihardesten dio. Horra nola eza gutzen dan berritsu. Danentzat agerian dagona, iñork ere eztu erraiten berritsu bat ezpada. Eztigu eman Jaungoikoak hitzaren doai ederra alperrik erabilteko.

(Kanpotarra Errotazaharren sartu da... Ez! Arraiua! honuntz dathor!)

Galdetu behar eztana galdetzeko ere, eztago Pepe bezelakorik. Igual galdetzen dizu eia zenbat irabazten duzun, edo zenbat diru daukazun, igual galdetzen dio osagile bati eia zenbat gaixo hil zaizkion, edo abogaduari nola elkar-zirikutzen dituan klienteak auzien sortarazteko, edo galdu duan pelotariari eia zenbat eman dioten galtzeko, edo neska zahar bati zenbat urtheke adina duan, edo Euskaltzaindiko jaunen bati ezuala idatzi behar “h” letrea berak dion tokietan, edo hunelako gauzen bat edonori. Alperrik danean beharrezkoa danean bezela, komeni danean komeni eztanean lez. Pepe'k eta Juana'k eztiote bakerik ematen mihiari, eta Mikel'entzat hau da erdeldun guztiak daukaten akatsa. Euskal Herrian gaur euskaraz baino erderaz gehiago egiten dala erraiten dionari, “hori ezta harritzeko” ihardesten dio arin Mikel'ek, “erdeldun batek esaten ditun beste hitz esateko, hamar euskeldun behar dira.”

Huna non agertzen dan kanpotarra.

“Qué asco de caminos, qué asco de tiempo y qué asco de barro. Hay que ver cómo me he puesto el traje. Buenos días”, dio erderaz kanpotarrak.

Mikel'ek, bai ta berari be. Sukaldera eroan eta alki batean exerteke.

Exeri eta paper batzu atheraten ditu kanpotarrak.

“Traigo un cuestionario del Instituto Nacional de Estadística para hacer el censo agrícola y ganadero de este caserío.”

Mikel ixilik gelditu da. Berak eztaki erdeldun huni ulertzeko behar dan beste erdera. Eztaki Instituto zer dan. Nacional bai, hori erreza da, movimientokoa nahi du adierazi hitz hunek. Bainan Estadística... zer othe da Estadística?... Censo ere hitz berria da beretzat. Ganadero bai ulertzen du. Ganadua saltzen duana da ganadero...

Oro har, eztaki zer esan othe duan erdeldunak.

Orai klaruago mintzatzen da. Pepe nola dagon eta ondo. Kanpotarra herriko sekretario berria eta Pepe'ren adiskidea da. Beste ahaide

guztiak ere ongi. Mikel'en emazteak baso handi bat ezne bero ematen dio. Eskerrik asko eta pixkaka pixkaka edaten du.

Mikel'ek eta emazteak eztakite, baina Pepe'k eskatu dio kanpotarrari mesedez Mikel'enera ethorteko, paperak bidaldu beharrean. Bidaldu ezkerro, Pepe'ri tokatuko zitzaion horri hoiien bethetzea, erderaz gehien dakiena dan ezkerro. Bildur da Pepe Mikel'ek ez othe luken ontzat hartuko berak hainbeste gauza galdetzea.

“Vamos a ver... mmm... Sí, aquí está. ¿Quiere hacer el favor de decirme cuántas vacas tiene?”

“Arraiua!”, dio Mikel'ek bere baitan, “Pepe honen aldean listua da!”

Ez asko, baina oso gutti ere ez, baina, tira, bizi gera Jaungoikoari eskerrak. Ta berori, sekretario berria, nola bizi da herri huntan? Atsegin al zaio? Lan asko othe du?

Bai, atsegin zaio eta ezta gaizki bizi. Lana ere etzaio falta.

“Pero no me ha dicho cuántas vacas tiene.”

Mikel ixilik dago eta bere emazteak, bera hain hongituz ezagutzen duan bethiko lagunak, igarten du asarratzeko prest dagola eta,

“Mikel, etzaite asarretu”, erraiten dio euskaraz, “etzizu esan atsekabe emateko. Erantzun ezaiozu gezurren bat, baina etzaite asarretu.”

“Ethorten da gurera, sartzen det gure sukaldean, eta ezin egon gure gauzetan sudurra sartu gabe? Galdetu othe diot nik eia zenbat irabazten duan? Berdinak dira erdeldun guztiak.”

“Bost behi!!!” erantzuten dio erderaz, zazpi izanarren.

“Zenbat idi?”

Mikel'ek begirakada bat botaten dio bere emazteari. Beronek eskuak zabaldu eta burua alde batera okertzen du, patxadea galdu behar ezuala adierazteko.

“Lau!!!” ihardesten dio, bi baizik ez izanarren.

“Zenbat txala urthebethe baino gazteagoak?”

Mikel zutindu eta leihora joaten da. Emazteak erantzuten dio kanpotarrari mila gezur erranez, baina irriñoa galdu gabe.

Berriz pipea bethe eta sukaldeko illinti bategaz biztuten du. Hodei ttipiak athera eta burua gora ta behera eragiten du. Sinhetsi ere ezin liteke, dio bere baitan.

“¿Cuántas vacas se ordeñaron ayer?”, jarraitzen du kanpotarrak.

Ez al dute irakasten eskoletan eztirala galdetu behar iñoren etxeko gauzak? Hau al da lotsa iñoren etxean egoteko?

“¿Cuántos litros obtuvo ayer?”, jarraitzen du kanpotarrak.

Emaztea bera be harrituta dago eta begirakada bana trukatzeko dute elkarrekin berak eta Mikelek. Baina emazteak ezta galtzen patxadea hunegaitik, eta bere gezurrek egiaren usaina dute.

Hain ergel handiak, handiki soinekoz jantzirik, hiri handietan

bakharrik arkitzen dira. Han dago andreak erraiten dizkion gezurrak laphitz bategaz paperetan idazten bere esku zuri leunaz. Agerian dago esku hek ezutela behin ere lanik egin. Bainan hunelako ergelak nekazariak baino hobeki bizi dira, aitzurra eta goldea zer dan ere eztakitelarik.

“¿Cuántos huevos pusieron sus gallinas ayer?”

Sinhets othe diteke? Ba egia hutsa da. Eia oiloek atzo zenbat arrautz egin zituzten ere galdetu zuan kanpotarrak.

Ordu erdi baino gehiago egon zan gizona bere galderekin.

.....

Han doa kanpotarra bere euritakoaren ondakinekin. Amaitu dira bere galderak Jaungoikoari eskerrak.

Zorionez atertu da, eta kanpotarrak eztu behar euritakorik. Han doa basatzarik basatza, irrist hemen eta laban han.

Mikel eta emazteak kanpotarraren ibiltaldia zaintzen dute.

Larraprast egin eta iphurdez behera erorten da kanpotarra lokatz erdian.

Mikel'ek eta emazteak, elkarri begiratu, burua gora ta behera, ezpainak tinko barregurea aguantatzeko eta ixil ixilik dagoz.

Berritsu pare bat arratsalde guztian egonen litzake esku bethe kontu kanpotarraren lepotik, bainan eurek nahiko erran diote elkarri begirakada bakhar batekin.

OSKILLASO.

1962'garreneko uñazkenean.

San Martín, Gipuzkoar Santu Berri?

Gipuzkoar. Eman zagon gipuzkoar dela beñipein.

Santu. Aurten ospatu dugu, Eleizak “santu” deklaratu zuela-ta, eun urte betetzea (1862).

Berri. Eun urte “santu” deklaratu zela ta, alare, “berri”. Bai, bai: berri. Loiolako Iñazio ezagutzen genuen gipuzkoarrok, baiña San Martín ba-zanik ere ez genekin. Beasaindarrak eta bergararrak, bai, ba-zekiten, baiña... zertarako jakin? Ortarako? Beasaindarrak: “Gurea duk!” Bergararrak: “Ez, jauna, gurea!” Ta or ibilli dira muturka, sesio antzu ta itxusian naasiak, zenbait gizaldi zear. Ta aurtan ere gauza trixterik entzun eta ikusi ahal izan dugu. Pena da. San Martín'ek, Gipuzkoak, etzuen ain suerte makurra merezi. Arrokeria erri baten lege biurtzen denean, gauza santuenak ere zikindu egin oi dira. Arrokeri ez dela? “Arrotasun”, arrokeri “santu” dela? Ez dut uste. Frutuetatik igartzen zaio arbolari. Ta aurtengo frutuak mikatz xamarrak izan dirala esan bear. Asieran, bear bada, arrotasun izango zen. Gero, begi-niniak zakarrez eta autsez zikindu, itxi dira. Ezin ikusi. Ta orru egin bear, itxillu. Bai, pena da. Otsak ez du ezer erremediatzen.

Sarritan eskatu izan oi diot San Martín gizagajoari zerutik ixtant batean jeixteko, bai, ta egia, bildurrik gabe, denon bixtan tinkatzeko. Obe dugu erri santu bat bi erri erneatu baiño.

Ni ez noa nungoa denik erabakitzero. Parregarri litzake. Auzi au ez da batzuek uste duten bezain ximple ta errexka. Nik, seaska pakean utzi, bai, ta santuari bere bizitza laburrean zear jarraituko diot, zeaztasun aundiagorik eman gabe.

Asieran, beasaindar dela esango dut. Nere iritziz ala da. Nere iritziak gai ontan ez du asko balio. Ta ez diot iñori iritzi au sinistarazi nai. Or konpon! Ez dut arrazoirik emango. Nai dituanak, galde bezaizkio Aita Joxe Iñazio Lasa'ri edo irakurri beza azaldu berria

den bere liburua (1). Ez dut polemikarik nai, nazka-nazka eginda bainago gai onetzaz. Gai ontan, gauzak gaur dauden bezela ikusita, naiago dut erlatibismo xamurra dogmatismo elkor, itxua baiño. Zuk bergararra dela diozu? On deizula! Iritzia errespetatzen dizut, baiña ez adoratzen. Nik ere ez dut adoraziorik eskatzen. Bakar-bakarrik auxe: errespeto pittin bat eta... pakea. Gai ontan monopolioak ez du balio. Nik beasaindar dela esaten dudanean ez dut bergarar izan ditekeanik baztarten. Egiarentzat zirriztua zabalik uzten dut. Geroak izango du itza, izatekotan.

* * *

Amunabarro'n jaiotzen zen 1566'garrengo uztaillaren 16'an. Amunabarro Beasaingo baserri bat zen, kaletik oso gertu. Gaur ere bada. Baiña ez da santuaren etxea. Ura suak jan zuen eta santuaren eta Amunabarro zaarraren oroigarritzat kapillatxo bat jaso zuten, oso poxpoliña. Gaurko Amunabarro baserri mardula da, garbia, txapala ta zabala. Gaztañadiak erruz. Piñudi beltzak. Usurbe mendi ton-torra pare-parean. Santuaren Basilika ere bertan dago, txukun, kaxkar, Gipuzkoako armarririk aundiena sarreran zintzilik duela.

Jaiotzen, ba. Aita-amak: Juan García Loinaz eta Mari Martín Amunabarro. Ezer gutxi dakigu santuaren aurtzaroaz. Etzen, beintzat, "santu" jaioko ta ostiraletan ere amatxori bularra artuko zion. An ibilliko zen soroetan itulean, beiak zaintzen... mukiak esku-muturrak garbituaz. Talo t' esnea ta gaztain gordiñak ere gustatuko zitzaizkion. Au da: gure baserrietako mutil koxkor bat bezelaxe izango zen gure Martintxo kaxkurrio. Baiña, au ba-dakigu: oso azkarra zen (gure baserrietako mutiko asko ez bezela). Bere osaba apaizarekin latiña ta olakoak ikasten ibilli zen. Ta, azkenik, gurasoek Alcala'ko Ikastetxe Nagusira bidali zuten.

Amazazpi urte urdin baiño ez eta Unibersidade famatuenetako batean ikasle. Ernea, bizkorra, buru-argia, odoltsua zen Martin. Gazte zen. Aren jakin naia ta gosea! Gose ikaragarri bat, gauza guttien gosea. Bi urte zeramazkian an. Azkarrenetakotzat jotzen zuten denak. A ze etorria gazte xalo arena!

* * *

---

(1) Iñork gai au sakondu nai badeza, ona nik erabili liburuk: RIBADENEIRA, P. Marcelo de, O. F. M., "Historia de las Islas del Archipiélago Filipino y Reinos de la Gran China, Tartaria... (etc.) y Japón". Edit. Católica, Madrid, año 1947. páginas 551-560.

PEREZ, Lorenzo, O. F. M., "Cartas y Relaciones del Japón", Archivo Ibero-Americano (A.I.A.), tomos IV-VI-IX-X-XI-XIII-XV-XVI-XVII-XIX.

Bai, etorri bikaiña. Munduari ostiko bat emanez komentu-zuloan sartu etzen, ba? Jainkoak dakizki Bere bideak. Izango zen naiko buruka ta zalaparta gazte aren barnean erabaki sakon ura artu aurretik. Dana dela, Añon'en (Guadalajara'n), frantziskotarren Nobiziaduan ikusten dugu. Nobiziadu latza, gorria. Alcantara'ko San Pedro'ren erreformak bete-betean eldu bai zion. Pentsatzen dut nola jokatu zuen Martin'ek. Guk ere zerbait olako ikusi dugu. Guretzat urte ori prakadunentzat soldaduska bezela-edo da. Diferentziat dago: gu gerekixa, libre joten gerala ta soldaduak ba-dakigu nola. Ribadeneira'k Martin praille gaztea denon ejenplu ta xpillutzat jartzen digu: umil, otoi tzlari, ixil, bere buruaren eta biotzaren jabe. Baiña jabetza ori garesti ordaindu bear da. Batez ere bat ain gazte denean.

Nobiziadu-urtea bukatu ta Profesa. Au da: beartsu, menpeko ta kastidadean biziko dela Jainkoari agindu. Au ez dute askok konprenitzen. Gazte bat... Bai, jaunak, bai, San Martin ez geranok ere bide ortatik gabiltz. Posible da.

Ogeita bost urte dituala apaiz egingo zaigu. Ta ames batek kilimatzen du aspalditik, ames aundi batek: "Japon'go animak jainkoaganatzea". Sartu zaio tema santu ori kasketan eta ez du sekula utziko. Ta orain apaiz! Prest dago, edozertarako prest, baiña, batez ere, Japon'erako prest.

Ta Jainkoak baietz dio. Ta ara nun azaltzen den lurralde aldendu aietako Aita komisario bat, Japon, Txina ta Filipinas'etarako mihiolari eske. Aita Martin'ek derrefente eman zuen zere izena. Aurki degu Sevilla'n, itxasoruntz noiz egingo zai. Bitartean, bizimodu latza, oso latza. Gelarik ez; gabean, begiak zabalik; zigorkadak; janaritzat, ogi koskorren bat ur preskoz biguindua... Cádiz'en, bein, lepradun bati elduta arkitu zuten, musuka jan bearrean.

1593. Ilbeltzak 13. Itxasoan da, azkenik, "Maestre Bernardo de la Paz" ontzian. Beajea etzen ain aldrebesa ere izan. Ondo esan bearke. Itxasoak ontzia dantzan jartzen zuenean, Aita Martin omen zen denetan patxadatsuen, trankillena. Gonbersazio errexekoa zen, iztun bikaiña. Metafisika-gaiak oso dotore erabiltzen omen zituen, denen atsegingarri. Ez da meritu kaxkarra, alegia. Gero, zera, prailleok tontoak gerala esango dute... Tira, ixil nadin, arto bero usaia artuko didate bestela-ta... Etzait neri neronen apolojetika egitea tokatzen, Zail xamarra ere izango litzakealakoan nago. S. Martin, beifipein, praille bizkorra genduen ta kitto. Bizkor eta santu. Au ere ez da aurtzaren gaberdiko eztula, alajaiña.

Mejikoratu zaigu. Veracruz'en da. Gizajoa gaixo, arras eroria. Belaxe dugu osasuntsu. Ta Chiribusko'ko Andre Mari'ren konbentuko praille gazteei filosofi-koskola aletzen jartzen dute. Oso ego-

ki ikasleen iritziz. Emen ere azkar eta santu ageri zaigu. Ribadeneira'k bere kondairatzailleak dionez, eguerri-goiz batean, meza ematen ari zela, Jauna artu baiño lentxoagotik meza bukatu artean ia ordu ta erdi iraun omen zuen. Pentsa...

Urteari azkena eman baiño len Filipinas' etarako bidean jartzen dute.

1594. Mayatzaren azkena. Manila'n. Emendik aurki Japon'era pasatzea espero du Aita Martin'ek. Japon'era laixter abiatuko den laukote batean ere sartu dute bere izena. Aren poza ta txorabioa! Baiña..., utsa! Irakasle-kargua ez diote, ba, berriz ere bizkarreratu? Filosofia ta Teologia esplikatu bear du. "Egin bedi zure borondatea". Aita Martin ez da pesimismu beltzean itotzen. Ametsa perrindu zaio, baiña... betirako? Ez, ez du itxaropena galdu. Ta lanari gogor, bulkotsu, leial eltzen dio. Irakasle bikaiña zela digute emen ere. Egia izan bear du. Ta emen ere, beti bezela: buru argi ta santu. Au batez ere. Auskalo zenbat ordu erre zituen Manila'ko konbentuko eleiza artan, bai otoiitzean, bai aitorlekuan. Batzutan jateko astirik ere ez omen zuen izaten. Gure antzera...

Esan dut: Aita Martin'ek ez du ames ura galdu. Japon' dik oska daude langilleak bear direla, segalariak, gero ta ugariago. Ba-dijoa Martin Aita Nagusiarengana ta... zapla!, oraingoan, bai, oraingoan egan egin bear du. Esaten dio nola Aita Tolosa'k —Ordena osoko Nagusiak— Granada'n irakasletzat euki nai izan zuen eta nola, azkenik, bere mixiotasuna ikustean, libre utzi zuen. Esan dut izketan maixu zela, etorri aundikoa. Ta oraingoan seguru da: Japon, Japon!

Itxasoan degu Aita Martin. Sevilla'tik lagun duen Aita Franzisko Blanco du orain ere lagun. Biak Japon'eruntz, txoratzen. Japondarren izkuntza oso aldrebasa omen da. Ba-zekiten au gure bi mixiolarietk eta alegiñak egin zituzten bidean zerbait ikasten. Zerbait ez, dexente menderatu zuten. Aien amorrazioa ta tirria Japon osoa artalde bakarraren Artzaiaren bordan sartzeko!

* * *

1597. Azkenik! Bai, Japon da, Japon! Nagasaki jo dute. Emendik joko zuten zerua ere... Nagasaki'tik Meako'ra dijoaz, an baitzegoen Aita Pedro Bautista, mixio-erri artan San Jose'ko Probinzialaren Ordeko zena. Besarkadak. Algarak. Arrituta gelditu omen ziren bertakoak, aien japondar izketa entzun-da.

Belaxe dugu Aita Martin Osaka'ko konbentuan. Ara eraman zuen berakin batera Aita Komisarioak, oso begiko omen zitzaion, ba, gure au. Osaka'ko konbentua zera zan: iru edo lau quarto zar eta eleiza koxkor bat. Belen zuen izena. Irugarrendar talde polit bat

osasu zenean, Aita Komisarioak ospa egin zuen. Pentsa gure praille gazteari eroriko zitzaion pixua. Bataioak, Dotriña, Ospitalak... Latz egin bear lan, Besterik nai al zuen, ba, berak? Japon'era jo baiño len ondo aski zekien berak nora zijoan eta zertara, Beraz, pozik egingo zuen lan, jorñala ere ez baitzen nolanaikoa izango.

Ribadeneira'k esaten digu S. Martin'ek sei illabetetan —bai, sei-illabete— berak eta beste praille askok urte askotan baiño geiago egin zuela. Sinisten dut. Gaur egun gure artean ere S. Martin batzuk bagenitu, beste kuku batek joko liguke... San Martin'ek ogia ematen zuen, ogia. Ta ez itz apaiñak bakarrik. Norbere bitzta baita sermoirik sakonena. Ta japondarrak ere au ba-zekiten.

* * *

Derrefente, Belen'go konbentu ta eliza Taikosama'ren soldaduez inguratuak izan ziren. Ze deabru gertatu zen, ba?

Taikosama zen Japon'go jaun da jabea. Bere atzaparretan ondo moldatuak zeuzkan beste jauntxo edo errege koxkor guztiak. Ta Taikosama otso amorratu onek zera agindu zuen: frantziskotar praille guztiak gurutzera eramateko. Baiña, zergatik? “Zergatik” oni erantzun zorrotza, merezi ainbatekoa ematen ez da errex. Ez da komeni. Ba-ziren an portugaldar batzuk, eleiz-gizon batzuk... Ixiltzea obe. Dena dela, geienetan arrazoi au eman oi da:

España'ko galeoi bat Urado'ko (Japon) ondartzan katigatua gelditu da, denporalak Mejiko'rako bidetik baztertu ondoren. Galeoiak urre asko darama Urado'ko jauntxoak jakinarazi dio au dana Taikosamari. Portugaldarrak —España'koekin beti muturka— beren arerioen kontra xaxatxen dute Taikosama. Esan diote nola España'ko praille ok erria engaiñatzen duten, lo artu dezaten erlijioaren opioa emanaz, Felipe II' garrena armakin datorrenerako dana prest edukitzeko. Taikosama'k, berriz, den-dena sinistu. Komeni zitzaionda. Ta eman zuen ordena gaixtoa, ordena ikaragarria: “Praille guztiak gurutzera”.

Ta Belen ere inguratu zuten.

1597. Ilbeltzak I. Zaldi gaiñean Meako'ra. Emen ere Aita Komisarioa ta beste lau praille preso daude. Irugarrendar zenbait ere bai. Egun batez atera zituzten denen bixtara plazara ta ezkerreko belarritik pusketa bat kendu zien.

Orain, Meako'tik Nagasaki'ra joan bear zuten. Bide luzea. Beaje latza. Meako'n, Osaka'n, Fuximen'en, Sakay'n, tab. denen parragarritzat jartzen dituzte. Ta orrela illabete osoan, ibilli ta ibilli, elurra dela, izerdia dela, gosea dela. Auxe martirioa!

* * *

1997. Otsailak 5. Nagasaki. Tonttor batean ogeita sei gurutze zutik. Atzekaldean, itxasoa amorru bizardan. Aurrean, basa-piztiak amorru biziagoan. Itxasoak, beintzat, ez du gorrotorik. Gurutzetan, Aita Martin, beste bost praille ta ogei kristau geiago. Ostiral Santu Japon'go itxas ertzean. An dago Aita Martin gurutzeari lotua, erio-tza zai. Kantari ari da, kantari! Izan ere, zer da gurutze ori bizitza guztian gurutzean josia bizi izan denarentzat? Martin'en kantak one-la dio:

“Laudate Dominum omnes gentes...

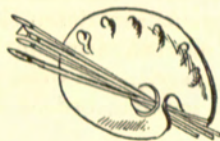
Et veritas Domini manet in aeternum...”

Gora erri guztiek Jauna...

Jaunaren egia beti zutik...

Ta artean kantari ari zela, eman zioten besapetik zearretara le-nengo zatzada. Gero, bestea. Ta ixildu zen.

OLABERRIA' TAR ILDEFONTXO

Gasteiz'ko Prantzisko'ren sorterria dala-ta

Gasteiz'ko Prantzisko lilluragarria da oso. Gozo, garbi, sugar dariola datorkigu bere irakatsietan zear. Baiña ez da zenbait literatura-gilleren antzo axalean, jantzian galtzen dan oietakoa: illargi-printza ibai barnak argituz bezelatsu zorrotz, sakonki sartzen baita bere azterketa ta saioetan. Biotzean daramazkin ideiak azaltzen ez du ezkutukirik; dena denentzat agertzen da.

Ni ez naiz bearbada gizon onek sortzen duen lillura ta zirrara emateko gauza. Bereziegia dut izan ere lan au ortarako, jo beragana nai ezkerero, ukituko al zaitue neri ukitu didan antzera edo areago...

Geroz ta ospetsuagotzen ari zaigu gure Maixua, izan ere badu zer eta nundik erakutsi, gaurreguneko edozein pentsalarik, lau gizal-diren tartearekin, bera dute Teologia, Moral, eta Nazio-arteko Dere-txua-ren iturburu ziur eta garbia. Berak biziki esna ta mantentzen dituelarik.

Gasteiz'ko Prantzisko dugu "Renacimiento" deritzan Españi'ko teologiaren buru. Bera XVI ta XVII gn. mendeetako eskolastikaren gidari. Iturri ontatik xurgatu ta miatzatu dute ondorioak. Nys, Giorgi, ta Menendez y Pelayo'k dasaigutenez: Gasteiz'ko Prantzisko dugu bere mendeko teologilaririk aundiena, eta ondorengoak zenbat eta beragandik geiago ikasi, ainbat teologilari jatorrago gertatu omen ziren.

Gaxtetatik sartu zen Burgos'ko domingotarren komentuan. Adimen azkar eta gizon baliotsua zela oartu bezain laister bialdu zuten Paris'eruntz teologia ikastera. Gure gaztearen irakasle printzipalenak Pedro Crockaert eta Juan Fenario izan ziren. Erro-errotik ezagutu zituen onek garaiko prolema ta auzi guziak. Erasmo'ren kutsu pittin bat ere somatzen zaio bere irakatsietan. Bein Paris'en, bereala zen bertako irakasle. Urte batzuetara, itzuli egiten da Valladolid'ko lkas-

tetxe-nagusira, irakasle bezela ordea oraingoan. España'ko Unibersidaderik gorenetakoa zen noski. Or iru urte pasa, ta Salamanca'ko teologi-katedrarik nagusia oposizio bidez irabazten du. Emen iraungo ditu bere azkeneko ogei urteak, 1546'ko dagonillaren 12'an, 54 urte sasoiz artean, azken arnasa ematen duela.

Otsaundiko irakaslea bera. Milla ikasle: erlijioso, moralista, jurista, mediku ta abar... bere ezpaitatik zintzilika... orrela zabaldu zen suzko ideiak zerizkion aren ospea gizaldiak zear. Bera "Relecciones" edo itzaldi ospetsu oien idazlari. Eta esan dugun guziaren gain, Nazio-arteko Deretxua'ren eratzaille dugu gure Prantzisko. Hugo Grozio, holandarra, ez zan izan sistemagille bat baizik. Hugo Grozio'k eun urtez gerroz, guda batean emakume ta umien eriotza ametitzen zuen artean, krimen bezela debekatu zituen Gasteiz'ko Prantzisko'k. Hugo Grozio'ren eunurtea 1926'ean ospatzen zelarik, delegazio bat bialdu zuten Salamanca'ra holandarrek, delegazio-buru W. F. Treub'en aoz Gasteiz'ko Prantzisko: "Padre y Fundador del Derecho Internacional moderno" bezela aupatuaz. Aditurik geientsuenek ere ori bera aitortzen dute. Guziz garaikoa dugu beraz, Gasteiz'ko Prantzisko, eta orain ixurtzen dute bere irakatsiek sekula baiño ur garbi ta onuragarriagoa.

* * *

Lantegi neketsu ta garratz onetan eraso baiño leenik izan dut kuttunkeririk. Arabartzat eduki bai dugu beti Gasteiz'ko Prantzisko euskaldunok. Ala ere, ona nun naukazuten prolema zeatz bereizteko prest. Guziaren gain egizale sutsu naizela esatea ez dut uste lotsagarri zaidanik. Demaiogun.

Gasteiz'ko Prantzisko'ren lenen ezagutu zen kondairagillea Juan de Marieta, O.P. izan dugu. Au Gasteiz'ko Prantzisko'z ari denean, beste jaioterririk aitatzen ez duelako noski, Gasteiz'ko bezela ematen duela dirudi, eta olakotzat eduki izan zen aurreko gizaldietan.

Burgotarrek ainbeste igurtzi duten Arriaga datorkigu erreboluzio-ren bat astindu naiean. 1927'ganean "Historia de S. Pablo de Burgos" topatzen da Arriaga kondairagilleak idatzia, etxeko kronikagille ta Prior izana. Fr. Juno de San Jose'k esaten digunez, XVII'gn, gizaldia asi xamarrean ixkribatu zuen onek Burgos eta Valladolid'ko komentuen kondaira. Garbi ekarri ere idazti onek Prantzisko'ren jatorri ta gurasotasuna. 1483'ean sort'erazten digu, Burgos'en sorterazi gainera anai biak. Badu Prantzisko'k anai bat, Fr. Diego de Vitoria, sermoigille ta mixioemalle famatua. Onela diardu Arriaga'ren eskuidatziak: "Nacieron los dos hijos en Burgos, para que por patria la coronase en

ellos especial gloria". Aita Beltran de Heredia'k, O.P., ordea, ia erabat autsitzen ditu Arriaga'ren erasi biak. Lendabizi, erderaz aita dugun erasi orixe utzi bai zuen kasualidadez Erroma'n Fr. Juan Fernandez, Arriaga'ren jarraitzalleak egin zuen kopian (Roma, Archivo Generalicio Ord. Praed., XI, 9). Biotako bat: laburtzeagatik edo bigarrena aurrekoarekin bat ez zetorrelako zen, iritzi bientzat, bada. Onekin indarrak galtzen zituen Burgos'ko oiñarriak. Bereala autsitzen du jaio-urteari dagokion koska ere: 1483'ean jaio zela, alegia. Echard'en arauz 1480'gnean. Erabat, ipurdiz-gora biratu ere bigarren koska Beltran de Heredia'k. Garrantzitsua izan zen onek Prantzisko'ren bizitza-kronologian sortu zuen erreboluzioa. Askoz obekiago tajutu ere bai Maixuaren urteak, Paris'eruntz abiatzerako, ta Salamanca'ko Irakasle zaneko, prekozidade biziz somatzen baida bere ideiatan. Prantzisko'k berak pirmaturiko dokumentuari gagozkio. Nuñez de Guzman'ek 1533'ko agorraren 15'ean pleitu batean testigu bezela artu zionekoa: "Preguntado por las preguntas generales de la ley, dijo que de edad de *cuarenta años* poco más o menos..." Zin egiten du beste artean aitorkizun au, ta ondoren pirmatu: Fr. Francisco de Vitoria. Jaio-urte au ikasi nai ezkeru Beltran'en (¿En qué año nació Francisco de Vitoria? Un documento revolucionario. Ciencia tomista. LXIV-LXV, 1943) ikustatu besterik ez daukazu. Zuurki eramaten zituzten kontu auek orduko notarioek, beraz "poco más o menos" orrek urtea bukatzen ari zitzaiola edo esanaiko zuen. Sarri izaten zan kontu berritzea. Prantzisko berari ba'gagozkio 1592-3 gn. jaio zen. Kronologi zaarra amar urtez zeatz ondoretzearren beste dokumenturik ere aurkitu du, Aita Araya'rena ta abar... Beltran de Heredia'k. Oso garbi ematen digu, bada, adieraztera.

Baiño jaio-urtean au arkitu gañean aula dela ikusi dugu Arriaga'ren oiñarria. Beraz, oraindik ez da lortu eskuartean darabilkigun problema garbitzea... Ala ere, Burgos'eruntz jotzen zuten ia españiar geient-suenak.

* * *

1949'gn. urtean *Hispania*'n argitaratzen zan "Fr. Juan de Vitoria'ren kronika" garrantzitsua, Aita Iriarte josulagunak ederki baiño ederkiago landua. Naiko izango da noski dokumentua 1585-1587 artean ixkribatua izan zela Aita Beltran'ekin baieztea. Fr. Juan de Vitoria, Yurre, Gasteiz'tik bereala dagoen errixka batean jaio zen berak digunez. Lasarte de Zuya'n jaio zen beste Fr. Juan baten eskuetatik jantzi zigun onek domingotarren abitua 1536'gnean. Zaar onek eraginda aldatu zuen Cortazar, Gortazar, edo Agortazar de Yurre apeliidua Vitoria'ren truke: "porque en Castilla rien de los apellidos de acá"

idatzi digu. Kontuz ikasi bear zaio Fr. Juan kronikagille oni, garai berean iru Fr. Juan de Vitoria baitaude Beltran'ek poliki bereizten dituen lez.

Bere *Historia de los Reies de Hespaña*-n zear garbi dakusgu zeatz ezagun zituela inguru ta Españi guziko artxibu nagusienak. Aski ibilli zen or bean, baiño zeatz-meatz ezagutzen zituen batez ere Gipuzkoa, Araba, ta Bizkai'ko aundiki ta zaldunen jatorriak. Ta gasteiztarrak zer esanik ez.

Fr. Juan Vitoria-Gortazar'en eskuidatzia: "frai diego de victoria, natural de burgos, dominico, cuyo padre fue natural de victoria y del linaje de los arcayas... (y su hermano fray francisco catedrático de prima en Salamanca...)". Eta au ez du ditekeanaren sororan ixkribatzen, oso ezaguna balu bezela baizik. Beraz, Diego Burgos, erdal urian jaio zen, ez praille bizitzara soillik, baita ere mundu ontara. Bruno de San Jose'k dasaigunez ori beza zuan 1583'ean Alonso Chacon'ek, alegia: Diego Burgos'en jaio zela. Derrigor onartu bear ba.

Nun jaio zen, ordea, gure Prantzisko? Gortazar'ek ondo ezaguna zuen famili au. Eta Diego bein Burgos'en jaio dela esan eta ondoren bere anaia ekartze utsak, erri berean jaio zela esan nai du noski. Ala ere, prolema ez zan batere argitu. Beren aita Gasteiz'en jaio zela esaten baidigu. Gaiñera Marieta'k (1596), Fernandez el Placentino'k (1618), Araya'k XVII gn. azkenetan, eta Mora'k (XVIII) gizaldiak zear gasteiztartzat jaso zutena ezin ba desegindu zerbait serioago ta ziu-rragorik gabe. Marieta'k, esan dugun lez, ez dakar ezer garbirik. Ondorengoak, berriz, beranduegi dabilta noski, beraz, indar gutxi daukate. Ori bera gertatzen zaio Alonso Chacon'i beste aldetik: beranduegi ibilli gaiñean, Aita Heredia'k larrutu dizkion akats pranko agiri ditu.

Fr. Juan de Vitoria'ren eskuidatziak berak argitzen digu erabat gure irakaslearen jatorria. Arcaya zaldunen odolekoa. Arabarra, euskal odolekoa beraz. Francisco de Vitoria-Arcaya. Bere aita Pedro'k euskal espiritua erantsiko zion bada, bere semeari, naiz eta Burgos'en arnas artu gure Prantzisko'k. Kultur-jendentzat ixkribatu du Fr. Juan de Vitoria'k bere "Historia de los Reies de Hespaña"-ren itzaurreak dasaigunez. Eta nazio-arteko Deretxuaren asmagillea Arcaya'tik jexti erazten digu. Basanta'k "Nobleza Alavesa"-n digunez, oso loturik dago (Arcaya) Guevara familiarekin, ia bereizten ez diralarik. Arcaya, ganboar famili jatorrenetakoa, Guevara'rekin naasirik dagoanez. Prantzisko'k Salamanca'ko lezio batean esanikoa da: "Ego sum Gamboa". "Ganboarra naiz ni". Esku-artzen dute oraingoan Fr. Juan de Vitoria'k eta Arriaga'k, Prantzisko'ren aita Gasteiz'koa, ta Arcaya zaldunetakoa zela baieztatuz.

Arriaga'k Catalina Compludo dakarkigu Prantzisko ta Diego'ren amatzat. Eta ortan geratu gera kontrako ezer aundirik somatzen ez dan bitartean. Aita Heredia'ren adieraziz: Burgos'ko Compludo familiak Cartagena'ko Alonso gotzaiarekin eta beste judu familiekin ajdetuak arkitzen dira paperetan. Amaren partetik judu odola aurkitze ori beste kondairagilleak ere baieztatua izan da. Compludo familia zaldunetakoa izanik, bigarren lekuan ezartzen du Arriaga'k. Aundiketakoa zen nunbait Arcaya'ren odola. Arcaya'ren zalduntasuna, ba, ez zuen nolanai galduko. Gure maixuaren jatorriari bukaera emateko, betor Iriarte jösulagunak dakarkigun oartxoa. 1527 gn. udazkenean Tormes urian topo ziran bi aundi aiek, Loyola ta Gasteiz'ko Prantzisko, ofiaztar aundien bat, eta ganboar aundiena bestea, iñundik ere. Gurasoen arteko gorroto gain, kristau maitasunez mintzo ziren, euskal odol gartsua zerabilten eta lurbira osoan zear ain ospetsu izatera elduko ziren gizon aundi aiek.

Araba'ko Aita Beltran de Heredia gasteizale porrokatu bezela agertzen zaigu prolema onen luzeeran. Baiño bera izandu da noski eztabaidaleen ardatz ere. Lendabizi gasteiz-zale zen berak, onatx nun agertzen digun Burgos'koa dela. Gizon osoa izan gure Aita Beltran de Heredia. Bateren batek aztertu nal ezker, ikus beza ("Final de la discusión acerca de la patria del Maestro Vitoria: La prueba documental que faltaba". Ciencia tomista, LXXX, 1953, 275-80).

Burgotarrak ainbeste loixinkaturiko Fr. Antonio de Logroño'ren "Libro de las Fundaciones" zoriontsu ori eskuratu zuen bada gure Aita Beltran'ek (Archivo Nacional, Sección de Clero=Burgos, código 57 b, moderno 88). Jakiña! eziñekoa zeritzaion ia gastatua zegoen idaztian tankerako zerbait agertzea, baiño tira zeatz-meatz ikertu zuen. Eta ona nun aurkitu falta zen guzia, 1953'ko apirillaren 9'an, 254 v. foliuan. Aita Antonio au Prantzisko berarekin bizi izandu zen Burgos'ko komentuan. Sotragero'ko batek Salamanca'ko praillen bati lurralderen bat oñordez utzi ziola-ta, Burgos'ko komentura bialdu zuten Salamanca'koek saldu kontuko idatzien bat. Gertaera oni buruz egiten duen keja bat baizik ez da gure Aita Antonio'ren dokumentu au. Letra garbi ta ederrarekin (1536) Aita Logroño beraren eskuz idatzia:

"y aunque los reverendos maestros fray Francisco de Vitoria, natural de Burgos, y fray Domingo de Soto, natural de la ciudad de Segovia, eran hijos deste convento de Sant Pablo de Burgos, catedráticos en teología en la Universidad de Salamanca..., y llevar el convento de Salamanca poco menos de las cátedras de los maravedis desta venta, no nos quisieron esta heredad, sino venderla..."

Jaiotzez Burgos'koa dela (natural de Burgos) onek ez du tarte-

korik ametitzen. Soto Segovi'koa dela esatean ere ongi, zuzen esaten du, ta zergatik ez Prantzisko Burgos'koa dela baieztean? Ots, ark etzuen batera edo bestera jotzeko interesik. Burgos'ko komentuan ainbeste urte bizi, Prantzisko berarekin urte batzuek; komentuko Prior, Superior, Nobiziuena maixu izan zelarik, badu nun jakiñik. "Libro de Fundaciones" onen jarraitzaileak gaiñera, oso txukuna, serioa, ta abar... bezela aurkezten digu gure Aita Antonio de Logroño au. Egiari ba'gagozkio bukatu da etzabaidaren muiñoa. Au aitortu du Aita Beltran de Heredia'k Burgos'koa dela adieraztean: "Esta conclusión es históricamente irrefutable". Makur gaitezen beraz, gazteizaleok egi distirapean, gaizki esan dut, poztu gaitezen Egia baida zuzenbidearen oiñarri sendoa.

Laburtuz:

(1) Burgos izan zen, bada, Gasteiz'ko Prantzisko'ren sorterrria. Erdal urian jaio ta azi zitzaigun beraz, nazio-arteko Deretxuaren eratzaillea.

2) Baiño Gasteiz'ko Prantzisko'ren gurasoak, odola, baita espiritua ere noski, Arcaya "euskaldunena" da ziurki. Ori bera ageri du berak duan "Ego sum Gamboa"-n, bere pentsamentu ta bere aiurrian.

ORMAZABAL'DAR ALEJANDRO.

Arantzazu'koa.

Anne Frank'en Egunkariko zatitxo bat

Euskeratzalteen itz bi:

Ez degu Anne Frank'en bizitzaren zeaztasunik aipatu bearrik, EGAN-en irakurlerik geienak aspaldian jakifaren gainean daudelakoan baikaude. Neskaxka orren berri ez lelikean irakurleak naikoa luke laguneri bati galdetzea, segur asko. Ez gera, bada, orretzaz mintzatuko. Badago, ordea, beste zerbait.

Egunkaria ezagutzen duan edonork galdera au egin lizaiguke: ea zergatik autatu degun, alegia, liburua osatzen duten ainbeste eskutitzen artean, autatu degun zatitxo au. Bai, zergatik autatu degu?

Ez da, noski, eskutitz ortan agertzen dan gertakizunaren dardaragatik, zati ori polizi-nobela bat bezela irakurri baliteke ere.

Ez eta ere irakurlea oso ta bizi Frank sendiaren bizi-lekuraño eramateko indarra daukaten atal batzuen "realismo"-agatik.

Ezta Anne'k Peter'i dion adixkidetasuma adierazten duten lerro xoragarriengatik ere.

Entzun. Gure arteko gutxik inoiz senditu degun aiñako bildurra, gorputzeko zain guztiak pil-pil jarriaz, ezur-muñetaraño sartu zaion ondoren, zer azaltzen digu Anne Frank'ek? Bere buruaganako errukia, etsipena, bizitzak ematen dion nazka? Ez orixe, besterik baizik: Jainkoagan duan fede aundia, gizonengan duan uste osoa, bizitzaren ezbear danak menderatzeko bere baitako fidantzi osoa, ara zer azaltzen digun ordu artantxe Israel'go alabatxo aukeratu onek. Bai egia dala San Mateo'k dakarrena: "Zorionekoak biotz garbiak, oietxek ikusiko dute Jainkoa ta!"

Orain badakizu, irakurle on, zergatik autatu degun zati au.

1944-gn jorrailaren II-an, asteartean.

Kitty maitea,

Buruan malluka ari zait odola, alegia, eztakit nundik asi.
Ostiralean (ostiral santuan) Monopolioan (1) jokatu genduan arra-

---

(1) Gizarteko jostaketa orietako bat dezute *monopolioa*.

tsaldean, bai ta larunbat-arratsaldean ere. Egun auek oso azkar eta batere berririk gabe igaro ziran. Igande-arratsaldean Peter, nik ala eskatuta, lauterdietan ni ikustera etorri zan, bostak eta laurdenetan aurreko sapaiera joan giñan, eta an seirak arte gelditu. Seiretatik zazpi ta laurdenak arte Mozart'en konzierto eder bat irratiz eman zuten, danen gañean "Kleine Nachtmusik" dalako orretzaz gozatu det. Musika ederra entzutean barru osoa mugimenduan jartzen zaidanezkero, ia ezin oi det saloian entzun.

Igande illunabarrean Peter ta biok aurreko sapaiera igo giñan eta, bigunki exeritzeko, gure gelan arkitzen ziran almoada batzuk eraman genituan. Jarri giñan kaja batean. Bai kaja bai almoada estutxoak ziran, beste kajaren batzuen kontra egonik, bata bestearen ondo-ondoan jarrita geunden. Muxi'k (2) laguntzen zigun, ezpaikunden orregatikan kontu-artzaillerik gabe.

Bat-batera, bederatziauk laurden gutxietan, txistu egin zigun Van Daan jaunak eta ea guk genduan Dussel jaunaren almoadetako bat galdetu. Biok saltoka jeiki, eta almoada, katua ta Van Daan'ekin jetsi giñan.

Almoada au zala-ta benetako iskanbilla sortu zan, Dussel'ek buruperako artu oi zuana sapaiera igo gendualako asarretu egin baitzan bera. Arkakosoak izango zituala bildur zan, eta almoada onexegatik bere aldiko zarata sortu zan. Peter ta biok, bengantza-gixaz, oera bi igurki (3) gogor sartu genizkion. Gertakizun onengatik amaika parre egin degu.

Gure pozak etzuan luzaro iraungo. Bederatzieterdietan atea jo zuan Peter'ek eta eskatu zion aitari ea ingelesezko esaera zail batean lagundu nai zion. "Or ba-zegon mozorrokera", Margot'i esan nion, "aitzakia bixta gorrian zegon". Arrazoi neukan: orduantxe sartzen ari ziran zenbait lapur almazen barrura. Demborarik galdu gabe bean zeuden aita, Van Daan, Dussel eta Peter; bitartean, Margot, ama, Van Daan anderea eta ni jarri giñan itxoitzen.

Bildurrak dauden lan emakumek izketa beste biderik ez dute; ola-xe egin guk ere, bean zartako bat entzun-arte. Onen ondoren dana ixilik, errelojuak amarrak laurden gutxi jo zituan. Gu guztion aurpegitik kolorea joana zan, oraindik geldi geunden, naiz-eta bildurrak egon. Nun gelditu ote ziran gizonak? Zartako ura zer zan? Lapurrekin burrukan ote ziran ala? Amarrak, eskalleran pausoak; aita, zurbil ta urduri, sartu zan Van Daan jaunak jarraitzen ziolarik.

"Argia itzali, poliki-poliki igo, polizia etxera etorriko da-ta!"

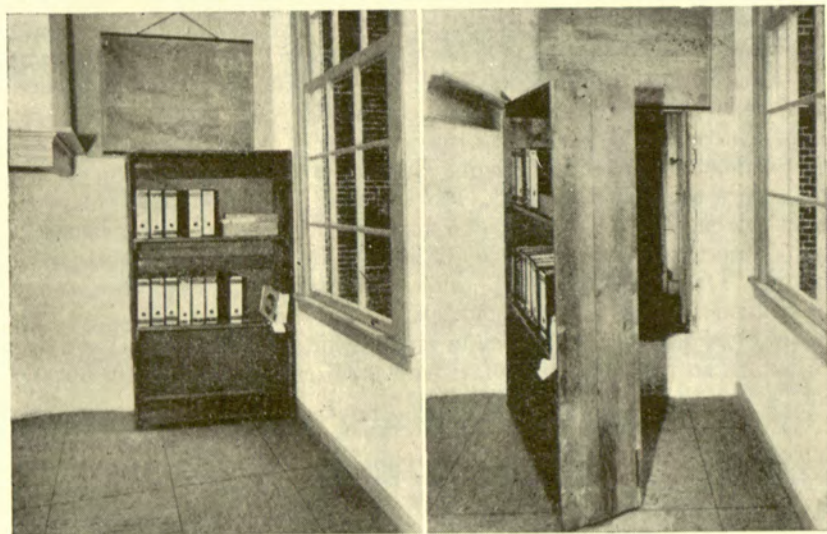
---

(2) "Muxi" katuaren izena da.

(3) Zepilloa, alegia.

Etzan bildurrik izateko astirik, argiak itzaldu ziran; izan nuan txaketa bat artzeko dembora eta goian geunden. “Zer gertatu da, azkar kontatu gero!” Etzan ezer kontatzekorik, bean zeuden gizonak berriz ere. Amarrak eta amar arte etziran laurak igo, ordun bi zai gelditzen ziran Peter'en leio irikian, eskailburuko atea itxita zegoan, birakutxa (4) ere bai. Gauargia jerse batez estali ezker, ona zer kontatu zituten:

Peter'ek bi zartako gogor eskailburuan entzun zituan, eta jetsi zanean, almazeneko atearen ezkerreko aldeari ol aundi bat kendu ziotela ikusi zuan. Laisterka igota, sendiko kementsuei otsegin zien eta laurak batera jetsi. Almazenera sartu ziranean, lapurrak autsiketari ekiten zioten. Besterik gabe oju egin zien Van Daan'ek: “Polizia!”

Pauso laisterrak kampoan, lapurrak iges egin zuten eta. Poliziak zuloa ez nabaritzeko, ol uraxe bere tokian jarri zuten, baña kampotik ostikada gaitz batek berriz ere lurrera bota zuan. Orrenbesteko ausarkeriagatik arritu egin ziran gizonak, bai Van Daan'ek bai Peter'ek illerazi-grina beren baitan nabaitzen zuten; aizkorarekin Van Daan'ek lurra jo zuan gogor, ixilik gelditzen zan dana. Zuloa oltxoarekin estali nai zuten berriz ere. Traba! —Kampoan zeuden senar-emazte ba-

(4) Begira argazkian nola zeukaten antolatua beren gorde-lekuaren sarrera.

tzuk almaßen guztia esku-argi baten dizdira zorrotzez zulotik zear argitu zuten. "Alajaña", marmarrean bota zuan gure gizonen batek eta... lenago poliziak baziran, orain lapur biurtu ziran. Ixil-ixilik igo ziran guztiak, ofizina ta sukaldeko ate ta leio danak iriki zituan Peter'ek, bai ta urrutizkifia lurrera bota ere eta, azkenik, laurok arkitu ziran ezkutatzeko ormaren atzean.

LENENGO ZATIAREN BUKAERA

Eskuargidun senar-emazteak poliziari abisatu izango zioten, noski baño noskiago; igande-gaua zan, pazkoakoa, pazko bigarrean etzan iñor ofizinan egongo, orrexegatik ezin mugitu giñan astearte-goiz bitartean. Pentsa zazu, gau bi eta egun batean onelako bildurrean egon bear! Guk ezkenduan ezertxore pentsatu, illunpe osoan geunden, Van Daan andereak, bildurrak eraginda, argia erabat itzaldu baitzuan, zuzmurrean ari ziran abotsak, zalaparta bakoitzean "xxt, xxt", aitzen zan.

Amarterdiak, amaikak, otsik ez, aita eta Van Daan txandaka gureganatzen ziran. Orduan, amaikak eta laurdenetan, zerbait entzun zan bean. Gurean sendi guztiaren arnasa entzun zitekean, orrezaz kampaora ez genduan mugimendurik egin. Etxean, ofizinan, sukaldean, eta gero... gure eskallera pausoak. Iñork etzuan orduan arnasik entzuteko eran artzen, zortzi biotz lertzeko zorian zeuden, eskallera pausoak ta gero birakutxari astinketa bat. Ezin esan litekena da une onen larritasuna. "Orain galduak gera!", nion, eta Gestapo'k gau artantxe eramana ikusten nituan nik gure buruak. Birakutxari bi astinketa, gero zedozer erori zan, pausoak aldendu ziran, oraingoz salbatuak giñan. Ikara bat gu zear igaro zitzaigun, entzun nuan eztakit nungo ortz-karraska bat, iñork ere etzuan itzik atera.

Etzan ezer geiagorik entzuten etxean, baña argia piztua zegoan gure eskailburuan, birakutxaren aurrean ain zuzen ere. Kutxa orri zerbait nabaitu ziotelako ote zan ala? Polizia argia itzaltzeaz aaztu ote zan? Ori itzaltzera etorriko ote zan norbait oraindik? Mingañoak askatu ziran, iñor etzegon etxean, bai-edo ate-aurrean zaintzalle bat.

Iru gauza bagenituan orain: zer gertatu ote zan buruausteak, bildurrezko dardarra, eta komuneratzeko bearra. Erradak sapaian zeuden, Peter'en lastozko papelontziak bakarrik baliatu gintezkean. Van Daan asi zan, gero aita, amak lotsa geiegi zeukan. Aitak ontzia gelara eraman zuan, an Margot, Van Daan anderea eta ni gogoz baliatu giñan orrezaz, azkenik amak ere zirt edo zart egin zuan. Ba-zan beti bat edo bat papel-eske, eskerrak nik sakelean ba-nuala.

Ontzia usai txarra zeriola zegon, guztia zuzmurrean, nekaturik geunden. Amabiak ziran. "Lurrean etzan zaitezte, ba, eta lo egin". Margot eta neri almoada eta manta bana eman zitzaizkigun. Margot

janari-kutxatik tartetxo batean etzana zan, ni maiaren anka tartean. Lurrean usaia etzan orrenbesterañokoa, ala ta guztiz ere Van Daan andereak otsik gabe kloro puska bat ekarri zuan, bai eta orrezaz gañera legortzeko zapi bat ontzi-gañean jarri.

Berriketa, marmarra, bildur aundia, usai txarra, puzkarrak eta beti norbait ontzian; egizu lo, gero! Ordubiterdian alaere orren nekatua negon eta iruterdiak arte ezer ere ez nuan entzun. Van Daan andereak bere burua nere oiñean jarria zuanean, esnatu nintzan.

“Mesedez jazteko zerbait emaidazu!” eskatu nion. Zedozer eman zidan, baña ez neri galdetu zer, pijama gañerako artillezko prakak, jerse gorri eta gona beltz bat, galtzeta zuri batzuek eta zulatutako galtzerdi bat. Gero Van Daan anderea exeri zan aulkian, eta Van Daan jauna nere oiñen gañean etzan zan. Iruterdiak ezkeroz pentsatzen negon, oraindik dardarrean, orrexegatik ezin artu nuan lorik. Polizia etorriko zalakoan gertutzen ari nintzan. Orduan ezkutukoak gerala esan bearko, Holandar jatorrak badira, salbatuak gera, edo-ta-bestela N. S. B.-ekoak (5) badira, diruz erosi bear.

“Radioa ezkuta zazute, ba”, zion antsika Van Daan andereak. “Bai zera, labean jarriko degu”, erantzun zion Van Daan jaunak, “gu arkitzen bagaituzte, arki dezatela radioa ere!”

“Orduan Anne’n egunkaria ere arkituko dute”, zion aitak. “Erre zazu, ba”, esan zuan gure arteko bildurkienak.

Auxe eta poliziak birakutxari astinketa eman zionean, izan ziran nere unerik bildurgarrienak. “Nere egunkaria nerekin batera bakarrrik!” Baña, eskerrak aitak etzuala erantzun.

Oraindik gogoratzen ditudan jardunak eztago zergatik esan bearrrik, ainbeste jardun izan zan. Nik Van Daan anderea bere bildurrean pozkidatzen nuan. Iges egitea, Gestapo’n galdeketa, telefonatzea eta kemena izateaz jardun giñan.

“Gudariak bezela joka dezagun, andrea, gureak egin badu, ara ba, Erregiña eta Aberria, askatasuna, egia eta zuzenbidearen alde izan dedilla, Orañe irratiak (6) Ingelaterratik esan oi duan bezelaxe. Gurekin batera gure laguntzalle danak ondamentira arrastatuko ditugula da guztiz izugarri dan gauza bakarra.”

Van Daan jaunak bere emazteari ordu baten buruan lekua berriz trukatu zion, aita etorri zitzaidan. Gizonak etengabe erretzen zuten, bein zotin sakon bat, bein pixaldi bat, eta gero berriz ere asten zan dana.

---

(5) N. S. B. (Nationaal Socialistische Beweging), Holanda’ko nazien elkartasunaren izena da.

(6) Radio Oranje, alegia.

Laurak, bostak, bosteterdiak. Orduan Peter'enean jarri nintzan leioan entzuten, ain geunden bata bestearen ondoan eta elkarren gorputz-ikarak nabaitzen genituan, noizik bein itz bat esaten eta zorrozki entzuten genduan. Ondoko gelan leioetako estalki beltzak kendu zituzten. Zazpiretan Koophuis'i urrutizkiñez deitu nai zioten norbait onera etorrerazi zezan. Urrutizkiñez esan nai ziotena orduantxe papel batean jarri zuten. Almazenean edo atean zegon zaintzalleak urrutizkiñez itzegitea adituko zuan arriskua aundia zan, baña polizia berriz etorriko zana aundiagoa.

Puntuak ziran:

Lapurrak sartuak dira, birakutxaraño polizia etorri da, aurrerago ez.

Lapurrak, ikusten danez, izutuak izan dira, almazeneko atea bear-tu eta jardinetik iges egin dute.

Ate nagusia serrallez itxita zegon, Kraler beste atletik irtena izango zan. Idazteko eta zenbatzeko makiñak ondo gordeak daude ofizianako kaja beltzean.

Henk'i aditzera ematen saiatu eta giltza Eli'renetik ekarri, gero ofizina ikustera joan, aitzakia: katuari jaten ematekoa.

Guztia nai bezela gertatu ere, Koophuis'i deitu zitzaion, goian geneuzkan idazkaiak kajan jarri genituan. Orduan berriz maian exeri eta itxoiten gelditu giñan Henk edo polizia.

Peter lokartuta zegon, Van Daan eta biok lurrean etzanda geunden, bean pauso gogorak aitu ziranean. Poliki-poliki altxa nintzan: "Ori Henk da".

"Ez, ez, ori polizia da", entzun nien besteai.

Atea jo zuten, Miep'ek txistu egin. Orduan estutasun geiegi zan Van Daan anderearentzat, zuri-zuri ta makalduta, bere aulkiari lotuta bezela zegon, eta estutasun onek minutu bat geiago iraun baldin balu, zentzua galduko zukean.

Henk eta Miep sartu ziranean, benetan ikustekoa zan gure gela, maiak berak bakarrik argazki bat ateratzeko nekeak balio baitzitian. "Cinema & Theater" bat, mermelada eta beerakoaren kontrako zedozerez beterik, neska dantzari-orrialde batean irikita zegoan, bi mermelada-ontzi, opil erdi bat eta beste opil laurden bat, ispillu, orrazi, poxpolo, auts, zigarro, tabako, autsontzi, liburu, galtza pare bat, esku-argi, komuneko papela eta abar ederki naastuak zeuden.

Beraz, Henk eta Miep'i ojuz ta malkoz ongi etorria egin zitzairen. Zuloa egurrez itxi zuan Henk'ek, eta laister poliziari autsiketa aditzera emateko joan zan. Almazeneko ate-azpian, zuloa billatu eta poliziari gaztigatu izan zion Slagter gau-zaiaren idazkitxo bat ere arkitua zuan Miep'ek. Ura ere ikustera zijoan Henk.

Ordun, gure buruak apaintzeko ordu erdi bat bagenuan. Beñere eztezt ainbesteko aldaketarik ikusi ordu erdi batean. Margot eta biok oeak zabaldu bean, komunera joan, ortzak garbitu, txukundu eta orraztu giñan. Gero gela oraindik pixka bat txukundu nuan eta berriro igo nintzan. An maia utsik ba-zegon, iturria iriki, te eta kafea egin, esnea egosi, amaiketako egiteko maia jarri genduan, aita ta Peter'ek ontziak ustu zituzten, bai ta ur epel eta kloroz garbitu ere.

Amaketan itzuli zan Henk, eta berarekin maian jarri ezkerok, pixkanaka bizitzeko atsegia biurtzen ari zitzaigun. Ona emen Henk'en kontua :

Kanalen inguruetako ibilketan Slagter'ek gurean zuloa arkitu zuala eta artaratutako polizi batekin etxean zear ibilli zala esan zigun bere emazteak, senarra lotan baitzegon. Asteartean Kraler'engana etortzekoa zan, dana zearo azaltzeko. Poliziak lapurretaren berriak oraindik etzuten, baña bereala asteartean ikustera etortzeko asmoa artu zuten.

Etorreran, kale-ertzean bizi dan gure lursagar-ekartzalleari uste-gabeko ikustalditxo bat egin zion Henk'ek eta etxean lapurrak sartu zirala esan zion. "Badakit", bare-bare erantzun zion besteak, "bart nere emaztearekin zure etxe-aurretik igaro nintzan eta zulo bat ikusi nuan atean. Nere emazteak aurrera jarraitu nai zuan, baña nik beiratu bat bota nuan esku-argiz, andik bereala iges egin zuten lapurrak. Badaezpadare eztiot poliziarik deirik egin, zuek ziñatela-ta ori ezpainuan nai izan. Ezer ezpadakit ere, asko asmatzen det eta".

Eskerrak eman zizkion Henk'ek eta joan egin zan. Gizon orrek gu emen gaudela susmurtzen du noski, lursagarrak beti eguardian ekarri oi baititu. Ori gizon atsegia!

Henk joan eta platerak garbitzen bukatzerako ordu bata zan. Lotara joan giñan zortziak. Irurak laurden gutxietan esnatu nintzan eta Dussel jauna joana zala ikusi nuan. Batere ustegabe nere aurpegi logalez jetsi berria zan Peter'ekin bañutegian topo egin nuan. Bean elkartzea erabaki genduan.

Apaindu eta jetsi nintzan. "Oraindik ere aurreko sapaiera igotzera ausartzen al zera?" galdetu zidan. Baietz esan nion, nere almoada ekarri ta igo giñan. Giroa oso ederra zan, eta onexegatik aurki asi zan adarrotsa; geunden tokian gelditu giñan. Peter'ek bere besoa sorbaldan jarri zidan, eta olaxe, besoak elkarri inguratuz, lasai egon giñan itxointen, kafea artzeko, lauretan, Margot gure billa etorri zan arte.

Ogia jan, limonada edan, eta txantxetan ibilli, orain berriz ori egieta baikenduken, gañeraz ere, guztia oi bezela zijoan. Peter'i eskerrak eman nizkion gauean, guzion artean ausarditsuena bera izan zalako.

Gure arteko inork gau artan bezin gorriak etzitan beñere ikusi.

Benetan Jaungoikoak bere babespean artu ginduan; pentsa zazu, polizia birakutxan, argia piztuta beronen aurrean, eta oraindik ere eztingute guri jaramonik egin.

Bombakin etortzen baldin bada invasioa, bakoitzak bere burua zaindu dezake, gaurko ontan, ordea, bildurra gerongatik bakarrik etzegen, gure laguntzalle on ta errugabengatik ere bai. "Salbatuak gera, salba gaitzazute aurrerago ere!" Auxe da esan genezaken gauza bakarra.

Aldaketa aundiak ekarri dizkigu gertaera onek. Emendik aurrera Dussel jauna ez da jetsiko gauetan Kraler'en ofizinara, bañutegira joango da ordea. Zortziterdietan eta bederatziterdietan Peter'ek etxearen azterkuntzak egiten ditu. Peter'en leioa gauetz irikitzerik eztago. Bederatziterdiak ezkeroz, eztago urari komunean jario egiterik. Gaur illunabarrean etorriko da arotz bat almazeneko atea sendogotzera.

Sesio pranko izaten da orain Atzetxean. Gure arinkeria aurpegira bota digu Kraler'ek. Alako batean eztaukagula beñiere jeisterik, zion Henk'ek ere. Ezkutukoak gerala, Judu katiatuak, leku bati katiatuak gaudela, eskubiderik gabe eta bai milla betebearrekin, ori oso gogor buruan sartua zaigu. Juduok eztaukagu gure sentimenari kaso egiterik, kemen ta biotz-indarra izan bear ditugu, ezbear guztiak, purrustadarik egin gabe, gure gain artu bear, alegiñiak egin eta Jaungoikoaren uste izan. Noizbait bukatuko da gerra ikaragarri au, noizbait gizakumetzat joko gaituzte berriz ere, ez Judutzat bakarrik.

Nork ezarri digu ori? Nork berezi gaitu erri guztien artean? Nork orain arte orrenbeste sufri-erazi digu? Gu geran bezela egin gaituana Jaungoikoa izan da, baña Jaungoikoa izango da ere gu altxatuko gaituana. Atsekabe guzti au eramaten badegu, eta beti ala ta guztiz ere Juduak gelditzen badira, orduan, lenago gaitzetsiak baziran, noizbait eredu biurtuko dira. Nork daki ez ote dan gure fedea izango noizbait munduari, erri guztiai, ongia irakatsiko diena, eta orregatik, orregatik bakarrik, sufritu ere egin bear degu. Beñiere ez gera Holandar utsak, Ingeles utsak, edo zenbait erriren ordezkariek, izan aalko, orrezaz gañera Judu geldituko gera beti, eta ala nai ere.

Kemena izan! Gure eginbearra gogoan artu dezagun, purrustadarik gabe, etorriko da-ta salbazioa, Jaungoikoak sekula ere ez baitu gure errria eskutik utzi. Gizaldietan zear bizi izanak dira Juduak, gizaldietan zear sufritu bear izan dute, baña bai ta ere, gizaldietan zear sendo biurtu dira, aulak erori, baña sendoak gelditu eta beñiere ez dira galduko!

Gau artan il bear nuala banekian egia esan, ni poliziaren zai negoan, prest negoan, gudariak gudalekuan bezin prest. Aberriaren alde nere

bizia gogoz eman nai nuan, baña orain, berriz ere salbatua naizelarik, orain, gerra ondorako nere lenengo gogoa: Holandar egin nadilla!

Holandarrak maite ditut, gure erri au maite det, izkera maite det, eta emen lan egin nai. Eta Erregiñari berari idatzi bearko badiot ere, ez naiz ni atzeratuko nere asmoa iritxi arte.

Nere gurasoengandik gero ta askeago biurtzen naiz, orren gaztea banaiz ere, amak baño geiago ba-det bizitzeko kemena, bai eta zuzenbidea amak baño garbi ta egiazkoagoa nere biotzean. Ba-dakit zer nai dedan, ba-dauzkat asmo ta iritzi bat, ba-dauzkat Fede ta maitasun bat. Neroni izaten utzi nazatela eta gustora izango naiz. Badakit emakume bat naizela, biotz-indarra eta kemen askodun emakume bat.

Jaungoikoak bizia uzten badit, amak iñoiz egin zuan baño geiago iritxiko det, ez naiz kaxkar geldituko, gizonen alde ta munduan lan egingo det!

Eta orain dakit kemena eta alaitasuna bear dirala aurren-aurrenik.

ZURE ANNE'K.

(Garmendia eta Lasa'tar Mari-Karmen eta De Rijk'tar Rudolf'ek holanderatik euskeratua.)

ZEREN BILLA?

Baserritar ta erri txikietako jendea makiña bat aldiz larritu da, jakin nairik, mendiz-mendi gabiltzanok zeren billa ibiltzen ote geran. Baserritarra ziara materialista da, arentzako, gauzak, pesetekin neur-tzen dira. Izan ere, laborarien bizitza, urteak zear, neketsua izan da. Dirua irabazteko kaleak baño lan geiago eskatzen du baserriak eta ez dute izan, irabaztetik kanpora, bestelango jostarik; pelota, arrija-sotze, idi-dema, ta abar, guztiak apustuari geiago begiraturik egiten dira, diruari intzigiduta.

Ala ere, euskeltzale askok, ta batez ere olerkariak, gure baserriak loraz beterik ikusten dituzte. Baña mendizaleak ikusten degun egia, lora gutxi ta zimaaur ta kirats asko.

Gaur egunian, Bizkai-Gipuzkoetan mendizale ugari da ta probintzia auetako baserritarrak zerbait oitu dira, baña espeleologiak oraindik ematen die buruko miña. Ta emendik kanpora eztago zer esanik.

Zein mendizalari ez die galdetu mendiz-mendi ibiltzearren ia zenbat pagatzen dien? Oraindik gogoratzen naiz, Lamariano nere lagun zaarrakin Sierra Salvada guztia igarota Mercadillo de Mena-ra eldu giñanean tabernako gizonak egin zigun arrera: "Orrela ibilli baño obe dek lana egin". Ark uste zuan ortatik bizi giñala. Ta beste Matxinbentako jaun arek esan ziguna: "Diputazioak kobratzen dituan inpuestoetatik, amaika diru alperrik emanak dituk mendietara igotzen zeranoi". Zein mendizalek ez dio entzun basarritarrari, kezka: "Zenbat pagatzen dizute?"

Bein, Pirineo-ko Valle de Ara gañekaldean geundela, Ugarteburu, Larreategi ta irurok, biaramunean Vignemale mendi-gallurrera igotzeko plano a ikusten ari gañelarik, bertako artzai bat urreratu zitzaigun ta alkarrizketatxo bat izan ondoren, beste gabe, esan zigun: "Ta, zuek, irurok zerate injineroak?". Ahoa bete agifekin laga ginduzen,

Baña koba kontuak oraindik arrigarriagoak dira. Oraintxen dala iru urte, Foruako Atxetako aitzuloan Barandiarani bertako aztarke-tak egiten lagunduz nenbillela, Errigoitiko langille bat genduan lurkarreorako laguntzalle ta ainbat aldiz urreratu zan neregana galde-tuz: "Emen ezurak bakarrik ez dira izango... e? Ez deritoxozu...?". Ixillian Barandiarani aitzen eman nion baserritar aren kezka, Ta, don Joxe Miel ain da umoretsua eze, bere eskuetara are-arri zati bat joan zanean, puxketa bat kendu zion, ta arri orrek zelan izaten di-tuan silizezko txatal batzuk kolore gorrizkaren brizadak egiten di-tuztenak, eman zidan esanaz baserritar ari erakusteko zer billatu gen-duan. Erakutsi nionean, pikardiazko irri-parrez, esan zidan: "Nik bai igarri emen urria edo izango zala. Ezurregaitik bakarrik iñor ez da arduratzen". Gero kosta zitzaigun ari burutik kentzea urrea etzala. Ze, bere parte a espero zuan.

Ori zala ta, kontatu zigun Barandiaranek orain urte asko dala Itziar-go Urtiagan gertatua. Urtiagan aintziñako gizonen ezurak billatu zituztenean, ba-omen ebillen inguruko baserrietan urre otsaren zurrumurrua; ta goiz batean, aurreko eguneko lanari jarraitzeko as-muz koba artara inguratu ziranean, lurrak, arriak, ezurak ta gañe-rako ziranak eta ez ziranak, naasturik billatu omen zituzten, uste eze goldeakin ibilli zirela. Gero jakin omen zuten auzoko baserritarrik geienak ibilli zirela gau guztian izerdi-patsetan urre billa.

Andik aurrera, Barandiaranek, lur-karreorako artzen dituan lan-gilleeri agintzen die: "Urrerik azaltzen bada, zeuentzat; ta gañerako geuretzat". Kunplimentu orrekin don Joxe Miel lasaiago dabil. Baña, penagarria oraindik langillerik ez aberastea. Orraitiok, ba omen dute gauza konsolagarri bat: iñun ez omen da langillerik lanetik aberastu.

Aurtengo udaberrian Izaba-ra joan nintzanean, batzuek ezagutu ninduen Pierre Saint-Martin-go lezan ibillitako espeleologoetariko bat nintzala, ta esan ziraten jakiñean dirala frantsesak tunela egin dutela, ez ordea uragaitik, baizik uranioa omen da. Alperrikakoa zan aieri

aditzen ematen astea karaitzean ez dagola uraniorik. Baña ariari jarraituz konturatu nintzan mataza ura nundik etorren. Bortuetan Santa Engaratziko artzai batzueri aditu omen zien. Jakifia, Santa Engaratziko artzaiak euskeraz mintzatzen dira ta nunbait "ura" gora ta "ura" bera jardun ziran leza barneko errekatxoagaitik eta Erronkarikoak "ura" uraniotzat ulertu.

Norbert Casteret-i aitu nion. Bein, joan omen zan Montespan-era (Alto Garona) bizikletan, eta beti bezela, leza berririk arkitzen ote zuan asi omen zan nekazari bati galdezka inguru artan aitzulorik eza gutzen ote zuan, ta erantzunez Montespan-go leza aipatuaren berri ematen asi zitzaion; baña, jakifia, aintzifiatik ezagutzen zituala erantzun zion, ta berri billa ebillela. Laborariak ori entzun zuanean, galdetu zion :

—Orraitiok, zu etzera izango Casteret aipatua.

—Bai, ber-bera.

—Orduan, zu zaitugu Montespan-go lezea billatu ta lenbiziko azterketak egin zituana. Ba, arritzen nau zu bizikletan ikusi bearrak,

—Zergaitik?

—Ba..., aditzea degunez, leza onetan arkitutako irudiak amar milla dolar-etan Ameriketara saldu omen zenitun, eta... bein dirutza ori jaso ezkerok gutxienez autoan ikustea pentsatzen nuan.

Casteret-ek billatutako irudiak buztifnezkoak ziran eta ez legoke aiek andik mugitzerik desegindu gabe. Errialde guzietan zakurrak oiñutsik.

Gisa ortako usteak zituzten Montespan-goak, Saint-Périer-go kondeak *Venus de Lespuge*, marfillezko irudia billatu zuanean Ameriketara garesti saldu zuala. Baña irudi ori, ain zuzen ere, Saint-Germain-go Museoan gordetzen da Saint-Périer jaunak erregalaturik.

Orrelako usteetan bizi dira oraindik zenbait laborari atomika aroan. Ta eztira arritzekoak pasadizo auek.

Beste bein, ta au ere Barandiaranekin geundela, Gernikako os-tatu batean giñan afalondoko txolartean berriketaldi bat egiñaz. Tar-tean, fisikan jakitun degun Sabin Etxeberria gernikarra genduan ta zenbait legeren berri galdetuz berari, nik ez dakit zelan eta zergaitik, solasa aldendu zan astronautika kontura. Illargira osterea egingo

ote zan ala ez; ori zan guztiok kezkatu ginduzena. Atzekaldean, zutik, agura zaartxo bat genun noizik-peinka bere buruari eragiñaz ta agoa irikitzeke "Uun...!" arramuzka askatuz. Eta maiko batek esan zionean: "Zer, etzaude konforme?"

—Juunn!... Illargira joan gizona? Joan bai; joan egingo litzakek... arioplanua artu ta lentxoago edo gerotxoago elduko litzakek. Baña, gelditu ez ordea.

—Bein joan ezkerø gelditu ez? Zergaitik ez ba?

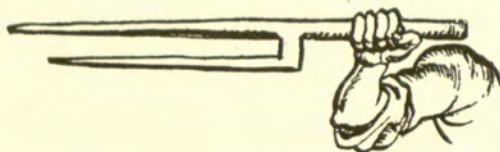
—An, zeri oratu?

Orrek eman zigun guztiori buru-austea. Erabagi genduan orraitik. Ilberan, mee xamar dagonean joan eta adar-punta batetik oratu, bertan zintzilik gelditzeko. Ta, gero, gastatu baño len berriz onuntza abiatu, gastatutakoan ez erortzeko. Denok konforme; agurea ere bai (1).

Egia esan, nik ez dakit nola arraio konpontzen diran baserritarak, konzepzioñoaren konzeptoa konzebitzeko.

Beste gertaera au ere etzan makala: eibartar mendizale kuadrilla bat, egualdi txarrak jota auzo txiki bateko tabernan sartu ziranean, neskameari (lodi txamarra izanarren neska-mee omen zan) deiturik ajedrez-a eskatu omen zien, eta andik lasterrera nagusia azaldu omen zan, esanaz: "Parkatu, jaunak, baña ez degu "ajedrez" edaririk".

J. SAN MARTIN

---

(1) Barandiaran'ek "Mitología Vasca", Ediciones Minotauro. Madrid, 1960, liburuan aipatzen du 11'garren orrialdean, Euskerrian toki askotako ustea dan bezela.

San Paulo'ren Mundu-berriztea

Makiña bat aldakuntza sofritu du munduak mundu denetik. Eman ditu orretarako gizadiak nortasun bereziko zenbait presuna munduaren joanean bizikerari zuzenbide berri edo jomuga diferente bat ezarri diotenak. Ez da erlijioa makalena gelditu izan oi onelako aldakuntzaetan, ez sortalde ta ez sartaldean. Eta batez ere guretzat erlijioa izan da inoiz alako erreboluziorik osatu duen bakarra: Kristaugoaren agerpena ta gizarte itzulia. Arazo onetan berriz, aitortu bear Tarso'ko Paulo'ren eragiña bortitzenetakoa izan dela.

Kezka-miña

Ezaguna dugu San Paulo'ren sikologia sutua ta mogimendura isuria. Ba-zuen biotzondoa kiskaltzen, egoneziñaren miña garretan, lehenengo Jerusalem'en Gamaliel'engana bultzatu zuena ta gero zeloteetara. Barne-su arek berak obligatuko zuen geroago Eliza jaioberriarekin mundu zaarraren ondakin apurtuetan erreboluzioa piztera. Matxinada pakezko au, Holzner'ek deklaraten digun bezala, Damasko'ra bidean jasandako Jainkoaren ikustamenean aurkitu zuen, bere marra jeneraletan beintzat: Jaungoikoaren konzetu ta gizonarekiko iritzi berriak, gizartearenganako ideal berria, maitasunean eta alkar zerbitzuan oinarritua, zillegizti berria. Lau molde oen arabera izatuko zen kristau erreboluzioa. Lau puntu sakon.

Geroko geroz luzamendutan ibilli gabe jarri zen Paulo lanera. Erretiratu zen Arabia'ko basamortuetara dotriña berriaren ausnartzera ta egintza ereduak zein moldetan eratu pentsatzera. Ez alperrik. Andik irtengo zen Paulo jendeen Apostolua, zeinen itza ezpata bezain zorrotza ta burni gorria bezala dirdaitsu sarkor izango zen. An erne zen Elizaren erreboluzioa.

Emen esanak bitan partiturik bezala joango dira, zeren bi egin-kizun eduki baitzituen Paulo'k: bata juduen artean eta griegoen artean

bestea. Gaiñera, aldatu zuenaz kanpo asko artu ta usatu zuen ere aiengandik artua, etorri ere biziki ontsa zetorkion-eta. Azkenik, falta zait kofesatzea Paulo'ren teologia gaurko teologia kristaua dela, eta idarokitzen baitute aren itzak ideatan franko ta frankia, begitu bear zaiola ikuspegi aldira moldatu batekin.

Judaismuak izan zuen partida onik asko San Paulo'rendako, noski. Lehenengo asiera-puntua, beraz, artan bertan idoro zuen. Arbasoen eta profetaen giroan borobildu zen Paulo'ren izpiritua, ta orobat misio garaian sinagogaetara zuzentzen zen beste guzien aurretik. Ez bakarrik ebanjelioa Israel'go ardi galduentzako zelako lehenbizi, an entzuleen segurantzia zeukalak ere baizik. Ta ez nolanaiko entzuleak, ziurki: judutarren jarraitzaileek ikasia baizuten erlijioaren eta moralaren alkar-tasan derrigorrezkoa.

Orain ezkeru pasa gaitezke Jainkoaren ideia miratzera.

JAUNGOIKOA

Labur premian airatua: kontraerriaz juduen "benganzetako ta ejerzitoen Jaungoiko"-ari, Mendiburu'ren itzez esateko, eta griegoen jainko suerte lizuneri, agertzen da Jainko kristaua: "Deus charitas est". Biurtzen da egia griegoen angustia minak asmatu zuen Prometeo'ren mitoa, aiek iragarri bezalaxe, zeren beste jainkoen jelosiarren mendekuz gaztigatua izan baizen Prometeo, ala Jainkoak ere tormen-tatu zuen bere amodio Seme Jesus, gurutzeraiño. Maitaturik gizonok, maitatu gintuen azken-fineraño.

Paulo'ren predikuetan bi joeraz oar gintezke. Pagano edo jentillekin diardunear teologia naturaletik abiatzen da. Esate baterako Areopago'ko mintzaldian "Jainkoa gugan da" poetaren esanean sostengatzen da. Kristauekin, Erromatarrei Gutunear berriz, gauzen bitartez dezakegun Jainkoaren ezagumenetik argudiatzen die. Lehenengo arek ("Est deus in nobis, agitante calescimus illo") filosofiaren Jainko'ra garamazkike, ez fedarenera. Ez dut esaten bereizkuntza defendatzen duenik. Esaten dut bakarrik Paulo'ren pentsamendua, segun eta zeinentzat jardun, iturburu bi orietan oinarritzen dela. Izan ere bien artean dagoen aldea txetzen du Paulo'k, gizonaren, kristauaren Jainkoa erakustean. Filosofiaren Jainkoa munduan gelditzen da loturik. Adimentuak lortzen du arrazoiketaren erpiflean "motor immobilis" bat, bere gaitzez sorkarieri lotua dagoena, demiurgo munduaren lehenengo kausa. Baina kausa ori kausitzen da munduaren barnean, eta "genus" baizik ez dela, ez Jainko absoluto presunatasunez dotatua. Teologia natural au ez da, dio Paulo'k, kristau sinismenaren konprenitzeko atarria besterik.

Fedea, oso-osorik eta bakar-bakarrik bere burua agertu digun Jainkoan zimentatzen da, ala nola bere agerpenetan eta kristau irakaspenetan azaltzen zaigun. Oni jarraiki, ba-da puntu bat puntuzkoa, fina ta noblea nun diren gizonaren izpiritua ta Jainkoarena ikutzen, alkartzen eta batzen. Da, gure kontzientziaren ondoan sentitzen dugun *Bestea* (gure izaeraz gaindikoa) kontenplatzeaz nire Ni'a ta Jainkoa'ren Ni'a bat egifik errezibitzen ditugun aldi-une ohorezkoa.

Ni bi oetaz landa beste bi jaso ditzakegu nirea banatuaz: goitarra bata, behera isuria, emana ta eramana bestea; au da, gizon zaharrarena ta berriarena. Ta orduan, neure barnean bi ni'ak burrukan soma ditzadanean, orduan ikusiko dut inoiz ez bezala Jainkoa gure laguntzaille dela, gure Erredentore ta Salbatzaille. Beraz, ba-dira izan zenbait pentsatzaille katoliko au dela diotenak Jainkoaren esistentzia frogatzeko argumenturik baliotsuena, ots, gizonak onerako dei ta manamendua duela jakitea.

Orra Kierkegaard eta Sartre'ren askoz aurretik gaitzaren prolema Tarso'ko Paulo'k nun erabiltzen zigun, eta gaurko maneraren kontrast erabili ere. Ala ta guztiz, Paulo'k etzuen fenomeno guztien esplikazitzakean au artu. Naiago zuen beste bide kristauago bat: erlijio esperentzia bizia. "Deus charitas est", izan bedi maitasun-karitate au bera ezagumenaren oñiarri, gero moralarena izateko. Agapé Kristaua Eros platonikuaren aldean ederra da: au gizon librearen almen baita, ta ura Jainkoarena berarena. "Jainkoa maitasun da" Joan'en definizioa buruz-behera sar diteke Paulo'ren teorian. Maitasun au berriz, Kristo'gan agertzen zaigu, ta Beragatik ezagutzen dugu, Jainkoak jendartearekin duen egiteko dena betidanik da pentsatua, baita munduaren salbabidea ere. Emen frantziskotarrak!... Paulo'k Kristo eterno onen gainean zituen ideiaen laburpen bat ematen zuen (ez ahaztu Joan'en ebanjelioaren aurreko dela Paulo) Kristo'ari "Logos" deitzean, au da, ITZ errebelatua, Jainkoaren ideia betikoen zildai ta merezimenduez dotaturik zetorrena.

"Eta ITZA biurtu zen aragi" Joan'en esana egia sakon, benazko ta naturala da. Adierazten baidu, ez ainbeste Testamentu Zaharreko Jainko andi boteretsua nola Jesukristo'gan geutartu zaigun amodiotsua; Axular paregabearekin esateko "gure Iaungoikoa baita hain on, biotzbera, miserikordios, pazientziatsu eta etorkor".

Agertzen zaigu amore au Jesus'en bizitza osoan, eta eriotzean bereziki. Jesus ez da, Paulo'rentzat, Jainkoak egiten digun emaiia ta donua bakarrik, baizik da Jainkoa bera gugatik ofrenda egina. Jesukristo'ren odolak sartuko gaitu Jainkoaren esentziarekin artu-emanetan. Au da tragedia: Jainkoa sofritzen sorkariagatik.

GIZONA

“Gure Iaungoikoak, munduko bertze gauza guztien ondoan, gizona bera, bere gainki, bere imajina ta idurira, bat ere bekaturik eta bekaturen kutsurik ere gabe, anhitz donuz, dohain eta abantail suertez dotaturik egin zuen”. Onela Axular'ek Paulo'ren bidetik, Kristianismuarekin jasotzen da gizona destinoak ematen dion mailla gorengora. Ia ez da gizona gizon, Jainko baizik: “dei estis”. Baiña utzi dezadan gai au urrengoa enseia dedin berari buruz.

MORAL BERRIA

Ez, ez nator kondenaturik dagoen ezeren alde. Ez det aterako Paulo “zillegiziti berria” deitu denaren aitatzat. Nietzsche'k madarikatzen duen “esklaboen erreboluzioa” zerbait arrotzea permitituko didazute alere.

Damasko'ra bidean izaniko ixtripuak argitzen du Paulo osoa. An iltzen da bizitza bat —“baiña ni il egiten nintzan”, esango du geroago Paulo'k berak— berri batera sortzeko, Kristo'k iruntsia, betea ta arrebatatua bezala. Bi etsai aurrez-aurre: bizitza deitoragarri aurrekoaren Ni mindua, ta Kristo'gan berpiztutako berria. Ez bere bizitza, Kristo'rena baiño: “Bizi naiz, bizi, ez ni ordea, Kristo da baizik nigan bizi dena”. Kristo'k irabaziko du, ta bere esklabo biurtuko da Paulo, errendaturik.

Begira ditzagun moraleko puntu zenbait, sistema osoa ikustatzea baiño laburpenari egokiagoa baizaio, ta oneri bolondreskiago menderatzen zaiona.

Pekatuak:

Saulo judutarra, Damasko aurrekoa, pekatuaren beldurraren beldurrez beldurturik biziko zen, atsedetik gabe, noski baiño noskiago. Saulo etzen epela, ez zuri ta beltzetakoa. Erabatekotasun miñak erretzen zuen, eta etzen izango fariseo txepelena. Jesus'ek liberatuko du estuasun aren lorretik askatasun pozgarrira. “Ez al dakizute aingearuak berak ebaztekoak gerala?”, die korintokoeri. Zorion librearen ur alegeratik edaten du. “Gaixo dago sendaeziñezko betiraunde-gaitzarekin” (Schmitz). Itxaropena.

Itxaropen au Jesus'ek du mantenatzen, indartzen eta bizi erazten. Jesus'en arimak, esan diteke gorputz artzen duela Paulo'gan; biziki giar ta zaintsu, Paulo'ri zegokionez. “Bidea Kristo'gan” deituko den erlijioaren eta moralaren alkartze au bizitza aldatuko duen punturik beñiena dugu kristianismuan. Topatzen da bide berri bat Kristo'gan.

(In Christo esaera 264 aldiz erabiltzen du Paulo'k.) Bide zorioneko au dela medio konprenitzen da Lehenengo Korintokoeri kartan egiten duen karidadearen eresia: "Karidadea jasankorra da, ta boron-datetsua; karidadeak ez du jelosiarik, ez da andiustetzen", etab.

Mistika

Seudomistika bat al da Paulorena, itxaropen utsal batean finkatua?... Ez dut ukatuko seguru asko Paulo'k parusia gertu zegoela uste izana. Ausaz, ala izango da. Ain gauza xingleak ez du ematen, ordea, bere bizitzaren eta ausartziaren arrazoirik. "Jerusalem'dik Iliria'raifio bete dut Kristo'ren ebanjelioa", ta "España'ra noanean zuekin izango naiz" esan zezakean gizonak indar bat zuen, eta ez uste xoxo bat. Au da, Paulo'ren mistika.

Desordenuaren nahasketa?

Lehenengo kristaudien moralari oiñarri sendoagorik erantsi ote zion Paulo'k, galda diteke orain. Ethos sortu berria artu ala obetu ere egin ote zuen. Ez da falta emen ere Paulo'k moralik ez duela dioenik, agindu zerrenda besterik ez duela ageri-ta. Zer egingo diegu ba...

Judutarrak etzuten sekula ondo ikusi Paulo. Judaismuaren akabera signifikatzen baizuen. Judutarrak formulistak zirela oso, ba-dakigu. Onen arrazoia, agi denean, omen zen pentsatzen zutela gizonok zor misteriotso bat dugula Jainkoarekin, berdintzen dena bakar-bakarrik era egokian bizituaz. Teoria kurioso au eta bere ondarea erauzitzen zituen ankaz-gora Paulo'k, gizadiaren zorra pagatzeko Jesus gizondu zela irakastea. Legeak, bada, ez du indarrrik gaurgero. "Letra illa da". Orduan? Lege berri bat emango al zaigu? Lege positibua bazterreratzean lege naturalarekin geldituko ote gera? Ala individualismua, anarkia, desordenua? Ez desordenurik, ez lege naturalik (Prat'ek dio Paulo'rentzat etzuela lege esanai benazkorik), ez bakoiztasunaren enganamendurik. Au gizartearen kontrast dago, ura Jainkoaren kontra, ta lege naturalik ez dago erabat gizatiarrik beintzat, ordenantza naturala naturalez gairidikoaren estrukturan esitua, itxia ta neurtua ezpada.

Kristaua Kristo'ren maillan bizi da ta bere Legea "ennomia Christi" da, "Kristo'rekin bat araua".

GIZARTE EREDUA

Gaiari buruzko eztabaida guziak gorabera, gauza bat dago begien

bistan: Paulo judua zela, eta kristianismua ere juduen artean sortua dela. Onek esan nai du kristaugoa bere azikeran eta formazioan aren kontrastez eta alderatuaz gobernatuko ta kidatuko zela. Eta onek bere aldian esan nai du kristaugoak etzuela aurreko dena arbuiatu, ondo zetorkiona onetsi ta errespetatu baiño. Eta kito.

Paulo ez da Jesukristo noski, eta ezin esango dugu berak eman zioela gizarte kristauari era ta kredita. Beste kristauek ere zerbaitetan arituko ziren, bai. Baiña goazen gu Paulo'rekin.

Rikarda Huch'ek idatzi du: "mundu guziarentzako seiñala ditek puntu erdiko bat, nun duen nortasun osoaren muiña". Sikologia erreza au. Paulo'ri buruz diardugunean, esan dudaz bezala, Damasco'ra bidetako mirari miraritsuan sortzen zaigu bapatean erdi ori: Kristo. Saulo gazte amorratuaren izpiritua itzulia, biurtua ta birbiurtua izatu da erro-erroetatik. Finean, il da judu nazionalista, leku emateko unibersalista kristauari. "Ez da judurik, ez griego edo eszitarik, ez make-torik", denok anaiia gera, eta obligatuak alkar maitatzera Kristoak salbatu ginduzenetik. "Zuek denok bat zerate", esaten dizuet Paulo'ren itzez, "Kristo'gan jaiotako enda berri bat zerate". "Izpirituak deitu zigun bataiokoan gorputz bakar batera, guziori, naiz judu naiz jentil izan". Israel berria, Kristo'ren erreinua, erri bakoitzak bere nortasunaren presenta egiñaz burutuko da. Kristo'ren maitasunak denak erakartzen ditu, denak alkartzen, integratzen eta gorputz bat egiten, Gorputz Mistikuan. Au da Paulo'ren teologiaren muiña: jetxi zitzai-gun Jesus, Jainkoaren amodioa bera, erriak eta jendeak bere bakoiztasunean salbatzeko. Arrezkero gizonok anaiia gera, zenbait aldiz ez badirudi ere, ta gure salbakundea ez da nola edo ala lortzen dugulako, Jainkoak mesede ta grazia ori egiten digulako baizik.

ETA GAUR...

Ez ekonomiak, ideiak salbatuko edo galduko digute mundua. Onegatik, San Paulo etzen izan aparteko ekonomista, ideiaen iturri joria baizik.

Gizarteari buruzko Paulo'ren gogoa gauzatu nai izan zen beñola ez sakratu ta ez Inperio —ez ote?— etzen Sacro Imperio Romano-Germánico'an, zeinek ba-zuen bi akats oriez gainetik ez Erroma'ko ta ez germaniko ez izatea ere. Gaur, Europa Federatua ta onelakoak goian behean darabilzkigun aldi onetan batek, besterik gabe, pentsatzen du Gorputz Mistikuak orretara bultzatzen gaituela. Adiskidantza au da Jesus'en azkenengo lege ta agindua: maita ezazute alkar Nik maitatu zaituztedan bezala. Europa zahar deskristautuak Egiaren agindua entzungo balu... Baiña goazen beste puntu batekin.

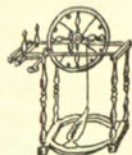
"Atozkigu ta salba gaitzazu", eskatzen zion Paulori mazedo-

niatarrak. Eta Paulo, Asia utzirik Europa'n sartu zitzaigun. Jainkoak nai zuen ebanjelioaren azia emendarron artean erein. Eta Eliza edatzen asi zenean gure artean barreiatu zen gogotik, eta gure artean finkatu sendoen. Orretarako griegoen burutazioak, mintzaira, itxaropena ta pentsamendua osoki, propio, prestatua bezala zegoen. Aietaz baliatu zen Paulo. Gaur oster, griegoen aldi ura iragana ta erdi dagoen ezker, diote askok, Eliza'ren gauza asko ankilosatuta bezala daude, ta utzi egin bearko lirake. Betiko prolema da. Eliza edozein gizartetara moldatzen, gaitzen eta abiltzen da. Tamalez, alare, gaur ikusten da Eliza, edo Elizgizon asko ta asko, sartaldearen bizikerarako egiña bailitzan eutsi nai dienak eraskin batzueri.

Egia, sartaldeko kultura asimilatu du Elizak. Eta zer? Ez al zen sortaldeko Paulo, Joan, teologia katolikoaren gurasoak, eta Jesus bera ere? Asieran sartaldeko kulturaz baliatu baziren, gaur orren bearrick ez dago. Beti izango da sartaldea munduaren buru ta kidari (?), baina gaur-egun sekula baiña areago sortaldearen ore, legamia ta txertua eskatzen du sartalde materialistak. Sortaldetik etorriko da izarra, Gaur Sartaldearen ordua dugu, H. Taine'k zioen "le moment", baiña izango da fruitu emateko gauza, sortaldetik artzen baditu aren arima ta izpiritua.

Spengler'ek duela urte zenbait erostatzen zuen sartaldearen ondarmendia. Nietzsche'k, banaloriatzen zenak mailluarekin pentsatzen eta filosofatzen zuenaz, ekin zion bein batean sartaldeko instituzioen zantpatzen mailluka, ta dinbi-danba dena txikitu zuen. Usteldurik baizcegoen. Jendarte au maldan behera amiltzetik salbatzeko amoreagatik egin dira bi erreboluzio, liberalena ta Marx'ena. Ez dute balio. Iru-garrena, Fernandez de Castro'k iragarri ta guk desiratzen dugunez, erreboluzio kristaua izango da, baldin beintzat gaurko munduaren bearreri begiratuki, deliberatuki deliberatzen badu erantsi zaizkion traste zaharrak astinduaz unibersalago, Elizago ta kristauago egitea.

JOSE AZURMENDI.

ERROTARIAREN TXAKURRA

Izkuntza guzietan izan dira beti aurren ipui edo kontutxoak. Asko badira denetan berdinak; beste asko, lekukoak.

Ipuia, erri baten nortasuna zain-zainetik ezagutzeko asko balio duen gauza baita, behar litzake den bezela bildu.

Euskal-erria beste asko gauzatan dena, ontan ere aberatsa da. Aurrari beldurra sartzeko baditu an-emenka “mozorro” bat, basa-jauna, tartaroa, mamutea, ta sorginak. “Laminen” gauzak ere badira, eta nork daki zenbat! Beste batzutan “jende gaistoek” egina dela aditzearekin ixil ixila gelditzen dira aurrak.

Alare, basa-piztien gaiak dira gure artean ugarietak; eta axeria nagusi dela esanen nuke. Izanez ere, bazter guzitan ba baita! Best’alde ollategiak etxe ondotan izateak asko egiten duke. Dena dela, maltzurkeriaren marka berekin du axeriak.

Duela egun gutti aitzen nuen ipui polit bat; lau urte ez ditu kondatu zidan aurrak. Gau sandu guziz aitu behar du bere aitaren ganik alako zerbait —eta bestela ez da gauz onik—; ala jua dira aspaldi utziak ziren ipuiak ateratzen. Ori esateko denborarik ere ez du eman nai aurrak:

—Aita, “errotako txakurrarena” nik badakit, eh!

Xeetasun bat edo beste utseginik ere naiago izan nuen aurraren agotik aditu; obeki ageri da zer den gogoan geiena artua duen ura, eta asi zitzaugun jende aundi bat bezela:

—Bazen txori bat poolita “intxordian”, eta zituen arbol batean lau hume. Kanta ta kanta ari zen, eta esaten zuen:

—Nik lau hume zoozkiet, kox kox...!

Axeriak gosia zokien eta jua zakion belaxe (bere alaxe):

—Ekarri nehi hume bat —esan zion.

—Eta gero nik iru bakarrik? Ez, ez...

—Ezetz! Arbola botako dut. (Eta nun asten den xirripi xarrapa arbola botatzen.)

Ori ikustean txoriak agindu zion hume bat emanen ziola eta ez arbolik botatzeko. Ozka batez jan zuen lapur arek, eta orduan asi zen zalapartaka, esanez:

—Eztarrian gelditu dakitelaaa!!! Ekarri beste txori bat! Ekarri beste txori bat...

Arriturik bota zion amak bigarrena eta gero beste biak; ba bai zakien zein gaistoa zen axeria.

An ziren txoriaren garrexiak juan zenian axeria hume guziak janta. Aitu zituen oiua errotariaren txakurrak eta etorri zen lasterka, mihia ateraik:

—Zer duzu gaur ala negar egiteko?

—Axeriak lau humiak janttitelaaa (jan dazkitela)!

Etzazula negarrik egin. Ni tripez-gora jarriko naiz eta zu ixildu gabe kantaz asi. Ala esan bear duzu:

—Errotariaren txakurra hil dela. Errotariaren txakurra hil deela!!!

Bai aitu-re axeriak, eta an etorri zen pozez beterik:

—Zer duzu ori? —galdegin zion.

—Ez alduzu aitu? Errotariaren txakurra hil dela.

—Nun dago, ba?

—Ortxe tripez-gora.

—Ah zikina! —esan zuen axeriak—; nere denboran amaika laster eginazi diak bainan gaur k... egin bear diat agora.

Orduan errotariaren txakurrak, zirrist-zarrast azpitik gora tripa ideki zion eta lau txorikumeak bizirik atera. Pozez ta kantaz gelditu zen txorien ama.

* * *

Ez du esan bearrik Nafarroko izkera dela, Sakanan (Barranka'n) den, Arruazu deitutako erri txiki batekoa. Orduan jakin nuen aspal-diko ipuia zela, eta nik ez nuen sekula aitua.

Lau urte ez dituen aurraren agotik ain egoki esanak aitzean amets egin nuen *Euskera* gaztetzen asia izan balitz bezela, eta aurrari jarraiki nion:

—Guk ere badugu txori txiki bat eta axeriak kendu nai digu...

—Ze txori?

—Zuk dakizun euskera pollit ori.

—Eta axeria...?

—Gure artean erderaz bakarrik ari diren aurrak dira.

—Orduan Korito, Mary Jose, Milagritos... ta denak! Norbait erderaz asten badakit esango diot bai nik Errotariaren Txakurrak jango duela.

JOSE MARIA SATRUSTEGUI.

GEZURREZKO UDABERRIA

Adiskidea etorri zitzaidan, bere gurasoen baserrira ostera bat eginda, eta bere eskuetan sagartxo azal leun gorrixkak zekarzkin, eta esan zidan aurreko egunean nola artu zituan bere erriko sagasti batean.

Abenduaren lenengo egunetan geunden eta, ala ere, negua urruti zala zirudian.

Odei meak, zeru urdiña, eguzki alai ta dirdiratsua, egualdi bigun ta epela, aize gozoarekin. Neguari, bere sasoiari aurkeztutzea, aitzu egin zitzaiola esan zitekean, eta bere ondorengo lañoak, ekaitzaizeak, euri-zaparradak, ta kaskabarrak, bizi ziranik ere etzuen adierazten.

Urian, enparantzetako loretegiatan, umetxoak ara ta onera zebiltzan, jantzi zuridun neskameen artean. Geienak, oraindik, udako soñeko ariñak zituzten. Batzuek, soñeko lodiekin izerdi-patsetan zeuden, ta bat edo beste, buruan kolore bizidun txanoak zituztelarik. Beren amonak azkenengo udako arratsalde beroetan egin zituzten txanoak, eta gogoz-kontra jantzitakoak.

Beste gauza bat. Urian ez genekigun mendi ta basoetan jazozen zanaren berririk. Zuaitzak, orriak erori ta larru-gorritu ziranean, berriro nabaitu zuten beren erraietan, eguzki maitasun beroaren azpian, bizi berriaren ernetzea. Berbizkundera asi zan, zuaitzen biotzetatik, adarretatik zear abarretaraño arin-arin, ta kimu danetan bul-tzadaz, atera zituan murgil bigun ezeak gerotxoago orri ta lora zuri-gorriak izan ziranak. Gero, lora-orriak, aize epel bigunak eraman zituan, eta or-emen frutu txikiak agertu ziran.

Nere adiskideak, arritutako ume bat bezela azaldu zizkidan gauza guzti aiek. Bere errian ez zan inor oroitzen lenago beste-orrenbeste gertatu zanik. Eta begiak zabal-zabalik, txundituta, erakusten zizkidan sagartxo azal leunak.

Baña, geroago azaldu zan arrigarriagorik; txoriak, kabiak egin zituzten! Au, geiegia zan. Txorieri orrela burua naastu? Ain abere-txo argiak, ain azkarrak. Ezin zitekeana zirudian, baña egia zan.

Txoritxoak bikoiztu ziran; gauza aiek ikusita, uste izan zuten beste udaberri bat bizi bear zutela.

Jaungoiko onak negu gogorra barkatu balie bezela, beren gorpuz txiki ariñetan bero berria nabaitu zuten, eta esker ona kantatuzeko naia sortu zitzairen.

Laguna billatu ta alkarrekin asten dira, kabi berria egiteko, or-beltxoak eta oroldi bigunak inguratzen. Egiaz, gauza arrigarria!

Nere adiskideak, gauza aiek esan zizkidanean, pentsatu nuan: etorkizun illuna txoritxo gaixoentzat. Iruditu zitzaidan, negu gogorra basora etorrenean, igaroko zirala milla gauza negargarri, kabitxo egin-berriak izozten ziranean, txoritxo gaxoen alaitasuna il-zorian zalarik, kantu gozoak ixiltzen ziranean...

* * *

Kabia amaituta dago.

Panpoxa, bere mokotxoakin, azkenengo ikutu batzuek egiten ari da; orritxo zuzenduaz, belartxo bat azpikoakin josiaz zozo-belar pixka bat arro-arro ipini-az: eta Galai, abar baten ertzean, bere burua jira-biraka, zoriontsu kantatzen ari da, bere lagunaren egin-kizunak ikusiaz.

Itz eta itz diardute, ixildu gabe, beren izkuntza zoragarrian. Batez ere Panpoxa. Bere lanak ez dio izketan egitea galerazotzen. Ekin da ekin, berritxukerian. Noizean bein begiratzen dio Galai'ri, samurtzen da, eta utzitzen dio asti pixkak. Asti txikia, txikiegia Galai'k, bere barneko gauzak, bere poza, bare alaitasuna azaltzeko, ta ifioiz ezin adierazirik bere iritzia, Panpoxa'k beti itza kentzen diolako. Ain zuzen ere, denboratxoa da, an, urrutian, agertu diran odei beltz itxusi batzueri begiratzeko esan nai liokela, baña, ezin! Begiak erdi-itxita Panpoxa'n jardunari adi-adi dagoala agertu nai du.

* * *

Egia da bi egun auetan ortzia goibel dagoala. Lorez jantzitako abarrak ikaraz daude aize otzez. Odei moltzo aundiak arin dabilta, batera ta bestera, zerua auts-kolore tristeakin zikinduaz,

Galai eta Panpoxa, abartxo baten gañean daude, buruak alde banatara dituztela, begi larriekin, odei astun aien joan-etorriak ikusten.

—Euria egin bear duala uste det, dio Galai'k.

Panpoxa'k ez dio erantzuten. Egualdia aldatu zan egunetik ez du berriketan egiteko gogorik. Aopean zerbait esan da kito.

Egun gutxi geroago, ortziko iturriak ideki ziran, ta euri otxak busti zuan basoa. Aize gogor errukigabeak astindu zituan bazterrak, eta laño illun lanbrotsua jetxi zan mendi tontorretatik ibarrera, dana estalduaz.

Ura, negua zan. Berandu eldu zan, baña-orregaitik len da geroako baño gogorrago etorren, bere eginkizun gaiztoekin jabetzen, eta galdu zituan denborak irabaztera.

* * *

Kabi busti-bustia aterpetzat dütela dago gure bikotea, otzez dararak. Aserreka ari dira biak, kurrixka batean.

—Zuk dezu erru gutzia —esan zion Panpoxa'k.

—Baña, ene txoria...

—Zaude ixillik! Nori gogoak eman lezaioke, neguaren biotzean kabia egitea? Zu bezelako buru-gabe bati. Eta orretarako, abere baten era lana eragin didazu. Orretarako! Ikusi zazu zure eginkizuna.

—Baña, ene txoritxoa... —dio Galai'k.

—Ixillik zaude. Basoko txoririk burugabeena zera ta.

—Baña, beste txori batzuek ere...

—Beste batzuek, beste batzuek! —erantzun zion Panpoxa'k abotsa garrastuaz—. Zuri zer ajola zaizu besteak egiten dutenagaitik? Beste batzuek, baita gauza ederraskoak ekarri ere, emazteari kabira... Beste batzuek, beste batzuek... Egia esan, ez dakit zergaitik ezkondu nintzan zurekin. Neure gurasoen etxean ni bizi nintzan bezela bizi-ta!

Galai beti ixillik. Bere luma bustiak astindu-ta Panpoxa'ren ixkanbilla entzuten jarraitzeko asmoa artu du.

Gauza askozaz oroitzen da. Ondo gogoan du, noiz eta nola etorri zitzaion Panpoxa, aunitz koipekeri egiaz. Oroitzen da, oraindik, eguzkipean alkarrekin igaro zuten arratsalde bero artan, nolako saltotxoak egiten zituan. Jo alde batera eta jo bestaldera, belar ta orbelak bilduaz, berari pozez ekartzeko. Gero, asi zan belartxoak bata besteakin josten, kabitxo txiki-txiki bat egiaz; jostallu bat bezelako kabitxo. Dantzari eman zituan saltotxo batzuek, eta egaz joan zan loraturik zan baso-sagar baten abarrera. Andik deitu zidan eresi gozoekin...

Orain, bere laguna atsekabetua ikusten zuan; gaizki erten zuan gauza baten erru gutzia bere gañera itzuliaz. Zer egingo degu ba? Ongi pentsatu ezker txori guztiak berdiñak dira.

Geiago kukurtu zan, begiak itxi zituan, eta Panpoxa'k zuan umore txar gutzia bere belarrietara ixuri arte entzuten jarraitzeko asmoa artu zuan. Ba-zitekean illeta luze aiek logura apurren bat ematea...

*Juan Martin Zabala'k erderaz egiña ta
Azpeitia'tar Julene'k euskeratua.*

URRETXAKO SANTUA

Basamortuetara juaten ei ziran gizon santuak kristiñauen lenengo denporetan, demoniñuekin burrukan egiten. “Demoniño bateri irebazten badeutsagu, demoniño bat gitxiago kristiñauek tentautzeko”, esaten ei eben arek gizon santuek.

Kristiñauen erlejiñua Bizkaiko zelaietatik basoerrietara zabaltzen asi zan denporetan, orduko gerran ibilli zan Tabirako mutill bat, bautizau barria, Durengoko mendietara baztertu egin ei zan penitentzia egiten. Mugarra-atxeko Urkulu azpian egin ei eban arrizko txabola txiki bat negurako, Urretxako agatx, pago eta gaztañia-arteko arboladoiaren erdian.

An baso aretan bizi ei zan zartzarorarte eta il zanian, Ixurtza ta Mañeriko kristiñau-barriak Urretxako ermiñta zarra egin ei eben. Urtiak juan eta urtiak etorri, ermiñta au arripillo baten gelditu ei zan; oiñ lorratzik be eztago an inguruetan be. Bertako santuek, Santa Agedako ermiñta barrian, altariaren aldemenetan dagozanak ei dira.

* * *

Arek Urretxuko santu arek, ortua ei eukan bere txaboliaren inguruan, eta bizitzeko legin bertan artzen ei eban. Lora ederrak be eukiten ei ebazan, batez bere lirio zuri-zuriak.

Penitentzia egiten asi eta lasterrera, iru bider tentau ei eban demoniñuak, Anbotoko Mari Urrika edarraren irudia artuta.

Udabarria ei zan, eta Mari Urrika agertu ei jakon kanta ederrak kantetan, Atxurkulu azpiko metaliturri inguruan. Ain kanta politak

ei ziran kantetan ebazan kankak ze entzuten gelditu ei zan a gizon santua pekatuan jausi arte. Gauza arrigarri bat gertatu ei zan orduan: gor gelditu ei zan, eta ortuko lirio zuriak egun aretan bertan zimeldu.

Urrengo goizian be Mari Urrika kanta ederrak kantetan agertu ei jakon txabola aurrian, urregorritzko uliekin eta edurraren antzeko arpegi ta eskuekin. Ain ederra agertu ei jakon ze begiratu egin ei jeutsan, pekatuan jausi arte. Orduan be arrigarrizko gauzia gertatu ei jakon: itxu gelditu santuaren begiak, eta inguruetakoa lora, ira ta bedarrak zimelduta gelditu.

Txabola barrura sartu ei jakon Mariurrika gaiztua irugarren egunian, aragizko pekatuan jausi erazo egiteko ustian. Txabola inguruko arbolak igertzen asi ei ziran, santua tentaziñuan jausten asi zalako, baiña ez ei zan jausi, Andra Mariari laguntza eskatu eutsalako.

Tabirako Abade zarra ekarri ei eban an inguruetan ardiak zaintzen ibiltzen ziranak. Abade arek emon eutson bedeinkaziñuakin, entzutia ta ikustia biak batera etorri ei jakozan.

Penitentzia gogorretan bizi izan ei zan gero, zartzarorarte.

Eta auxe da Urretxako santuaren istori zarra.

Irunen, 1962-XII-30'n.

BITAÑO.

ARDNOAREN MAIESTATEA

Bethe ezazu Bohemiako krystallezko kopa bat mahatsaren nekta-rez, eta iguzkiaren izpiak haren barnan pasatzen direnean, ortzadarrereko kolore garbienak eta aratzenak dizdiratuko ditu. Edari hunen erkatzean zer dira bertze guztiak?

Kopa batek ardnoz bethea Iguzkiaren maiestateari forma eta dizdira emaiten diozka: Errege baten khoroko ioiak bezain pindartsua da, eta ioiak baino biziagoa. Loren edertasuna du, bainan ezta loren bezala ihartzen. Zein ixurgaik haren koloreen garbitasuna daduka? Zein materiazko gorphutz gothorrek eduk litzazke haren orzmeak?

Ardnoa edarien erregea da. Tizianuk bere paletako kolore nobleenak ardnoaren pintatzeko nahasi zituen, laka garantzak eta urrhezko karantzak. Bertze gauza guztiek pinturaren bidez irabaz dezakete; ardnoaren egiazko koloreak ezituzke pintoretarik hoberenak oiha-laren gainean biziki adi-araz; suggestionea bethi geratzen da egiaren azpian hemen.

Erraiten dutenez, Bakkhuk Phrygiatik Europarat ekharri zuen Persiako nektar hau, eta hola dateke, zeren-eta orain ere mahatsaren landare hoberenak Xirazen baitagoz.

Eta baldin odola gizonaren biziaren sostengua bada, hala ardnoa haren pareko agerten zaiku.

Ardnoa, Samos-ugartean gozoa da, Txypren iainkozkoa, Neapolin Lachrima Christi eta Frantzian haguntsua. Erromako Imperiuaren

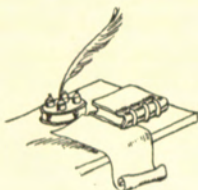
mugetan Rhenu-ibarretan mahatsak arhinak dira... eta Burdigalan samurrak.

Ardnoaren erkatzean zerbozia vulgaria da, coca-cola blasphemía eta zitronada lekaioen edaria. Adiskide baten osasunaren agurtzeko ardnoa edaten dugu. Nork edanen luke iai-egun baten ospatzekotz coca-cola? Gizon zivilizatuek bizitzaren egun ederrenak aphaintzeko ardnoa edaten dute.

Ardnoa kulturaren bandera da, bainan nola bandera gizaki vulgari baten eskuetan iatsa bilhaka baititeke, hala ere iainkozko nektara behitegiko morroien eskuetan pozoin bilhakutzen da. Eztira margarritak xerrientzat eginak.

Baditu ardnoak bere askazi praube batzu, zeinak hirietarat xahagietan baitathortza. Ardno praube haukiek, baserriko iratzen ddasta dute, bainan beren praubetasunean... aitoren-semeak dirade.

FEDERICO KRUTWIG.

Margarita, Nafarruako Erregiñan

Ipuiñ batzuk

(Eibar-ko euskeran)

Erdi-Aroko lan mistikuak, munduko literaturan, istoriaren taupadak diran epikuak alde batera lagata, erri-gizonen disdirak jatorrig ditxuelarik, les fabliaux eta erri ipuiñak, adarra jotako senarrak eta andra arin txamarrekin batera, eskribau, ministro ta juez, ta batez be fralle giza-juak euren ditxueta burlarik larrixenak, Fray Gerundio de Campazas tartian dala, Jesus-en Konpañiako Aita Isla, XVIII bendiaren barruan.

Irakorlia jakiñerasten dogu, ipuiñ onen tartian, ez Nafarruako erregiñaren extenkadatsuenak —ze, beste alde batetik, gutxi-gora-bera, agoz, euskaldun diran errietan sus-traituta darez— gaurko denporak kontuan izan da, ez deitzen gaisko eritxi oin literatura ejerzio bat besterik eitzen ez daben onegaitxik.

AURRETIKO AGIRIXA

Ara emen, alde batera aiñda irurogei t'amabitatik, ixa dozenaren bat ipuiñ, Margarita, Nafarruako erregiñak, oiñ dala seireun urte inguru eskribidu eban liburu batetik euskerara atarata.

Erregiñ au Frantziako Franzisko Lelenan arrebía, eta Nafarruako Enrrike, Frantzian laugarrena izan zanaren amandria. Eta orduango erregien arteako zerikusi aundiko autuetan, aurrenentako zeregifi eten bakua erabilli ebana, andrakume jakintsu burugifi au.

Eta kristau garbixa, eliztarra ta arimako arduetan begiratu aundikua izanarren, bere denporakua zan; eta bere denporakua bere

ipuñetan gorririk agertzen diran oitturak, zuzentzia eskatzen ebela askok, eta sarri artarako asmuari agirixan jarrita ziur liburu artan.

Amaika aletako onek, ez dira ausarkixenak; baña ausarkixena be, ez da erakus-gei on bat besterik pekatari garanon osasunerako. Eta erakus-gei au agertzen da obeto, iturrixan irakortzera ezker, liburuko ipuinlari ta entzunlarixak alkarregaz erabiltzen daben jardunian, kontu baktxan ondoren.

IXILLEKO MAITIAN IPUÑA

Gaztela-ko errege ta erregiñan jauregixan zan (euren izenak ixillian gordeko ditturaz). Zaldun bat, Elisor deitzen zana, oso jatorra eta beste-ez-lakua Españietan zintzotasun eta adore onian. Asko ziran bete-izate aifñ dontsuari mira eifñda, baña ala be, aifñ jasua eta begi-onekua izanda, ez jakolako ezagutzen ez aiskide eta ez gurakorik andrakumian artian, ainbeste eder eta maittagarri ziralarik inguruan.

Erregiña, biña zala baña ez maitetasunan garrak erre ezindakua, ikusirik zaldun jator aren oztasuna bere etxeko emakume guztiendako, itandu zetsan beifñ, nola izan zeikian benetakua agiri gura eban oztasun aura.

Eta zaldunak erantzun zetsan, esanaz :

—Ikusiko bazenduke nere biotzaren barrukaldia eta an darabirana jabe, ez leskirazu ezer galdetu biarrik.

Erregiñak jakin-nai erantzun orrek garbi zer esan gura eban, aifñ zirrikau eban eze, azkenian atara zetsan zaldunorri, nola maitetsu zan, ixillian, kristau arteko emakume zintzo eta ederren bategana.

Au jakiñaz, erregiñak, aurrerago jua gurarik eifñ zittuan alegiñ guztiak izentatzeko zaldunorri emakumezko aren izena, baña dana izan zan alperrik; zalduna zanetik iltzia naixago ebana bere biotzeko jaban izena agertzia baño. Baña, gero erregiña asarre ikusirik, ez bildur aundi barik, esan biar izan zetsan onela :

—Ez dot nik naikua odol ixilleko izen aura agotik atartzeko; baña eizara zoyazen okasiño urrenian, betiko moduan laguntzako banozu, *ikusí eraiño detsut* zein dan nere ixilleko maittia; eta esango destazu gero, ia ez dan munduan emakumerik ederrena.

Erantzun au izan zan naikua erregiñak eizara juatia al zan guztia aurreratzeko. Elisor-ek, bere aldetik, gertau zittuan bris-bris zaldixa eta onen apaiñ guztiak, eta ala be, bere galtzairuzko petua, eta zorioneko egunian, juan zan soñian au espillua letz ebala, baña zapi eder bategaz estalduta, erregiñan laguntzan, eizara bidian.

Juanaz, tokira eldu ziranian, alkarri ezer esan biar barik, bixak alegindu ziran alkarregaz bakarrian agertzeko. Eta bakartasun artan, erregiñak zaldittik jatxitzeko eskuak emon zetsazenian, zaldun jatorkak agertu eban bris-brisko petua, esanaz señoiari beittu zeilla espillu artan, bigunki lurrian jartzen eban artian, nai-ta-naiez eiñ biar izan ebana ardura aundi barik ezeren kontuan jausi gabe.

Eizan eguna eiñda, itxuli ziran eizariok beste barik jauregira, eta afalostian, erregiñak deittu zetsan zaldunari alde batera, iñok ez aitzeko moduan, guzurti aundi bat zala esateko, aindutakua bete ezetzanetik. Zaldunak onetan aitzen emon gura izan zetsan, zelan *garbi ikusi erain zetsan* munduan geixen maite eban emakumia eizako denporan, baña erregiñak, ez-jakiñeko irauntzen eban, ezer aittuko ez baleu letz.

—Ez al dozu ezer ikusi nere soñeko espilluan, an beitzeko aindu detsuranean? —tematu biar izan zetsan zaldunak.

—Nere burua baño besterik ez —erregiñan erantzuna, oindiok be konturatuko ez balitza bezela.

—Or ba!, nere erregiñ eta señoia, aiñ ziur nun bete dodan aindutakua, *ikusi eraiñas* antxe, munduan geixen maite doran emakumia, utzirik bere eskuetan ill edo bizi! Bakarrik eskatzen detsut —jarrai eban esanaz zaldunak— zazpi urtian ixillian gorde doten bezela barruko su au, aurrera be, al deirala, zerbitzalle apal, begixen aurrian erabilli nere maittian irudixa!

Erregiña, jakiñian biotzari ezin jakona aindu maitte edo ez maitte izatia bere buruan probauta eukanetik, euren artian izan ziran errazoi askon ondoren, bixen penitenziaz, aindu zetsan urrengo egunian, beste luzekizun barik, iñok ez-jakiñeko tokira aldeko ebala, beste zazpi urtian ixilleko a garra ixillian gorde zeixon, bere aurrera agertu barik.

Zaldunak, au entzunaz, esan zetsan:

—Zazpi urtian bizi izan banaiz ezeren itxaropen barik, nola ez bizi beste zazpi urtian espero doran sarixagaitik? Baña zer siñale tratu onen egigarri bixon artian?

Erregiñak atara eban bere eraztuna eta esan zetsan zaldunari:

—Erdibittizu arrako au gorde deigun erdi-bana.

Artu eban bere erdixa zaldunak eta ixa ill biarrian, agur eiñda bere erregiñari, aldendu zan toki bakarti ezkutu batera, nun iñok ez eban geixago jakiñ beranik.

Zazpi urtera, erregiña mezatara zoyan baten, beste eskeko asko bezela, bizardun gizon santu batek jarri zetsan eskuetan bere eskabidia. Elizan, meza erdirutz, eregi eban bizardunana, eta barruan agertu jakon bere eraztunan alde-erdixa.

Mezian azkena itxaiñ gabe, aindu zittuan bere zerbitzalliak billau zeixen eskatzalle aura, baña alperrikua izan zan. Zaldi gañian urrindu zala ez jakin nora, ori zan jakin al izan eben guztia, auzuan.

Eskabidiak zifiuana, erregiñak irakorri ebanian, nola beti maite-tsu, jarri eban bere maitasuna goragoko toki baten, eta ondo artu zeixola bere zerura arteko agurra.

Elizatik urtenda, ogeratu zan erregiña biotzeko nai-ez aundixakin. Eta ibillera danak, mendi, baso eta zugazti urriñerañoko alde guztietan, aintxiñako zaldun maitian billa, alperrikuak izan ziran.

Eta zeruan, Jaungoikuak deittu zetsanian, aurkittu biar izan eban, eta antxe maitte izan ziran ezkutau biar gabe.

Senar, bat bere kalterako alegiñetan

Izan zan beñ, Alais-ko kondian lurretan, gizon bat, Bernet deritzen zana, zeñek artu eban emazte oso zintzua eta ondo begiratua auzo guztiengandik.

Senarrak, zintzotasun aura emaztiagandik beretzat ondo gorde gura izanarren, bere aldetik emaztiantzat zor bardiña ez baleskio letz ebillen, aztorauta neskamian ondoren, naiz de onek ez izan beste bentajarik, jaunarentzat, barrixa izatia baño.

Senar kaskill onek, auzuan lagun eban bere antzerako beste zaskar bat, Sandras bere izena, txanbolin-jola ta giza-jostun eitten ebana bizi-moduko ofizuetan. Ain zan lagun bixen artian kidetasun estua, emaztia izan ezik, beste dana alkarrentzat ebela, ezer ez da ixillekorik euren artian.

Eta ala, jakiñian ipiñi eban Bernat-orrek Sandras lagunori, neskamian kontura erebixan berotasunan autuakin. Lagunak, ez bakarririk ondo eritxi zetsan zaskarkerixa oni, ez bada eze, baitta laguntzia aindu zetsan aurrera eruateko asmu negargarrixa, parte izateko asmuan bestian irabazi argalian.

Neskame koittaua, bakerik ez da, alde guztietatik zirri ebala bere burua ikusi ebanian, etxeko-andriari eskatu zetsan baimena gurasuetara itxulitzeko, ango jazarri aretan bizi ezin zalako.

Etxeko-andriak, aurretik zegozeren azarrrana baebala, iturburutik gauzia ziur jakifiaz, poztu zan bere biziko onduen, autu onetan senarrari ziri on bat sartzeko aukeria ikusirik. Eta esan zetsan neskamari:

—Aurrerakuan ondo artizu nere gizon kaskillori; eta aiskidezko berba legunekin, eldu zaittez alkar-aittu ixillekua amaitzera, ordua emonaz gabaz alboko gelan alkartzeko. Baña, aittirazu ondo, tratu onen gora-bera guztiak neri aurras kontu emotekotan, beste danen ixilllean.

Neskamiak eifñ eban guztia etxeko-andriak aindu zetsan bezela, eta aifñ alai arkittu zan gizon zoruori, sortu jakon aukeriakin, ez eban denporarik galdu bere zorionan poza jakin eraitzeko lagun zaskarrari.

Onek, barri ori entzunaz, aittatu zetsan berari be etorkion partia aukera on orretan, gauza guztietan oittutzen eben bezela.

Eta, neskamiagaz esandako orduan eta tokixan, bertan zan illunakin juan zan gizonori begitxuan, aregaz ogeratzeko asmu. Baña emaztia, neskamiagaz alkar aittuta, aurrez jarri zan onen lekuan, eta artu eban senar itxua neskaxa izutu bat balitza letz lelengo auzixan, ain zuzen eta egoki, gizonori uste jatsun zeruan; baña ez gitxiago emaztiak eifñ zetsan engañuakin.

Bere al guztiak an utzita gero, urten eban gizonorrek lagunari aitzen emotera, izan eban zorion dana, aindurik ariñ ibilli zeilla, beste ainbesteko zoriona izan deiñ.

Ez eban izan bi-bidar esan biarrik. Juan zan lagunori esandako lekura, neskamiangana. Zefiek pentsauko eban lena ez zala, berriz gogotuta senar zorua, naiz da emakumia ikaratu ekarri zituan indar barrixegaz. Egun-sentirutz jaiki zan indartsuori eta agur eifiaz, jolasetan, kendu zetsan atzapparreko elaztuna oroimentzat. Gordebiarreko gauza santua izanarren, emaztian eskuan elaztuna, txantxetako neskame au zan senarrari lagatzen zetsalakuan apaiñ lotugarrixori, sartu zetsan engañua, gero, senaille aura zala bittarte bere engañua probatzeko asmu.

Goizian belu, naikua orduzko lo eifña gero lagun urde bixak tabernan bat eifñ ebenian, gabeko barri lizunegaz jardutzeko, senarrak ikusi eban lagunaren eskuetan bere emaztian elaztuna, eta kezkat beteta batera-batera, juan zan asarre emaztiangana, kontuak artzera, esanaz:

—Zer eifñ dozu nere elaztunagaz? Nun dozu nere pitxi lotugarrixa?

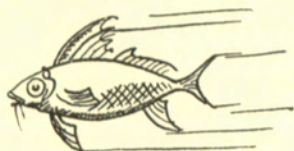
Eta emaztiak, bere aldetik, ez artzeko gitxiagokin:

—Eta zuk, norgaz uste dozu izan zarala bart, bi aldizko goguekin?

Eta senarra, beste barik, jausi zan kontuan zer zori-gaiztoko biar-eza batu zetsan bere buruari, emaztian kulpa barik eta bere zintzo-tasunan kalterik gabe, eta bere buruari etsipena biarrian ebillen, bera bakarrik zala kulpagarri. Sosegau zan alakoren baten, emaztian zu-zentasunak kalterik ez ebanetik; baña, gauzia jakin zanetik, ez zetsen parkatu errixan "akerran" izena.

TORIBIO ECHEBARRIA.

Caracas, 1961-eko abenduan.

MATXALEN BUSTURI'KO

Euskelerri'an ezeze beste lekuetan bere gizaseme ta emakume gitxi izango dira Matxalen Busturi'kok beste kanta dabeenik. Bat be kanta-zale danik ez da izango Bizkai'an ez Gipuzkoa'n *Matxalen Busturi'ko gabean-gabean, erronda ibilten da zuen etartean...* errikoi abestia ez dakianik. Baiña, nor edo zelako emakumea ete genduan Busturi'ko Matxalen au? Soin eta gogoz osotutakoa, ala, bertsolari edo kanta-gilleren baten irudimenak sortua?

Aitatu dodazan abestiez ganera erriari entzunda dakidazan beste kanta barregarri asko bere ba-ditu gure Matxalen ospetsuak, eta baita batzuek lotsazko aldizkarietan argitaratzeko zillegi ez direan lorrin eta gordiñak bere. Emen jarri ezin leitekezan abestieri jaramon badagiogue, ez genduan, ba, gari garbia Gernika'tik Bermeo'ra bitartean datzan itsasaldeko erri dotoreko alaba entzutetsua: Ludoia (1) izan bear gabero etartean errondea dabilkion emakumea. Ari buruzko kanta gordin batek dagerzkunez, aintziñako gudateen batean gudu-mutillen lagun bere ba-genduan, antza, neskato alai au; *Matxalen Busturi'ko lehengo gerratean...* asten da ba, ari buruzko kanta lizunenetarikoa.

Guzurrezko izakien gomutakizuna arin suntsitu oi da, ba, ta emakume ori izan gendualakoa dot nik neuk; eta neure eretxi argalak diraustanez lehelengo karlistada-aldikoa-edo izan be. Zana zala, Pernando amezketarra bere ipuin barreeraikarri ta esakune zorrotzetan lez, Matxalen Busturi'ko be betiko geratu yaku erri leunaren agomihiiñean bere kanta barregarriekaz; eta Euskelerriak dirauan arte iraungo dabeela aren abestiek nik uste. Baiña emakume naiz gizakume barregarri, ganorabako ta besterik ezlakoeri bertso barriak atera ta zabaltzen gure Erria izan dan izatekoa izan, eta arritzekoa dogu Matxalen'i (egiazkoa baldin izan ba-zan beintzat), ateratako bertsorik

---

(1) *Ludoï* = gari-garaun gauzeztana: baltz eta txikola.

guganaiño eldu ez izatea. Nik neuk ez dodaz iñoz entzun izan beintzat, Busturi'tik urrekoa nazan-arren.

Busturi'ko emakume a ba-daiteke lehenagoko gerrateen batean beretarren gudarosteen alde zelatari egifiez, izakera zangar eta zintotasunez gudariak azkortu, adoretu ta pozten-ekienetariko emakume zintzo taiuzko, ongille ta maratzetarikoa izatea be: ba-da, adiskide ta arerioeri eder egifiez bere aldekoentzat onurakor zatekezan albista ta barriak, eragozpenak oinperatuta, zintzo-zintzo eroaten ekienetarikoa. Berebizikoak izan oi dira olako emakumeak euren gogoko yakeezan gogai, xede ta jokeren alde zintzo jokatzuz, guduaren neke ta larritasun negargarrien erdian gose-egarri ta ezbearrez auldurik, eta kemenak erkinduta edo galduta, samintasunik goibelenen erdian direan mutil zintzoak adorebarritu ta pozteagaitik ahal dabeentxua egiten. Euren buruak iñor ezlako garbizale ta ontzat daukeezan ganoka askok gangar, mutilzale, zoranga ta bardaskatzat (2) etsi daroez olako emakume maratz, eragin eta zintzoak, baiña ondotxu dakigu gizona neke, elorrio ta zoritxar larrienekaz gorputza aul eta gogoa adorekatuta etorkizun laiñotsuaren agerrean biotza zauri gordin eta itxarokizun guztiak apurtuta mundu ankerraren erdian pentsamentu larri ta itzelenetan amilduta datzanean emakume zintzoaren adorezko itz leun, gozatsu, bigun eta maitekorrak zelako osakai ta sendagarri izaten direan biotzeko zauriak osatu ta soin aulduak birradoretzeko.

Zauritegi itzel bateko burdiñazko ogetxu zahar, gogor baizen zikiñean nentzan aratin (3), aldi illun batez, iztarretan asi ta beatz-erpiñetaraiño zauriz beterik, bizitzea baiño eriotzea urrago nebala, etxekoekandik suzko esi igarogaitza bitarte, jaio ta azi nintzan mendiarre ezeetan gogo-begiak josirik, eta gogoan daukat ordurarte ezagutzen eneban neskatiilla zintzo baizen kementsu ta polit baten itzak emon eusteen adore, alaitasun eta bizi izaten jarraitzeko poza. Emakumeak autsak daukeez euki be gero, zidor-ertzean "mandoak ilda" datzazan gogo aulduak euren itz mengal, sarkor, gozatsu, eta laztan samurrekaz bizkortu ta birradoretzen! Eta Matxalen Busturi'ko be bardaska-gangarra baiño zigurrago izan zatekean gogoa larri izan-arren ezpanak irribarrez agertuta geideen onarren mesede egiteko gertu izaten zanetarikoa, zillegiztiari begiramenik ez dautseen astakoen batzuek ganora bageko kanta lorrifiak egin izan eutsoezan-arren.

Euskelerrria'ren asele ta ipuiñetan ugari doguz, ba, irakurle, abesti ta bertso zaharretan belaunik-belaun geuganaiño eldu izan yakuzan

---

(2) *Bardaska* = emakume erdi galdueri deritxague Gernika-aldean.

(3) *Aratin*, *arat* = sabelez gora, Bizi-bizirik dago itz au gure errian.

gizaseme ta emakume barregarri, on, donge, aratz, maratz, zikin, kirten, baldras, bardaska ta abar: batzuek egiazkoak, baiña beste asko aizunak.

Ez dagigun aldirik galdu, ba, Busturi'ko emakume ospetsua egiazkoa ala irudimen bizikoen baten abestien geia, amesetako izakia, ona ala txarra ete zatekeanentz jakin guraz; eta gogaro onez gaitezanean abestu daigun *Matxalen Busturi'ko gabeen gabeen...*, ondorengoak be ikasiz, geure ele zahar, ipuin eta abestiak geuganaifio eldu direanez aurrerantz bere joan daitezcan geure izkuntza ta Euskalerrria'ren iraupenerako.

AURRE-APRAIZ.

IZTEGI-SOLAS

«Bocabularioa Ezqueraz Jaquiteco, eta Ezqueraz Verba
Eguiteco 1562»

Aurten betetzen dira *lareun urte* Landucci italiarrak bere iztegi ospetsua egin zuenetik. Ondo baño obeto daki irakuleak urte luze auetan itzalpean iraun zuela iztegitxo orrek ez, noski, ez-ezaguna zalako, baizik gure artean izan diran euskalari eta iakitunek begitan artu zutelako. Berreun urte lenago Larramendi argiak eman zizkigun iztegi orretaz berri ondo zeatzak, ala ere naiago izan zuen zegoen tokian usteltzen utzi bere asmoetarako ondo etzetorkiolako. Geroago Urkixo eta Azkue ere iztegi orretaz mintzatu ziran. Urkixo'k orregatio, liburu ori fotokopia-arazi zuen bere liburutegian gordetzeko, bafia Azkue bat ere edo gutxi baizik etzan baliatu liburu ortaz bere IZTEGI NAGUSIA osotzeko.

Eskerrak Mitxelena-Agud iaunei egun nornaik erabil dezake eskuartean, Landucci'ren lan ederra (*Dictionarium Linguae Cantabrigiae* (1562)-Donostia 1958). Mitxelena'k egin dion itzaurre maimtsuan esku-idazti orren ibilbide eta gora-bera guztiak irakur ditetze, eta darabilkin euskera barrenki aztartzen du euskal-linguistikari dakazkion onurak nabarbenduz. Egitan lan ederra Landucci'rena eta euskal-iztegi bidean lenengoa gafiñera. Romanera nabarbenegiak dakazkila? Eta zer? Antxiñako ioera izan da euskalzale eta euskalarien artean euskerarekin *tanquam tabula rasa* egiteko oitura, ots, utsetik asteko iokabidea idazle zaar eta antxiñaterik gure izkuntzak izan ez bai'luen. Ez ba. Euskerak ere bere antxiñatea izan du, eta antxiñate ortako dokumenturik ezin dezakegu bazterrean utzi gure garbitasun-ametsak dirala-ta beste gabe. Iakintzari uko egitea litzake ori, eta ogeigarren mendean ezta zilegi alako kirtenkeririk. Aitzitik, maitasunez iaso bear ditugu eta arretaz ikasi, gozorik

eta atsegiñik arkituko dugu bada, paper zaar orietan, seta eta apeta ero gabe ikertzen baldin baditugu. Nik neuk (eta barkatu nikeritxo bikoitz au) asti gozoric eman dut Landucci'ren iztegitxo miatzten.

Aspaldikoa dut landareenganako ioera bizia eta alderdi ortatik batez ere aztartu dut "Bocabulario" sail ortan dakazkin zenbait ia-kingarri azaltzeko.

Dakizutenez, Landucci berbiz-aroko italiar iakin-min eta egoneziña zenuten. Berbiz-arogan asi ziran, ain zuzen, erri-izkuntzak arnas artzen eta orduantxe gallendu ziran idazle sonatu asko erri-izkerak erabiliak. Gure zalduntxo onek berea ez-ezik, besteen izkuntzak ere ikasi nai izan zituen eta ortarako iztegiak antolatzerara iarri zan, errialde bakoitzan berea. Orra Euskalerrian apatx! Euskerarik etzekien, eta lankideak billatu bear izan zituen euskal-iztegia egiteko. Eginkizun ori erresteko erderazko itz-zerrendak eman zizkien lankide euskaldunei euskeraz iarri zitzaten eta nolarebait burutu zuten euskal-lankideok beren arloa. Bañan antxen utzi zuten beren aiurriaren kutsu berezia. Mitxelena'k dionez, lankideok kaletar-kutsu ukatueziña ageri omen dute. Alaxe da izan ere eta kaletasun ori iñun baiño areago landare-saillean erakusten digute.

Ala ere, erabat aitortu bear dugu etzala lan errexa lankide auena, ez orixe. Gasteiztarrak baldin baziran, eta dirudinez ala ziran, garai artan erderarekin inguraturik bizi ziran, naizta erri-xumeak nolarebait euskeraz egin. Gaiñera erderaz ikasiak izango ziran; etzan noski Landucci euskaldun utsetara urbilduko, oriek bada alako lanik etzioten burutu al izango eta. Ezta beraz miragarri garai artan ain lan ertuna egin izatea. Egun ere, naizta euskal arloan ikasiagoak izan, nekeak izango genituke Landucci'ren erdal-itzak euskeraz ematen.

Nik egin ditudan kontuetatik, "Bocabulario" onek bost milla eta zazpireun (5.700) itz ditu, gutxi gorabera. Itz auetatik landeree dagozkienak berreun eta ogeitamar (230) dira, beraz euneko lau (% 4). Pillatxo polita kaletar batentzat.

Itz batzu iruzpalau aldiz darabilzki eta ori kontuan artuta zerbait murriztuko litzake landare iztegitxo au.

Uts nabarbenen artean bada Mitxelena'k ere bere itzaurre opa-roan oartzen duena: PAGUOA eta ARECHA naasten ditu; lenengoa "roble"-tzat artuz, bigarrena berriz "haya"-tzat. "*Carne de membrillo*" erdalkeritxo utsa da, iztegi ortako nabarbenetariko bat, baiña egun ere nekez esango dizute euskaldunek *irasagar-orea* naiz *sagar-orea* erderaz dagozkien itzen ordez.

Goiago aipatu ditudanetatik landa bada iztegitxo onetan oker itzulitako beste itz bat ere: OLOA "centeno" dala dio eta danok dakigu *avena* dana. "Centeno" *adierazteko sekale* eta *sikirio* erabil-

tzen dira euskeraz. *Zenteno* ezta nunbait gure artean gauza ona, bada umetan “*ortik atxina ume sentenuok*” esan oi ziguten nagusia-
goek, aots erlatz eta kopet illunez, euren aldamenetik uxatzeko.

Bada orregatio iztegitxo onetan beste iñun arkitzen eztan itz bat: ERREXALA. Arrigarriena, itz ori etzaiola ustekabean lez iztegitza itzuri, ez orixe. Ogeitabost (25) bider aipatzen du ERREXALA, *arbola*, *arborea* berriz, lau bider soilik: *ARBOREAC brotadu*, *Yrasagarra ARBOLEA*, *Madaria ARBOLEA*. *Morea ARBOREA* eta kito.

Dirudinez ERREXALA zabal zebillen Gasteiz inguruan Landucci'ren garaian bestela etzuen ainbestetan aipatuko, edota lankideetako baten batek kendu egingo zuen dudarik gabe. Baiña antxen dago ogeitabost bider idatzita.

Nundik ote dator itz ori? Ezta errexa esaten. Mitxelena'k nunbait idatzi du itz ori azaltzeko lanean ari dirala, baiña oraindik ez-tugu ikusi iñun ere itz orren azalpenik. Anartean nik egin billaketaren berri emango dizuet, baiña ezertxo edo gutxi baizik ez-tu arkitu. Esan bearririk ez, Azkueren iztegia zeatz-meatz ikertu dudanik, ondore pozgarririk gabe ordea. ERREXALA'ren antzeko iruzpau itz arkitu ditut soinu-z bederen, baiña zentzuz ez ain urbillekoak:

HERREXA (BN-ist) envoltura interior de la castaña.

ERRESEL (B c) dosel, oe-sapaia.

ERREZEL (B) velo.

ERREZALA (B a, b, g, o, tx) Cortina del cielo de la cama, erderazko RECEL'en (eunezko estalkia) seme-txoak iru azkenak batere dudarik gabe. Nundik beraz, iaso zuen itz ori Landucci'ren lankideak?

Onatx nere ustea, uste guztiak bezela erdia ustela. *Errezel*, *errexal* antziñatean, bear bada, erderazko “copa del árbol”, *zugaitz-adaburua* alegia, adierazteko erabilliko zuten (uste utsetan ari gera) eta geroago arbola osoa izendatzeko artuko zuten. Semantikaren iokoak politak izaten dira ere. *Zugaitz*-errexalaren itzal goxoa, ezarian-ezarian oe-sapaiaren *errezel* edo biurtuko zan. Baliteke bestera izatea ere, oeko errezela *zugaitz*-errexal biurtzea. Eztakit. Ezin ba ito euskaldun guztiok barnean daramagun etimologo-iratxo zirikalaria.

Benaparroako HERREXA (gaztañaren bigarren estalkia) esan-gura mugatuegiz datorkigu: Lhande'k ere bere Iztegian esanai berdiñakin dakar Azkuerenetik artuta.

Ikus dezakezutenez enago ni ERREXALA'ren roman-iatorria-
ren ez alde ezta ere aurka ezer eztaikit-eta. Baiña baditut nere sus-
moak ala uste izateko, romaneratik datorrela alegia, iztegi onetan
maiztxo agertzen diran iatorri ortako —AL, —ALA, —ALEA
atzizkiak dirala bide, adibidez, urrengo itzetan: *CANAUERALA*,
CASTAÑALEA, *COHOMBRALA* eta *ERROSALA* (rosal). Bai-
ña ondo legoke norbaitek itz orren iturburua eta inguruneak bear
bezela aztartuko balituke. Emen eztugu orretarako ez astirik ezta
gairik ere.

Iztegi onetantxe agertzen zaigu lenengoz IRASAGARRA, mem-
brillo: *Yrasagarra frutea*, *Yrasagarra arbolea*. Azkuetik ageri danez
euskalki geienetan erabiltzen zan itz ori, baiña bazituen aldaketa bat-
zuk: *Igalsagar*, *iransagar*, *irarsagar*, ala ere *indi-sagar* ezta ifion
ageri, Azkuek bere iztegi nagusian *India*-tik etorri liteken susmoa
ialki arren.

Erantzun gabe ere, ainbat landare-izen utzi zituten aien artean
kalekumeenak ere errex aski erantzun zitzakenak: *enzina*, *ortiga*,
yedra, *yisca*, *amapola*. Azken itz onek gaur ere ainbeste izen ditu
Arabian Gereñu'ren *Voces Alavesas*'en ikus ditekenez.

Ala ere lan ederra egin ziguten Landucci'k eta bere lankide eus-
kaldun motzek. Garai artako euskera biziaren agiri bikain bat utzi
ziguten fonetikari dagokion alderditik batez ere, antxiñatez eta zahar-
lurriñez gaiñezka. Etzuten iakin noski euskal atzizkietaz bear be-
zela baliatzen erderari lotuegi ibilli zirelako beren itzul-lanean. Mi-
txelena'k oartu zuen —*TASUN* (bein bakarrik) atzizkiaz landa, bi
baizik ez ditute erabilli landare-saillean: —*TEYA* eta —*TUYA*,
ARECHTEYA eta *SAGASTUYA*. Inguruka azaltzen ditute geie-
netan oien antzeko itzak edota romanerazko atzizkia ezarrirek gure
literaturan sartu berria den *ALCIPRESA* izenarekin egiten duen
lez: *CIPRESALA* idatziaz.

Idazlan au egiten ari nintzala eta luzaro eztala, *Euskera* 1961,
Euskaltzaindiko aldizkaria eskuetaratu zidaten, eta iakiña, oilo-lokak
lurra baiño gogozago azartu ditut bere orrialde aberatsak batez ere
Mixelena iaunaren sarrera itzaldia. Antxiñako iztegi-gilleetaz ari
zaigu euskaltzain argia, Pouvreau eta Larramendi'z batez ere. Lar-
ramendi'ren "Suplemento" aren ikerpen sakonak eskutik bezela
Landucci'ren iztegi zaarrera darama, Larramendi'k bada, ain gogor-
ki astindu eta beztu zuen Luca'ko seme leñargiaren iztegitxotik os-
tuka bezela, eta izenik aipatzeke, ainbeste itz aldatu zituen bere sup-
plementora eta andik Azkue'ren Iztegi Nagusian ere poliki-poliki
sartu ziran baten batzuk. Besteren artean itz auxe aipatzen du Mi-
txelena'k; andoaindar aundiak Landucci'ri ebatsia gaizki aldatu edo
irakurria:

Escusaua, mantel Landucci'k berriz, *escusauauac* manteles idazten du (151 orr.) naizta irakurpen argia izan ez. Benetan pozgarria gertatzen da egun ere erabiltzen ditugun itzak laleun urte lenago idatzita ikustea. Zabal dabil oraindik ere Bizkaian *zamau* itza erderazko *mantel* adierazteko, *esku* gabe. Nere amatxok *tohalla* esateko *eskupañu* erabiltzen zuen eta *zamau* mantel esateko. Zamauak askotarikoak ziran, *altarako zamauak*, *sepulturako zamauak* eta *mairako zamauak*, garbi, txuri, eta ondo leunduak. Oial tartean gabiltzan ezkerro aipa ditzagun Landucci'k dakazkin beste itz bi: *almuda-açala* eta *oe-açala* gaur ere erabiltzen ditugunak. Bigarrena, gurean beintzat, *sobrecama'tzat* erabiltzen dugu ez *manta'tzat* "Bocabulario" k dionez. Badago orregatio zer ikus eta zer ikasirik iztegitxo orretan.

Naizta nere bidetik amiñi bat aldendu, Mitxelena'k bere itzaldian egiten duen galderatxo bati erantzun nai nioke. Larramendi'ren "Suplemento" tik artuta, beste askoren artean urrengo itz au aipatzen du: "*Cena, coitiguia*" eta (*goitegia ote?*) galdetzen du. Nere uste kaxkarrean *cena'ri* atzekaldea palta zaio, *culo* alegia (Igela'ko adiskideak barka bezaidate). Orra zergatik. Beeratxoago eta itzaldi berean auxe irakur diteke: *Silla, coya*, beraz *coi, coya* silla baldin bada "*coitigui*" *coyak* dauden tokia besterik ezta, ots, *cenáculo*. Maia ere urbillean izango zan or nunbait. Eta bukatzeko "*done-Matro*"-ren ordeztu "*done Marto*" bear luke, letra aldaketa txiki batekin. *Martolo* xelebrea bat ezagutu nuen beintzat eta nik bezela beste askok. *Inquieto-guiraquea* ondo dago. Egun ere ume egonezin eta iperloka bat ikusten dugunean *auxe ume gerakie* esan oi dugu Bizkaian.

Bear bada, irakurle, zearo aspertu zaitut, eta barkatu arren. Nik berriz, txolarte goxo bat eman dut Mitxelena'ren itzaldia irakurtzen eta Landucci'ren iztegitxoa iraultzen munduko iskanbilla alde batera utzita: *Beatus ille qui procul negotiis, ut prisca gens mortalium...* Nik ez ditut oda orretako gurasoek bezela arbosoen lurra irauli, ala ere zorioneko izan naiz "*procul negotiis*" gure euskal barrazatxoa iraultzen, euskal-iztegui zaarrenaren laugarren mendea nolarebait ospatzeko.

IDOYAGA'TAR SABIN.

Urrillak 24-1962

LANDUCCI'ren «BOCABULARIO'ko»

LANDARE - IZENAK

- ABUSTUA, cosecha de mieses
 AGARRA, espina
 AGARRAC, espinal
 ALBAQUEA, albahada yerua
 ALÇAÇERA, alçaçer de çeuada
 ALCARHOFEA, alcarchofa
 ALCORNOQUEA, alcornoque
 ALCORNOQUEA, corcho de colmena
 ALCORNOQUEA, alquerque
 ALCORQUEA, alcorque
 ALGODOYA, algodón
 ALMENDREA, almendra
 ALMENDROYA, almendro árbol
 ALUARICOQUEA, aluarcoque
 ALÇIPRESA, cipres arbol
 CIPRESALA, cipresal
 AMELUA, estopa
 AMUA, cogollo de arbol
 ANISA, anis
 ARBOREAC BROTADU, brotar los arboles
 Yrasagarra ARBOLEA, membrillo arbol
 Madaria, ARBOLEA, peral
 Morea, ARBOREA, moraal arbol
 ARBIA, nabo
 ARCATEGUIA, alholi de trigo
 ARDOAN VARRENAC, hez de vino
 ARDAOTACO PICHEROA, jarro de vino
 ARECHA, haya arbol
 ARECHTEYA, haya al lugar dellos
 ARROZA, arroz
 ARTOA, mijo
 AÇA SALÇAITEN DEUENA, berçera
 AÇA TRUNCHUA, penca de berça
 AÇAFRAYA, açafraan
 AÇALA, Costra como corteza
 AÇEA, berza
 AÇELGUEA VERARRA, acelga yerua
 AÇEA, repollo de berza
 AÇUÇENEA, açuçena
 AZEYTUNAC IFINI, olivas plantar
 AZEYTUNAC DAODEN LE-CUA, olivar lugar
 AZEYTUNEA, oliva
 AZEYTUNEA FRUTUA
 azeituna fruta
 AZEYTUNEA, Azeituno arbol
 BABEA, haba
 BALSAMOA, balsamo

BARACAÇA, ajo
 BARACAZ SOPAC, almodrote
 de ajos
 VASSOA, bosque
 BELLOTEA, bellota
 BELLOTEROA, bellotero
 VERARRA, pasto
 VERARRA, yerua
 VERARRA, grama hierva
 VERARREAN YBILI ABE-
 REAC, pacer el ganado
 BERARRONA, yerva buena
 VERDUREA, ortaliza
 BERENGЕНEA, berengena
 VERGELEA, vergel
 VERROA, berro
 BORRAJEA, (B?) BORRA-
 GA, borraja yerua

 CALABAÇA, calabaza yerua
 CANAUERALA, cañaveral
 CANELEA, canela
 CAÑA, caña
 CAÑAFISTOLEA, caña fistola
 CAPARROSEA, caparrosa
 CARDUA, cardo
 CARNE DE MEMBRILLOA,
 carne de membrillo
 CASTAÑALEA, castañal
 ÇHAFAYÑORIA, çanaoria
 CLAUELLINEA, clauellina
 COHOMBRALA, cohombrial
 COHOMBROA, cohombro
 CRAUA, grano
 CULANTROA, culantro
 ÇALDANEA, (B) GARAGA-
 RRA, çeuada
 ÇAYAC, salvados
 ÇAYNA, raiz
 ÇAYNETATI, de raiz
 ÇIDREA FRUTEA, çidra fruta
 ÇURA, madero
 ÇURAC, madera

ÇURAQUIN BARRITU, ma-
 derar con madera
 ÇUREZ BARRITU ESÇEA;
 enmaderar casa

 DATILA, datil
 DILISTA ÇAPOA, gorgojo
 DILISTEA, lentejas
 DURAZNOA, durazno

 ERUAJEA, eruaje
 EROASANTEA (B), hinojo,
 yerua
 ERBOLARIOA, erbolario
 EGURRA, leña para quemar
 EGURR-BAT, leño uno solo
 EGURR EGUITEN DEUE-
 NA, leñador
 Axcorea EGURRETACOA, ha-
 cha de leña
 ELDU, (B) ONDU, madurar
 ELDUA LEGUEZ, madura-
 mente
 ELÇAYTEA, madureza
 Gauça ELDUA, madura cosa
 ELORRI, espino arbol
 ENRRAMADU, enrramar
 ERREFAUA, rrabano
 ERREGALIZA, orosuss
 ERREXAL IFINI, plantar ar-
 boles
 ERREXAL VALÇA, a l a m o
 negro
 ERREXAL ÇURIA, a l a m o
 blanco
 ERREXALA, arbol
 ERREXALA AÇALA, corteza
 de arbol
 ERREXALA AGALLEA, aga-
 lla de arboles
 ERREXALAC, arboleda
 ERREXALAN ERRAMEA,
 rama de arbol

ERREXALAN ORRIA, hoja de arbol
 ERREXALEAN FRUTEA, fruta del arbol
 Brasila ERREXALA, brasil arbol
 Buxoa ERREXALA, box arbol
 Castanea ERREXALA, castaña arbol
 Ficua HERREXALA, higuera
 Guindea ERREXALA, guindo arbol
 Laurela ERREXALA, laurel arbol
 Madronua ERREXALA, madroño arbol
 Mingranea ERREXALA, granado arbol
 Ocarana ERREXALA, ciruelo arbol
 PAGOVA ERREXALA, *Roble* arbol
 Pinoa ERREXALA, pino
 Querexea ERREXALA, cerezo arbol
 Sagarra ERREXALA, mançano arbol
 ÇIDREA ERREXALA, çidro arbol
 Çedroa ERREXALA, çedro arbol
 ERROMEROA MATEA, romero mata
 ERROSALA, rosal
 ERROSEA, rosa flor
 ERRUDEA, ruda yerua
 ESPARRAGUA, esparrago
 ESPARTUA, esparto hierva
 ESPINAQUEA, espinaca
 EZPALA (C), astilla de madera

FICUA, higo
 FLOREA VERARRANA, flor yerva
 GALAMUA, cañamo
 GALAMUAÇIA, cañamon
 GALBURUA, espiga de trigo
 GALICUA ETA GARI VALENCIACOA GARIAN ESPEÇIAC, escandia especie de trigo
 GARARILEA (B), Julio mes
 GARI, farro o escandia
 GARI?, añublado el trigo
 GARIA ERAXO, aventar el trigo
 GARIA GARUITU, ahechar
 GARI GARUITUAC, ahechaduras de trigo
 GARIAN GRANÇOYAC, granças de trigo
 GENGIBREA, gengibre
 Egosci GRANÇOYAC, granças echar
 GARROTEA, palo
 GUINDEA, guinda fruta
 GUIPULLEA, çebolla
 GUIRNALDEA, guirnalda
 Yarra gauça, magra cosa
 YARTU (B), marchitarse
 YARTUA (B), marchito
 IYA (B), junco
 YNÇESSOA, ençenssio
 YRASAGARRA, membrillo fruta
 YREA VERARRA, helecho yerva
 YSSUSQUIA, escoba
 JASMINA, jasmin
 LASTO LARRINDUA, paja trillada
 LARREA, prado de yerva

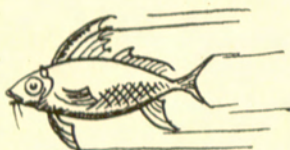
LECHUGUEA, lechuga
LIMOYA, limon
LIRIO ÇURIA, lirio blanco
LIUA, lino
MADARIA, pera
MADERAJEA, emaderamiento
MANDRAGULEA VERA-
RRA, mandragula yerva
MADRONUA FRUTEA, ma-
droño fruta
MADUREA, dehesa
MALUA (B), malua yerba
MASÇ ORRIA, PAMPANOA,
pampano
MASÇ PARRA, çepa de vid
MASÇ PARRA, parra o vid
MASÇ PARRAC PODATU,
podar vides
MASÇ MAQUIA, colgajo de
ubas
MASÇ MAQUIA, razimo de
ubas
MASSAN RAZIMO, burbujo
de ubas
MASUSTEA, çarça mora
MATEA, çarça
MATEA, mata o breña
MATEA, braña o mata
MELONAREA, melonar
MELOYA, melón fruta
MESPIlua, niespero arbol
MESTOAN AÇALA, hollejo
de legumbre
MINGRANEA, granada fruta
MOREA FRUTEA, mora fruta
MOSCATELA, moscatel uva
MOSTAZEA, mostaza
MOSTOA, mosto
OCARANA FRUTEA, ciruelo
OCARAN PASSEA, ciruela
passa

OGUIA, pan
OGUIAN URDINA, moho de
pan
OGUI EGUILEA, panadero
OQUINA, panadera
OLOA, çenteno miesse
OLÇA, poste
ORDEYTU, mohoso
OREGANOA, oregano yerva
ORIO EDALEA, mochuelo ave
ORIOA, azeyte
ORRI VERDEA, hojaldre
ORTELANUA, ortelano
HORTUA, JARDINEA, jardin
PAPAHIGOA, papahigo
PEPINOA, pepino
PEREXILA, perexil, yerva
PINAL, pinal
PIÑOYA, piñon
PIRRICHICUAC, hongo de
prado
QUEREXEA, cereza
QUIRRUA EUNEZCOA
EDO ULEZCOA, copo de
lino o lana
RESINEA, resina de arbol
RETAMEA, retama
SAGARRA FRUTEA, manza-
na fruta
SAGASTUYA, manzanal
UNSAURR, nuez
UNSAURRA, nogal arbol
UNSAURRA, nuez
UNSAURR MOXCADUA,
nuez moscada
UNSAURR SALSEA, nogada
URUNA YRINA, harina

ERANTZUNGABEKO ZENBAIT ITZ

ALFALFA
ALGUIRNALDAS
ARRAYAN MATA
ATARAÇANA
CANDIOTA
ENZINA, ENZINAL
ESPARRAGUERA
HAMAPOLA
YEDRA, arbol
YESCA de fuego

MAJUELO de vides
MANÇANILLA
ÑUBLO DE PAN
ORTIGA yerva
PALMA
RUIBARBO
SARMIENTO
ÇILLA DE TRIGO
XARAMA, mata
ZARGATONA yerva

PINTURA ETA KRITIKA

Iakintsun greko batek erran zuen ezen pintura hitzik gabe mintzatzen zaikula. Arte haur, hitzengabeko mintzoara dateke, bere elheak koloreak dira. Hoienez bidez artistaren eta publikoaren bitarteko enthelegatzea ardiesten da.

Eta nola mintzatzen dena bethi bertze persona batentzat mintzo baita, halatan ere pintatzen duenak, pinturaren bidez bere pentsamenduak eta sentimenak publiko batentzat plasmatu nahi ditu. Poesia, pintura eta arte-klassis guztiak bethi gizakentearantzako ekhaintza da, bai eta gizakenteak eraginak ere.

Askotan artista batek erraiten du ezen bere pentsamenduak eta sentimenak paperean, harrian edo koloreetan, oroz gainetik, bere buruarentzat ezarten dituela. Hau gezurra da, zeren-eta gauza guztiak bethi *in potentia* ederragoak eta hobeak baitira *in actu* baino. Huntaz gainera, poesia eta artearen expressatzeko moien guztiak, zeinek bethi edonolako mintzoara baitira, ekhaintza sozialak dira, eta gure entzulea, gure lagun-urkoa presuposatzen dute hainek. Mintzatzea bethi dialogo bat da, bi personen arteko hizketa, guttienez. Bere itzalarekin mintzo dena, erhoa da.

Berhain, gure expressinoaren publikoa ezliteke izan herri bat edo kultur-obu oso bat... eta gure artea publiko mugatu batentzat izan liteke beregainki. Orduan gure kreazionearen huler-arazteko bidea klassis edo kasta bati dedika geniezakeo. Haur ere possible da, eta artearen konbentzionalismuetan egon diteke. Hunelako kasta-hizkuntza —eta krypto-hizkuntza ere— gizarteak bere evoluzioan anhitzetan eduki ukhan baitu.

Pintura modernuaren kontra askotan publikoaren ttipitzea iartikitzen zaio. Lehenik, pintura batez ere, nola hizkuntzaren bidez nazionalki mugatuta ezpaitago, halatan ere bere naturalezko konbentzionalismuen bidez hizkuntzaz haratago ioan zitekean. Orduan, artistak bere begien aitzinean, kultur-obu oso baten publikoa zedukan, eta

publiko supra-nazional horri mintzo nahi zeraukeon. Arte hunen supra-nazionalitate hau, eskola berrien konbenezionalismuez xehakatu izan da. Beraz egun, zein ere eskolaren hizkuntza ikasi behar dugu, eta beren grammatikak, eta logikak ongi ezagutu, pintura berriaren teorigileen erakhusketarat ioan baino lehen, humelako expossizione batetan sar gaitenezean, kultur-atzerrirat iltkhi ezkaitezentzat.

Egiaz, eztago hemen pintura berriaren artezko basien kontrako ephairik... arte baten basiak bethi berez konvezionalak baitira... Ala, ba-ahal-legoke pinturan naturalki gizonari mintza lekidikeon mintza-lidea?

Musikan ere, soinuen eta moduen kombinazioneak kultur-obu baten ondorioak direla dioskute... eta geuk eder edo itsusi senti genezakeana, gure sentitzeko fakultateen bilhakatzeko spezial bat baino ezlizateke.

Bainan artearen basia, konbenezionala izanki-eta, nondik dathorkeo gizonari bere gozamen aisthetikoaren fakultatea? Philosophu batzuen aburuan, gizonaren naturan, bere ekhintzak bethi gogozko egimenea bidez impulsatzen dira. Berhain impulsu hoietan, gozamen aisthetikoaren impulsua legoke, non bailizateke gizonaren nahia interesegabeko gozamen plena.

Hargatik, artea, edertasunaren expressinoa dateke... edo, beharbada, gizonaren gozamen artistikoaren ithurburua bikhoitza izanki-eta, gure interesse artistikoaren subjektuak ederrak eta sublimeak izan litezke.

FORMA ETA KONTENUTUA

Ioandako mendeetan, arte-obren Kritika bethi kontentutuaren aldetik egiten zen, eta obra batetan aurkezten ziren objektuak humela kritikalarriaren konsiderazioetan sartzen ziren. Bainan kritika haur, egiazko gauzen funerat heltzen etzela ikhusi izan baitzen, Arte-kritikalariek eta Aisthetikaren teorigileek arte-obren iuiatzekotz, bertze methoduak erabili behar zirela bilhatu zituten.

Obra baten balorea iuiatzeko, Forma-Aisthetikoen aburuan ez tira importantena arte-obra batetan aurkeztu obiektuak. Gure iuiatzeko kanona engoitik ezlizateke izanen gauzen kontentutua, arte-obren forma hutsa baizen; haur da, arteko obrak, gauzak *nola* representatzen dituen ikhertu behar genduke. Beraz Kritika haur Pinturari applika badietzogu, engoitik, pintzelen bidez erretaula batetan pintaturik dagoena, expressino literariaren ikhuspunktutik aztertu behar ezkenduke, pintoreak bere artearen materiak nola ezarri, nola nahasi, nola konpondu, nola banakatu eta nola erabili dituen galde egin behar generaukeo taulari baizen.

Hortakotz erretaula baten kritikatzekotz, lehenik pintoreak bere koloreak oihalaren gainean ezarteko zein prozedura erabili duen ikher-tu behar genduke, huntaz tekhnika hutsaren bidetik hasiko garateke. Geroz, orioaz, temperaz edo uraz pintatuta dagoela ikhusi dugunetik, tekhnika utz genezake eta ikher ea lerroen ala skulpturaren araura interpretatzen duen.

Haur lizateke, baldin-eta pintura Oswald Spengleren araura iuiatu behar badugu, pintura delakoan bi arte geneduzkake, bata musikalikoa lizateke —eta veneziarren eredura pintatzen dugularik kultivatzen dugu— bertzea skulptorikoa lizateke, eta batez ere florentziarren pin-tura dateke. Spengleren aburuz, hemen artearen konzeptinoa bi basis different zatekean. Veneziarren artea Byzantziatik zethorrenez mystikoa zen eta musika ixila zatekean. Pintura huntan eztrateke kon-zeptuak representatzen, sentimenak baizen. Huntaz kontra, florentzia-rrren artea legoke, non konzeptuak representatzekotz erretaularen gai-nean artistak desseinua plasmatzen baitu.

Horrexegatik Mikel Angeluri norbaitek zein pintura hoberena zen galde egin zeraukonean, Buonarottik erantzura bezala eman zuen, pintura onena skulpturatik hurbilen zegoena zela. Eta Mikel Ange-luren figuretan gehienetan skulpturak ditugu, giza-irudiak baino ge-hiago.

Bainan... pintura mystikoan, haur dateke Veneziako pintoren erre-tauletan, nola gauzak iuiatzen genituzke skulpturaren ikhus-punktu-tik? Haur ezina da. Veneziako pintura, taula orobatasuna da, eta unitate huntan koloreen massak eta rhythmua iuiatu behar ditugu. Koloreen artean dagoen Harmoniari behatu behar derauko kritikala-riak. Harmoni huntan nota batzu indartsuak izanen dira, bertzeak ahulak, bainan komponista batek pentagrammaren gainean notak eta kompasak kombinatzen dituen araura, pintoreak bere taularen gai-nean koloreen massak eta massen-arteoko rhythmua kombinatuko ditu.

Florentziaren ereduko pinturan, expressinoaren khemena eta in-darra lerroen rhythmuetan ikhusi behar da.

Eta moien haukiez erakhusten den themaz zer erranen dugu? Formazaleen aburuan thema sekundaria da.

Arteko obren valioa forman dagoela iakin zutenetik, artista ba-tzuek insaiatu dute kontentuarengabeko artea egiten, eta hunela arte abstraktua iaio zen. Artista abstraktu batentzat, arteko obraren konte-nutuak ezin ere valore ezpaitu, themagabeko obrak egin nahi lituzke.

Bizkitartean, Aisthetikaren teorizatzaileek pentsatu dute ezen kontentugabeko formarik eztaoela, hala nola formaren gabeko kon-tentutua ere egon ezpaiteteke. Beraz, kritika berriaren maisuek insaiatu dute, kontentutuen kritika praezeptuetan ezarten. Engoitik ezta

iuiatuko, exempluz, taula batetan representatzen den haurraren arpegia goxoa ala itsusia den, edo pintore batek plasmatu duen emakumezko figura batek Mona-Lisaren irri-farra ainigmatikorik duenz... Ikhus-puntu hauk, publiko ignaruaren sinkulinkeriak dira.

Forma eta kontenutua, aisthetikaren ikhuspunktutik iuiatzen duen kritikalaria pinturaren barnako Dynamikatik obrak interpretatuko ditu. Adibidez, taula batetan artistak figurak, giza-irudiak, mendiak eta pinturaren komponent guztiak nola aphailatu dituen iuiatuko du... eta hunela artistaren barnako idea materiaren bidez sorozleari nola aurkezten zaion, eta zeintzu diran artistak moien hauietaz, ideia-
ren erakhusteraino heldu den muga.

Beraz pinturan ere, moienak iuiatu ditugunaz gero, taulari galde bat egin behar deraukogu... "eta artistak hemen zer derraku?" Zeintzu dira munduari komunikatzen derauzkion sentimenak eta ideak?

Dударik gabe persona batbederak bere barnan duen funtsa baino gehiago eman eztezake. Hortakotz, batez ere bere spirituan kontentua handia eztuten artistek kritikariaren etsaiak dira, zeren-eta kritikariaren begiek Roentgen-izpiak baitituzte eta artistaren spirituan sartzen baitira. Eta orduan artista kritikariaren aitzinean buluzik geratzen da. Bertze persona batek guri geure barnakoari beha diezogun maite eztugu, batez ere gure barnakoaz representatzen genduena hoi-la baizen ezpaitzen. Hortakotz, egiazko artistak eztu ezein ere beldur kritikariaren aitzinean, zeren bere norbera baithan, bere buruagan konfiantza baitu.

Eztago kontenturik formaren gabe, eta eztago formarik ere kontentutaren gabe. Bata bertzearen altarean sakrifikatzen duela dioenak, behar bada eztu ez bata, ez bertzea.

Federico KRUTWIG

Gipuzkoa'ko Moko-fiñen Elkarteak aldizkaritxo bat argitaratzen asteko asmoa du. Lenengo zenbakia egun auetan aterako da.

Aldizkari onen orrialdetan, jakiña, jan-edan-gaiak bakarrik erabiliko dira, ta, bereziki, Euskalerrri'ko sukalkintzari dagozkanak.

Lendabiziko zenbakian Elkarte'ko zuzendari guziok argitaratzen degu zertxobait. Baña, gañera, kanpoko idazle ospetsu batzuen lanak ere azaltzen dira. Néstor Luján ta René Cuzacq'enak, adibidez.

* * *

Onatx azken-aldi ontan eskuratu ditugun jan-edan-gaiaz idatzitako liburu batzuek.

Un nuevo Arte de comer.—Robert J. Courtine. Prefacio de Paul Reboux. Librería Editorial Argos, S. A., Barcelona.

Liburu txit ernagarria ta batez ere gaurkotasun-usai aundikoa.

Robert J. Courtine idazlea, Paris'ko *Cuisine et Vins de France* aldizkari ezagunaren zuzendarietako bat da, ta Paul Reboux berriz, *Plats nouveaux* deritzaien liburu zoragarriaren egilea.

Vignes et vins de France.—Louis Jacquelin et René Poulain. Flamarion, Editeur. Paris.

Liburu egoki asko eskribatu dira Frantzia'ko ardoei buruz, baña, gure uste apalez, bat bakarrik ere ez au bezalakorik. Ain osoa ta dotorea da.

Recetario Lácteo.—Comité Nacional Lechero. Madrid.

Liburu apaiñ eta atsegiña. Esnearekin gertutako ia lareun jaki-prestaera dakarzuki. Aztu gabe Suiza'ko *fondue* izeneko jaki jatorrarenak.

La Cocina y la Mesa en la literatura (Textos españoles y extranjeros).—José María Mercadal, Taurus Ediciones, S. A., Madrid.

Cervantes, Juan Luis Vives, Ortega y Gasset, Marañón, Pérez de Ayala, Ramón Gómez de la Serna, Starkie, Somerset Maughan ta beste idazle askoren literatura-zatiez osatutako liburua da. Apaingarriak berriz Chumy Chumez'enak dira.

Bilduma ederra da, baña, egia esan, jan-edan-gaiaz idatzi duten egille ernagarri geiago ere izan dira munduan.

* * *

Gertatua...

Naparroa'ko Erribera'ko nekazari jator bat joan zan oraintsu Iruñe'ko jatetxe batera ta bazkaria eskatu zuan.

Neskameak galdegin zion ea zer nai zuan jan, ta besteak erantzun zion berak aukeratzeko jakiak.

Serbitzariak zizka-mizka batzuek jarri zizkan lendabizi mai-gañean, ta nekazariak, denbora piska batean plateratxoei begira-begira egon ondoren, esan zion mirabeari:

—*Llévate estas "muestricas" y trae ya la comida.*

* * *

Garizuma ontako ostiral batean donostiar batzuek Madrid'a bidetako Castilla'ko jatetxe batean bazkaldu genduan. Txit ongi, gañera.

Gurean bezala, beste maietan ere, bijili-jakiak serbitzatu ziran. Txoko batean zeuden bilbotar batzuek, ordea, kristau-zintzo-tankera izan arren, berealdiko odolki-jatea egin zuten.

Nabarmenkeri ura nabaitu genduanean, eztabaida gogorra sortu zan donostiarron artean. Geienak genion odolkia ez tala bijili-jakia, ta besteak berriz baietz. Auek zioten, alegia, Euskalerrri'ko baserrietako odolkia ta arrozarekin egindako Castilla'koa ez dirala berdifiak. Dana dala, oraindik eztegu auzia osoro erabaki.

Pozik jasoko genduke gure irakurle praille edo paiz baten iritzia...

* * *

Jaki gutxi dira inñolaz ere otarraintxoak bezain onak. Baña, otarraintxoak egungo egunean garesti bait-daude, ta askok, beren orde, gaur *karabineroak* jaten dituzte.

Santa Kutz Apaiza'rekin gerratean ibillitako baten semea dan

gure adiskide batek ere, au bera egiten du. Ta, jatetxetara joaten danean, onela eskatzen ditu:

—Karabineroak Enderlaza erara...

* * *

Aita Zabala'k bildutako *Bertso berri* zar batzuen artean ahapaldi au arkitzen da:

Edari guztiz maitagarria
Dala dakit txakoliña,
Baldin neurritz ibilli ezkerro
Alimentu atsegiña;
Kolare txuri gorria eta
Argi klarua ta fiña,
Kasikan illak piztutzen ditu
Zar eta gazte berdiña,
Matsaren zumo gozuarekin
Euskal Errian egiña.

* * *

Lengo egun batean, Fermín Calbetón-kaleko *trabena* bateko atean zegoan arrantzale itxurako gizaseme bati, ateraldi au entzun genion:

—Badituk mundu ontan gauza txar pranko, baña, danetan txarrena, ardo txarra dek noski...

* * *

Joan dan Otsaill'eko gau batez, Burdeos'ko *Cuisines et Vins de France*'ren Adiskideak, Château Haut-Brion'en afari bat egin zuten.

Ardoak eta mai-azkenak goien-goienekoak izan ziran, ta jaki nagusiak berriz, auetxek: "*Foie gras truffé à la gelée de Porto.—Fruits de mer choisis.—Homard grillé flambé au whisky.—Bécasse sur canapé.—Cèpes à la bordelaise.—Fromages.*"

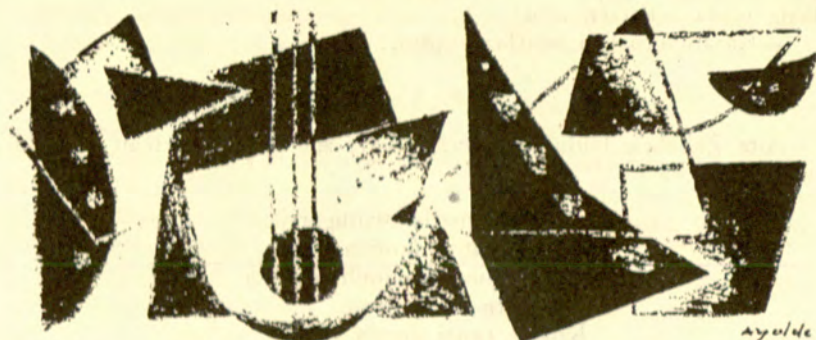
* * *

"Naitanaiezkoa da gazta bazkari aundi edo txiki batean. Egia au aitortzen ez duana ezin izan liteke sekulan moko fiñ on bat".—Alejandro Dumas (aita).

* * *

"Sabel betea, ao irritsu".—Gaskoi-esaera zarra.

A. A.

naas - maas

Ignacio ECHAIDE Lizasoain euskaltzainburua hil.

Euskaltzaindiko buruzagi zena Donostian sortu zen 1884-XII-1-ean eta emen berean hil 1962-ko azaroaren 15-ean. Inkenier egin zen 1907 urtean Bilboko Eskola Nagusian, eta 1909-an Gipuzkoako leen telefono-sarea eraiki eta zabaldu zuen azken mendi-baserriraiño. Erri guztiek eta auzo bazterreratuenek bazuten bere telefon-deitegia. Aurre-rapen arrigarri hunek deblauki mailkatzen eta berdintzen zuen gure Probinzia maitea Europako eskualde aurreratuenekin.

1926 urtean beregisako telefonoa, automatik, Donostian eta inguruko hirietaraino edatu zuen. Zorioneko garai hartan, Telefono-ko buruzagitik asi eta zerbitzari apalenetaraño guztiak euskaldunak ziran; ordez geroz gauzak aldatu dira doi bat euskaldunen kaltetan.

1949 urtean, Madriletik aginduta, tresnamendu aberats hori guziaz pasatu behar izan zuen Aldundegiaren eskuetatik Espainiako *Compañía Telefónica Nacional* delakora.

Bere bizi guztian etengabeko langilea izan zen gure adiskidea eta bere lanpide-ko liburu eta irakurgai parrasta bat argitara eman izan du, eta bai euskalari bezala ere. Inkenier gisa bere argitalpen nagusienak dira; *Laboratorio Provincial de Ensayos Industriales* delako baten azalpena. *Cálculo Elemental de Condensadores* liburua. *Descripción, Historia y Estadística de la Red Telefónica de Guipúzcoa.*

El sistema Ericson de Telefonía automática. La corriente telefónica eta (euskaraz) Telefonoaren sortze eta aurrerapena.

Euskalari gisa euskalzain deitua izan zen 1942 urtean, J. C. GUE-
RRA jaunak utzi alxia betetzeko. Bere sar-itzaldirako *Jatorrizko eus-
keraren azterpenaldia* izeneko gaia artu zuen. Gero 1951 urtean Azkue
buruzagia hiltzean, buru izateko Echaide jauna autatu izan zen, bere
merezimenduen saritzat; *aurtzarotik euskalzale bizia zen eta bai eus-
kara mintza zaila jarraikia, Argentina-ko aldiakari batean bestela esan
bada ere*. Euskalari gisa ere liburu eta artikulo aunitz argitaratutuzen,
hainan nabarmenenak soilik aipatuko ditugu.

*Tratado de sufijación, prefijación y composición en el idioma éus-
karo. El verbo vascongado. Desarrollo de las conjugaciones éuskaras*
eta beste oraino. Integrista alderdikoa agertu zen bere ikusmoldean
eta gai hortaz zenbait irakurgai argitara eman ere.

Bere azken urtetan osagarri guttikoa, zango bat moztu behar izan
zioten; ala ere euskal biltzarreak etzituen utsegiten; eta buruzagi
bezala zentzuko gizona agertu da, neurritz gaindiko iritze eta usteki-
zunak ematu naiez eta beti kristau suharra. Galtzapen negargarri hunen
berria ematean, bere senideeri gure doluminik bizienak esan nai diz-
kiegu eta bereziki Ion gure lankide eta euskal idazlari ondo ezaguna
denari.

KONZILIO-ko berriak

Joan den abendoan Erroman bukatu zen Konzilio-ko leen batzarr-
aldia. Apezpiku Eta Aita konziliariak beren etxetara abiatu zireñ
jarraipena emateko berriz Batzarreari aurtengo Irailean. Anartean
ez dira Erroman lo egonen ez eta Apezpikutegietan ere; behar bada
illabete horietan taxutuko dira erabaki korapilotsuenak.

Bainan orai zenbeit Apezpiku ospetsuen iritzeak azaldu ditza-
gun emen.

GERLIER, Lille-ko kardinaleak diosku; naiz Konzilioan ez den
oraifño pobretasun gaia ukitu, eginaalak egin beharko dirala progra-
man sar-arazteko; Elizak ezpadu aberatsa izan nai, dio, aberatsaren
itxurak ekendu behar zaizko; horrela egiztatuko dira Ioanes XXIII
garrenaren eleak; *Elizak bereziki pobreena egon nai du*.

Argentina- *Reconquista* hiriko apezpiku *Iriartek* berdin adiarazi
du gisa huntan; "...*Dohatsu pbreak...* hortaz mintzatu behar gatzaz-
"ko gizon dohakabeeri, % tik 65 goseak daudeneri, eta etxola kala-
"mastretan miserableki bizi direnei, gu gaizo apezpikuak marmol ede-
"rezko aldarre gainetik, edergailuz betetako meza pontifikal horie-
"tan, eta aldika azken modeloko beribil distirant batean gabiltzala..."

“Ah jauna, jauna! egizu zuk obra dadin Ioanes zure seme umi-
llaren naia; *Eliza, pobreendako izan dadiela*”. Eta hala hala mintzo
da *Larrain*, gure odoleko den chiletar apezpikua ere, eta Montreal-eko
LEGER kardinala eta beste asko.

Soiñeko berriaz

Baionako apezpikuak argitara eman du berriki manu hau; “sotana
”eraman behar da elizan beti eta elizatik at sakramenduak eman behar
”direnean, eta beste elizkizunetan: halaber Apezgai-tegietan eta Ikas-
”tegi katolikoetan ere. Gainerakoetan, bidaietan eta arrotz herrietara
”joateko onartua izan da diozesi askotan *clergyman* deitu soiñekoa,
”praka eta iaka beltz edo gris illuna erromano lepokoarekin, eta kolore
”berek mantoa. Baimena hortaz baliatzean, fededunen sendimendueri
”kasu egin behar. Jauntzi arronta apezpei debekatua da, non ez duen
”diozesiaren ordinariorak izkiribuz baimena ematen”.

Konzilioko batzarre ondorioz eman dira manu hok toki askotan,
bainan Espainiako parte hetan beranduko dute, fededunek berek uste
baitute soiñekoari urbildik errespetoa jarraikitzen zaiola.

BI IKUS MOLDE

Denek dakiten bezala bi ikus moldeak ibili dira Konzilioan, alda-
kuntzarik nai ez dutenena eta aldakuntza naiena. Bizimolde guzietan
berdin gertatzen da, baiño Aita sailduak gomendatu du eta agindu,
batzarretan gaiak funtski elekatzeko, eta iritzeak libreki ematea ere
eskatu. Leeneko saillan Italiako aunitz, Espainiako, Iparre eta Ego-
ameriketako geienak omen daude, eta bigarrenekoan berriz Alema-
nia, Austria, Belgika, Frantzia, Holandia eta Afrika eta Asiako aunitz.

Batzarretan bizkorrenik nabarmendu direnak, *Liénart*, *Ottaviani*,
Bea, *König*, *Alfrink* eta *Montini* kardinaleak dira beste batzuen artean.
Guretatik ere komisionetan izendatuak *Pla* kardinala eta *Morcillo*
artxapezpikua daude.

Liénart, 82 urte, Lille-ko kardinala, bizkorra da, langilleen esku-
bideen aldekoa, fededun arronteen ustekizuneri eta jakinnaierari arras
idekia; aiserian diren jende kardinale gorria deitzen omen dute.

Ottaviani kardinala 72 urteetan dago; Santo ofizio-ko sekretario
da; Erromako okin baten semea, *fede sutsua*-ren aldekoa; ez omen
du aldakuntzarik Elizan ikusi nai eta berrikerietan on baiño kalte
geiago dakusa. Asunzione-ko dogma finkatzean parte haundia hartu
zuen. Vaticano-ren ordezkari gisa Iruñen egon zen Unibersidade
berria idekitzean.

BEA, kristau berezien batasunerako sekretario izendatua, 81 urteetako jesuit-alemana, Aita sailduaren adiskide da eta gogakidea.

Konpañiak Erroman tuen Ikaste gorenen buruzagi izana; 1930-tik 1949 arte ainbeste ospe bildu duen *Instituto bíblico* delakoaren erretore oia. Aldakuntzarik maite ez duten batzuk Ikastegi huntan egin diran ikertze eta ikasteak ez dituzte arras gogoko. Kristau bereziekin lotkarriak finkatzeko beti prest, hetarik asko bisitatu du, RAMSAY artxapezpiku anglikanoa bezala Londresen, Konziliora soegile gisa ekar-arazteko.

Alfrink, Utrecht-eko kardinaleak 62 urte ditu; Instituto biblikoan ikasia. Holandiako fededun arrontak Konzilioko berrien jakitun ipini ditu, eta hokin libreki elekatzea maite du. Bere herrian milloi bat famelia bizi dira eta hango aldizkari katoliko batek milloi irakurle ba omen ditu; etsemplu ederra! Holandiako apezpikuek Konzilioaz egin gutuna Erromako Curia-koeri ausartegi idurituz, italian-itzulpena bildu behar izan da; hala ere ez dago gaitzetsia.

MONTINI, Milan-go kardinala, 65 urte; luze egonik Secretaría de Estado delakoan; bere kardinala izendapena, leenean ukatu zuen. Langilleen apezpikua deitua, kristau bereziendako oso minbera da eta aldakuntzeen aldekoa.

AITA SAINDUAK PROTESTANTEAK GOMIT

Izendatu soegile heretikoaren artean aipatuko ditugu SCHLINK, Lutheran Elizako Profesorea; VISHER teologoa, *Conseil oecuménique des Eglises* delakoaren izenean Erromara deitua (201 Elizamota biltzen ditu); SKYDSGAARD, Kopenhage-ko Unibersidade-Profesore-teologoa, eta Dr. LINDBECK, U.S.A.-koa, Federazione luterana-ren izenean.

Metodisten izenean etortzeko Aita sailduak deitu ditu; Dr. *Corson*, Filadelfia-ko apezpikua, eta Dr. *Roberts*, Inglaterrakoa; RAMSAY artxapezpikua, anglikanoen izenean. Ruso-ortodoxo-en izenean berriz Profesore BOROVOI eta Vladimir KOTLIAREV artximandrita Erroma-ratu dira; azken hunek esan omen zion periodista bateri Aita konziliarioek bere adiskidantza erakutsi dutela ruso-ortodokso-en Elizagana, bai eta U.R.S.S.-ko herrien gana.

Geiegi luzatu gabe lerroaldi hau emen gelditu beharko gara. Izendatu guztien artean 39 ingurura ailegatzen dira: Konzilioan jartzen oi dire maiburukoen ondoan, eta gero tartetan edariak hartzen diren Bar-etan elkartzen aal dire eta elekatu libreki apezpiku eta konseilari askorekin; hortik etorri daitezke adiskidantza onurakorrak. Soegile horietako batek zion Erroman egin dieten ongi-etorriak berak okerruste geiago desegin dituela eztabaiak egin lituken baiño.

TAIZE komentu anaikorra.—Franzian eraiki dute Taize deitu herrian komentu protestante bat “Reconciliation” izenarekin; SCHUTZ bertako buruzagiak elizjai baterako Lebrun apezpiku katolikoari egin gomita hunek onartu. Buruzagi hori bera gomit izan da Erromara soegile bezala. Geiago dena, FELTIN Pariseko kardinalak ere bere apezkeri otoitz egitea agindu zien, Eliza protestanteen Kontseiluaren onetan, joan den agorran bere Batzarrea bildu zenean; soegile bezala *Hamer* eta *Sheerin* Aitak eta *Willebrands* apezpikua egon ziren, hiruak katolikoak.

Conseil oecuménique des Eglises deitu hau bera Mexico hirian bildu beharra da aurtengo abendoan misionetaz elekatzeko. Auzi korapilotsua misionetako hau, bai katolikoaren aldetik eta are geiago batzu eta besteak elkar jotzen diren eskualdetik.

Elizaren ikusmolde ausart horien tankerako erabakiak Konzilioan onartzen badira ere, ezen halakoen aitzia daudenak ezdira gutti, Euskalherrian eta Espainiako beste eskualdetan obratu baino leen denbora joango da, alfer baitira legeak, leenagotik oikuntzetan bilakatzeko ezpadira.

* * *

Hygenotak Espainian.—Konzilioa etorri arte ezta hemen jendea deus arduratu hygenotekin. Egia da gure erresuman arras guti direla, arrotz batzu eta Marin bezalako herri bakanak salbu; gure eskualdetan geienek ezdute pentsatzen egiazko jainkotiarren direnez ere. Baina orai lege-gai bat prestatzen omen daude Ministerio-an, Espainiako hygenoten egoera lasaitzeko.

Madrilen ilbeltzan bildu artxapezpikuen biltzarrean istudiatu dute legegai hori, eta zenbait obekimendu onartu, ezkontza-kestione, Eskoletako arazoan eta Administrazioan kargua hartzeko baldinkizunak arinduz; agerian zabaltzeko ez omen dute aatik erreztasunik bildu, baina oraino gai huntaz argitara ezta asko azaldu, eta deus zeatzik ezta jakiten.

Berri hok denak itzez itz hartuak dira aldizkari katolikoaren batzuetatik eta hemengo paperetan urri ikusi diralako, sartu nai izan ditugu gurean.

Euskalherri gustiko bertsularien txapelgoa

Abendoaren 30 garrenean Donostian egin txapelketan hunela gelditu ziren lerrokatuak bertsulariak, jadanik geienek dakiten bezala; *Uztapide* txapeldun, 10 mila pezetako sariakin, *Basarri* bigarren, eta gero jarraikiz *Xalbador*, *Lazkao*, *Michelena*, *Arotzarena*, *Mattin*,

Aspillaga, Zabaleta eta Lopetegi, bakoitza bere sari eta emaitza baliusekin.

Naiz leeneko berezi-aldian ez gelditu, aipagarri dira *Mattin* eta *Arotzamena* lesakarra; azken gazte huntaz jendea asko gustatu zen, eta uste dugu bide eginen duela. Besta hau antolatzean arrakesta izigarria izan du Euskaltzaindiak eta Astoria teatroa bi edo iru aldiz geiago betetzen aalko zen, tokia izanik. Jendeak, oi den bezala, jarduki du asko eta erasiatu ere maiburukoen erabakiaz.

Egunkarietaraifio ailegatu diren arrankura batzu, ez dira ordea geiegi gustatu; maiburukoen erabakia onartu beharko beti, beltza edo xuria, ifior ez paiditake bere buruaren iuie izan. Egia esateko lanak izan dituzte maiburukoek bakoitzaren merezimenduak taxutzeko eta zuzen aritu nai izan dutela alderdikeririk gabe, ezta dudarik.

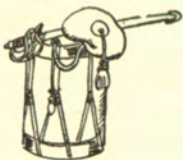
Berdintasunaren karietara berriz, gaiak eta ofizioak, zentzuakin autatuz, bertsulari biko guztieri berbera ematea komeni litzakela gaudede. Eta olerkariak sorarazi nai badira, puntoak eta dobladurak eman gabe utzi bearko, estueneko eztabaia kasutan ez ezik, *Ayaldek, Lekuonak* eta *Herria* astekariak aipatu duten bezala.

Bertsulari saioak ezdira idi apostua bezalakoak izan bear, dirugosea ezpadago barrenegi sartua.

XVI-garren mendeko euskal olerkia Iruñen

J. M. Satrustegi gure lankide jaunak argitara ematen du *Boletín de los Amigos* delakoan, lan oso jakingarri bat, Iruñean arkitu 1564 urteko mediku edo barber baten euskal bertsu batzuen gain. Amabost bertsu horien leenak dio; *Hemen naça orciric noyzbait gozoericiric...* Barber hori Iruñekoak zen.

IRIGARAY.

ADABAKIAK

Txantxiku'ri.—Barbieri'ren Kantategitik kopiatzen zan Juancho de Mondragon delakoaren koplá batean (EGAN, aurtengo 8i'garren orrialdean) irakurtzen da: *Juro a Dios bay fe de aquelo / Que lo has mala condición.*

Nik uste bertsu hori *Jura a Dios bay fedea que lo...* irakur behar litakela, bigarrengo *que lo* kendurik. Baztanen eta beste tokitan, ezta esan beharrik, zina bezala usatzen da egun *Fedea baietz!* Eta mires-teko esakera *Ala fedea!*, “¡caramba!” edo “¡mecachis!” bezala.

ARIGARAY.

* * *

Betikoa.—*Jopu* “esklabo” euskal-itz ezaguna eta errikoa izan denik ezin diteke uka, batez ere *Euzko-Gogoá*-n erabili zuten eztabaidaren ondoren. Silvain Pouvreau oker zebillen bere iztegian “cerf” itzuli zuenean. Belarriz entzuna zuen bear bada itzulpen ori, ez begiz ikusia, XVII'gn. mendean, eta aspaldidanik, *serf* eta *cerf* berdiñak baitziren frantsesen aoan.

An esan etzena, eta bestetan ere ikusi eztuguna, auxe da, ordea: beranduago ere, XIX'gn. mendearen erditsura, bizirik zegoela itz ori Bizkai aldean, zertxobait mearturik bada ere bere adieran. Azkue'k bere Iztegi andian jaso baitzuen, Otxandio'ko esku-izkributik arturik, *jupu* “sostén, soutien”. Eta *jupu* au beste antziñako *jopu* aren senide garbia dugu, zalantzarik gabe.

Ezta au aski, orratik, beste zerbait jakin nai baikenduke, ze “sostengu” mota ote dugun, alegia, jupua. Auzia garbitzeko, eztugu iturburura jo besterik, an irakurriko baitugu, 23'gn. orrialdean, Bizkaian jasorikakoen artean, esaldi osoa: “*eche-yupua*, el sostén de la casa”.

Dirudienez, beraz, edo nik deritzadanez beintzat, *etxe-jupua* etzen

ez arrizko ez zurezko pillarea edo abea, baizik eta gizakiren bat, etxea eta etxeakoak oro sustengatu eta mantenduko bazituen, lanean ari bear zuena etengabe mirabe, zerbitzari edo morroi baten antzera. Iritzi oberik baldin badu bestek, gogoz artuko dut aren burubidea.

* * *

Aspaldiko.—Iztegi-arloan besterekin asi naizen ezkerero, noan ere aurrera esaten didazuna izpide arturik.

Bat nator zurekin Gregorio Muxika'ren idazlanak direla eta. Zuk irakurriak zenituen geientsuak; nik, berriz, ez. Orrelakoak, ordea, ardo onak bezala, eztute deus galtzen urteekin.

Ederki baiño ederkiago azaltzen dizkigu Muxika'k gure kondairaren barren-aldeak: ederki, errazki, eta zeazkiro gaiñera, ez egunkarietan azaldu oi diren bezala. Geienez ere, sorginkeriari buruz arkitzen dut zertxobait siñeskor edo beintzat ez bear bezain ausart. Artikulu Fedezkoak eztira orrerañño luzatzen.

Gatozen, ordea, arira. Aguazillaren, herriko mutilaren, euskalizenak aipatu dizkidazu zuk, berak oraingo bilduma onetan (*Destellos de historia vasca* I, Auñamendi Sorta, 1962), 40'gn. orrialdean, aipatzen dituen arabera: "Que yo sepa, con tres nombres se le designa al alguacil: *probestua*, *merioa* y *amabia*. Desde luego se echa de ver que *probestua* no es euskera, sino que proviene del preboste castellano, y éste, del *praepositus* o *praefectus* latino. Tampoco *merioa* es nombre euskérico: viene de *merino*."

Au dela-ta, eztatoz batere biurri errenteriar jakintsu bezain aspergarri batek (Juan Ignacio Gamón, *Noticias históricas de Rentería*, 78-79 gn. or.) erdaraz eman zizkigun berriak:

"En la villa de Tolosa y en Lizarza y otros pueblos que siguen en esta Provincia hasta Alava, el alguacil ordinario que desde la misma Tolosa hasta Francia llamamos *Probestu*, *Probestua*, nombran *Amabi*, *Amabia*; y este nombre *Amabia* se daba hasta fines del siglo XVII en los Lugares de Lezo y Pasaje de la banda de Fuenterrabía al regidor preeminente y cabo principal de sus concejos, y después se ha introducido la práctica de llamarlos capitanes. La voz *Amabi* es puramente bascongada, con que numeramos y pronunciamos lo mismo que los castellanos numeran y pronuncian *doce*, como que se compone de *am* y *ce*, en castellano *diez*, y de *bi*, en castellano *dos*... Y por cuanto el concejo de los pueblos numerosos en lo antiguo se componía de doce sujetos o ministros de justicia y gobierno, y el último de ellos era el alguacil ordinario, se le llamaba *Amabi* o *Amabia* como a duodécimo y último ministro de justicia. Esto a la manera que cada uno de los veinte y

cuatro regidores, que entraban en el concejo de la ciudad de Sevilla, muy populosa en la misma antigüedad, era llamado y aún lo es el *veinte y cuatro*. De los expresados Lugares de Lezo y Pasaje, aldeas de Fuenterrabía, no solamente se llaman Amabis los regidores preeminentes, sino también *Coperos* en dicha antigüedad...”

Goraxeago, ordea, beste izen bat ere badakar: “Y llamándose almirantes en muchas partes, y especialmente en los pueblos de Navarra, que después de la Universidad de Irún siguen hasta tocar en Pamplona, los sujetos que en otros pueblos generalmente son nombrados prebostes ordinarios y alguaciles de los alcaldes, se puede dudar si el almirante que había en el privilegio del fuero de San Sebastián, era alguacil ordinario y mero ejecutor de los decretos del preboste, en tiempos en que mantuvo toda su autoridad... y si también lo fue del alcalde, porque así como los citados pueblos de Navarra, donde eran llamados almirantes en castellano, y reducido este nombre al idioma bascongado *Almiranteac*, igualmente el pueblo de San Sebastián estaba entonces sujeto al mismo Reino.”

Eztugu asmorik Donostia'ko almiranteen auzian sartzeko, labaiñegia baita guretzako. Lasaiago ibil gaitzke baserri aldean iri larrietan baiño. *Almirante* nabarmenegia iruditzen zitzaiolako edo, zertxobait itxuraldaturik artu zuen Azkue'k: *albiente*, Gipuzkoa-Nafarroetako zenbait erritan jasoa, eta eraskifietan Etxarri-Aranaz'ko *almiente*. Alaz ere, aitortzen du bere *Aezkera'n almirante* dela ango itza. Iribarren'en *Vocabulario navarro*-n ere irakur diteke: “*Almirante*. Alcalde de un Almiradío (Navascués). Nombre que dan al alguacil en los pueblos de la Barranca y en Oroz-Betelu.”

Kargudunen izenak, gauza jakiña da, gora eta beera ibiltzen dira karguekin batean: gorengo maillaraño igo ditezke batzuetan eta erreka zeoro jo dezakete urrengoan. Ezkaitu, bada, arrituko *nuncio*, erderaz, “pregonero (municipal)” —ots, kridaria— dela jakiteak Nafarroa'ko zenbait lekutan, Iribarren'ek dionez, eta baita ere Rioja'n oraintsu arte, Cesáreo Goicoechea'ren *Vocabulario riojano*-n ikus ditekenez. Uztarroze'n, ordea, Azkue'ri bagagozkio, “alguacil” da *nuntsio* eta orixe berbera zen leentxeagoko Bidangoze euskaldunean. Hualde Mayo'ren itzulpena dugu lekuko: *eta juezac entrega dazaizula nu* [n] *ciuarenetan* (Mt. 5, 25), nunzioaren eskuetan, alegia. Orobat, noski, erderaz: XVIII'gn, mendean, Nafarroa'n luzaro bizi izan zen Arakistain itziartarrak “alguacil, nuncio, ejecutor” dela dio *amabi* giputz-nafarra.

Onako itz au, berriz, *amabia*, Landucci'ren iztegian agertzen zaigu aurrenik, bitara itzulia: “jurado en la ciudad” eta “alguacil”. Onen antzeko beste bat, *amaina* “alguacil”, badakar Azkue'k giputz-nafar-

tzat, nondik artua eztakit: zuzen jasoan dagoenik ere enuke esango, beste lekukorik agertzen ezten bitartean. Eta, ain zuzen, onexekin egin zuen topo Olabide'k, erdalkerien igesi oi bezala zebillela noski, goraxeago aipatu dugun leen ebanjelioaren lekura iritxi zenean. Leizarraga zaarrak, orrelako kezkarik gabe, *sargeanta* itzuli zuen.

Merioa "almoñacen" da Landucci'rentzat, pisu-neurrien kontua artzen zuena. *Gavon-sarietan* ere ageri da itza, aguazil bezala, eta egungo egunean bizi dela dirudi, atzenduxea orratik, Azkoiti-Azpeiti aldean beintzat. Zegama'n *meñoa* esaten omen zen, Otaegi'k dionez, eta are geiago, Ziburu'n, *meriñoa* ezagun zuten antziña. Ona Etxeberri beraren bertsoak (*Manual devotioezcoa*, I, 93'gn. orrialdean):

*Hala nola Meriñoac bere ethetic lekhora,
Atheratcean ohoña escua emanic lephora.*

Gutxi gora-beera kideko zuen Pouvreau'k onelaxe adierazten digu itza: "*Meriñoa*, merin, sergent de village... apparitor."

Eztago emen esan bearrik, nik bezain ongi dakizulako, merioak izan zuela beste izen bat Bizkaian, zerbait geiago zenean: *Oric eztan erria* [n] *ybar jaun da açeria* "En la patria do no ay mastines es Merino el raposo".

Pobestuaren izenak izengoiti bezala iraun du Errenteria'n, Proextutarrak bizi baitira oraindik. Atzoko probestu oriek etziren noski antziñakoen antzekoak, izenean baizik, Besterik zen Errenteria'ko probestutza Marti Saontx Ugarteko oiartzuarrak zeukanean, Txerran Ganboa'k, bere illobarekin ezkondu ondoren, 1413'an kendu zion arte, biziarekin batera.

Muxika'ren esanera bagatoz, itzulinguru luze oen ondoan, antzemango diozu zertan ez natorren bat aren iritziarekin. Ikusi duzun bezala, ez omen ditugu euskal-itzak ez probestu ez merio, gaztelaniazkoak baizik. Zergatik, ordea, iñori eman gere buruari ukatzen dioguna? Probestu ezpada euskal-itza gaztelaniatik artu genduelako, ezta ere gaztelaniazkoa, gaztelauak besterengandik, katalanengandik noski, artua dutelako: latinezko *praepositus*-ek beste itxura bat izango zukean jatorra, aotik belarrira erabillia, izan balute. Ori eztaki jendeak, esango didazu agian, eta egia da. Eztu jakin bearrik ere. Obe litzake guk ere beste orrenbeste egingo bagendu: daukaguna gorde, ingurukoek naiz urrutikoek antzekorik ba ote duten begiratzeke. Gureganatu duguna gure-gurea da, eta kito.

* * *

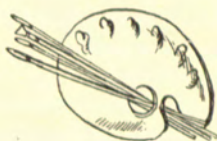
Etxaitar.—Uri eta toki-izenen euskal-izendegi aberatsa eskeiñi zenigun emen (EGAN, 1961, 229), iturri zaar eta berrietatik bildua.

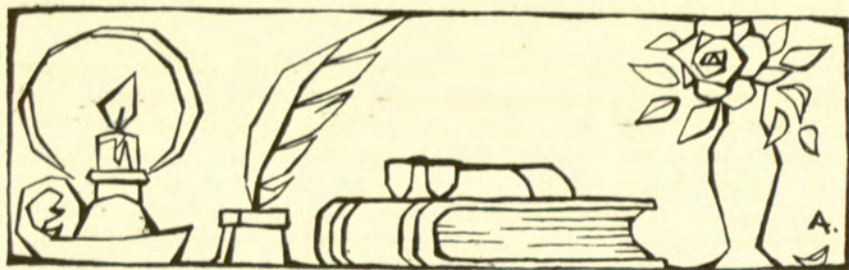
Uskeri bat erantsi nai nioke, Sevilla'ren euskal-izena, Bizkai-aldean erabilli izan oi dena: *Sebillia*, *Sibillia* edo *Sibilia*.

Azkue'ren *Euskalerrriaren Yakintza*-n irakurri nuen leenbiziko aldiz, Zeanuri'n bildu zuen kanta zaar batean (IV, 120): *Sibili eta Granada, Ondarrabian gerra da*. Beste bi lekutan ikusi dut gero (III, 143 eta 145) *Sibilian*.

Besteak beste, 1850-ean Bergara'n argitara zuten *Maria Santisimaren Illa edo Mayatececo Illa* deritzan liburuxka bat. Erderazko libururen batetik biurtu dela aitortzen du, baiña biurtzaillearen izenik ez: Jose Undiano'ren moldiztegian inprimatu zuten, gaiñera, ez, Sorarrain'ek dionez, Imaz'enean. Dena den, or ere *guertatu zan Sivillian* irakur diteke, 49'gn. orrialdean.

XVI'gn. mendean ere orrelatsu deitzen genduen Sevilla. Begirazer dion Garibay'k, bere *Compendio historial*'ean (1570), VIII'gn. liburuko 41'gn. kapituluan: "...la famosa ciudad de Seuilla llamada Hispali, que despues se dixo Hispilla y aun Seuillia, como oy dia la llaman los Cantabros". Denok dakigu noski kantauriar oriek euskaldunak zirela gure arbasoentzat.

LIBURVAK

EUSEBIO ERKIAGA. *Batetik bestera. Galdu-gordeko ibillerak.*
 Itxaropena Argitaldaria, Kuliska sorta, 51'gn. zenbakia. Zarautz'en, 1962.

Erkiaga leketitiarra, poesia baztertu gabe —zorionez—, eleberriari ekin zionean, etzitzaigun nolaini asi, aizearekin burruka ari dena bezala, ongi jakifaren gaifean baizik. Ederki erakutsi du, izan ere, bidean topa zitzakean eragozpenak menderatzeko tresnez orniturik abiatu zela: lekuko dugu 1958'ko "Txomin Agirre saria" eraman zuen *Araibar zalduna* (ikus aurtengo EGAN, 87'gn. orrialdean) eta, ori aski ezpazen, igaz saritu duten *Batetik bestera* au.

Erkiaga'ren izkeraz eta idaz-tankeraz esanak daude sarritan esan bear zirenak oro. Norik eztizkio aitortuko agerian daramazkien doai nabarmenak? Iztun ederra da beti, joria eta aberatsa, eta beste guztiaz gaifetik jatorra. Jatortasun ori, noski, ain egoki darabilen jatorrizko Bizkai'ko euskalkiari zor dio, izkuntza zabalago eta osoago baten oiñarri sendoa baizik ezpada ere. Ezpaitu euskalki ori estuegi mugatzen, zenbaitek oi duenez. Orrela mintzatzen delarik, zuzen ari da bere erritarrentzat, eta argi eta errazki gaifierako euskalduntzat.

Oraingo eleberrian, Nikanor, beiñola "Zorritzot" izana, artu du bidelagun Erkiaga'k, Wilhelm Meister berri baten gisa, eta aren ikasketako eta erbesteko urteak kontatzen dizkigu izkuntza oparoan.

Nikanor, ordea, gazterik ilko da eta ezta iñora elduko. Bear beltzak eta kale gorriak eman dioten azibide latza galduak izango ditu, bai onerako eta bai gaitzerako. Badirudi onean urteak joan ala, galtzen ari dela, baiña gaiztakeriaren bideetan aurrerakada larririk egin gabe.

Eta buruenik, eriotze “on” batek azken epela ipintzen dio bizitza epel bati.

Orixe da, nik uste, Nikanor'engandik baztertzen gaituena, arenganako interes bizirik ezin dezakegularik senti: eztugula beragan ikusten bestetarako gaitasunik, grina sutsurik edo ezinezko ametsik. Olakoxea zirudien eta olakoxea izan da, ez zerurako eta ez infernurako, Garibay'ren arima bezala.

Nolanai ere, bide-lagun gexa-xamar onen gora-beerak ezin obeki adierazten dizkigu egilleak. Eta aren pausoa baldana den bezain bizkorra eta zailua da Erkiaga'k eleberri onetan daraman ibillera. Teknikaren jabe dugu, eta teknikaren neurriko gaia arkitzea eztu neke izango.

OSKILLASO. *Kurloiak (Herri txoriak)*. Itxaropena Argiltaldaria. Zarautz'en, 1962.

Zerbait berrirekin agertu zaigu Oskillaso —onela deitu bearko dugu egillea, bere izena salatzea debekatua daukagun ezkeror— “Mutitiko kaletarrak Bizkaian” izen-ondokoa daraman liburu azalez eta mamiz ikusgarri eta irakurgarri onetan. Literatur-euskeraren batasunerako bide berria edo eskeintzen du aurrenik, eta gure artean maizegi ikusten ezten eleberri-saioa —edo eleberri-moduan antolaturikako aurtzaroko oroitzapenak beintzat— besteaz gaitiera.

Ez gera luzaroan geldituko leenik aipatu dudan aldeari begira. Astiroago aztertzekoa dirudi, izan ere, auzi orrek eta beste garai eta lekuren batean zeazkiago ikus dezakeguna orain eta emen baiño. Mintzatu da, nolanai ere, gai orrezaz Aita Villasante *Arantzazu* aldizkarian, oi duen bezain buruz eta tajuz, eta emen bertan irakur diteke orain Oskillaso'k egin dion erantzuna.

Beste puntuari, bigarrenari, lotuko natzaio, beraz. Euskal-novelaren soro mearrera Oskillaso'k, ipar-aizeak eragiñik, giro berri bat dakarrela iruditzen zait, eta milla uskeri gazigoxoren inguruak lanbrozen dituen giro euritsu ori Ingalaterra-aldetik dator, argi aski. Ezpaita, ezta alderatzeko ere, gure arteko humorea edo “unorea”, ona naiz txarra, atzerri aietako “humour” delakoaren kide eta oiar-tzun zuzena baizik.

Patxi Urrutikoaraunabeitia'ren aur eta mutikotango ibillerak goz irakurtzen dira burutik burura. Gogozago noski —eta nola ez?—

zenbait lekutan beste batzuetan baiño. Zatirik onenetan, ordea, trebe eta bere buruaren jabe ageri zaigu Oskillaso, gure eleberririk maiz ukitzen eztuen era eta mailla batean. Eta zati orien artean ezta baztertzekoa liburuak daraman itzaurre luze gatz-pipertua.

Oskillaso'ren liburuak irakurri eztuenari, eta bear bada orrelako liburu lodixkoa irakurtzen asteko beldurrak dagoenari, eske bat egingo nioke. Irakur dezala aurrenik emen, EGAN-en zerbaki onetan, datorren "Mikel eta erdeldunak" deritzan irakurgaia. Eztu iñon arkituko bixigarri oberik jateko gogoia geitzeko.

Itz batean bukatzeko, aize berririk ekarri du eta aize berririk ekar dezake aurrerantzean Oskillaso'k gure eleberrira. Liburu onekin planto egiteko asmotan eztagoela badakigu, eta biziro pozten gaitu ori jakiteak. Badu zer esana ugari eta esango ere du, Jainkoa lagun, gure literaturaren eta izkuntzaren onerako.

Arriskuren bat edo beste ikusten dut orratik, Aita Villasante'ren antzera, Oskillaso'ren bidean. Asieran aipatu dudan auzian burubelarrari sartu gabe ere, eta eztaukat oraingoz orretarako gogorik ez astirik, bistan dago Oskillaso'ren bi xedeak eta elburuak, euskeraren batasuna eta euskal-eleberraren ona, aserre-xamar dabiltzala elkarrekin. Eleberria baita ain zuzen ere, edo *fiction* delakoa orobat, izan ditekera lurrik elkorrena nolanaiko batasun-saioendako. Bere euskalkiaz beste denak izutu egiten du bear bada euskal-irakurlea eta zenbait liburu eder irakurtzetik atzerazi. Asierako beldurra menderatu duenean, ordea, gogoz eta atsegiñez inguratzen du bere izkuntzan arkitu duen lurralde berria. Berea eztuen euskalkia, beraz, astun eta nekagarri bazaio ere, etzaio gogaikarri, pozkarri baizik, eta are lilluragarri. Zer gertatzen zaio, berriz, ez arrai ez aragi, ez berea ez besterena, eztuen izkerarekin?

Zenbait naasteren bearrean gera noski euskal-literaturan, eta bide onetatik gabiltza —batera edo bestera— aspaldi onetan. Baiña noiz arte jasango du irakurlearen aoak oi duen eztiaren orde zai badu eta nai ezpadu irents-erazi nai diogun ozpiña? Ezpaitago ozpin miñagorik elkarrekin ezin ezkon ditezkean goxokiz naasia baiño.

Eta irakurleak berea du beti azken-itza. Aski du aoa ixtea edo, berdin dena, liburuak ez zabaltzea.

* * *

"Auspoa Liburutegia" aurrera doa, zaarrak eta berriak irakurleari eskeiñiaz, eta badirudi ibillera ematu bearrean gero eta bizkorrago dabillega. Eztago ikusi besterik nolako liburu-pilla bildu duen illabete gutxiren barruan. Meatze ugaririk bagenduen, lurpean izkutatuxe bazeuden ere, eta eztira oraindik berealakoan agortuko. Or ari

zaigu lanean satorraren antzera Aita Zabala, bere izenik agertzen ezpada ere geienetan, urte luzeetan barrena jaso dituen gai aberatsak euskal-irakurlari eskeintzen. Oni eskerrak, beste ifongo saillek ez tuen aurrerapidea baitu "Auspoa"-k; guztientzat antolatua izanik liburuak, goikoentzat eta bekoentzat, asko-jakiñik kontentagaitzena argitaraldi kritiko bati eskatzen dizkion zer-nolako guztiak betetzen dituela.

Txalogarria da benetan "Auspoa"-k artu duen joera eta abiadura. Eta batere kezkarik gabe neronek txalotuko nuklean, orrenbeste liburuaren iritzia orren usu eman bearrean arkitzen ezpanintz. Maiz iruditzen zait ainbeste eta ainbeste orriren itsasoan murgildu eta ito bear nauela, ugolde baten antzera. Eta doi-doi moldatzen naizen ezkererolatuena gaitetik arnasa noizean bein artzeko, ez aal zait ifior miuberatuko nai nukean, eta ezin dezakedan, bezain luzaz mintzaten ezpanaiz emen obra bakoitzaz. Ulertzaille onak ez tu noski geiagorik bear.

PIARRES LARZABAL, *Iru ziren*, 14'gn. zembakia. *Herriko bozak* edo *Nor alkate*, 21'gn. zembakia.

Txorakeria litzake Larzabal jauna nor dugun azaltzen astea, ongi merezia baitu euskal-teatroan daukan leku garaia. Bere obrak, ordea, maiz aurkeztuak eta ikusi-entzunak izan arren, etzeuden bear bezala argitara emanak.

"Auspoa" asi da uts ori gure artean betetzen, nondik aukera izan dezaten teatrozaleek. Eta bitara argitaratzen asi da gaitiera: jatorrizko izkeran eta gure ingurukoan, bata bestearen aldamenean daudela. Zuzen, noski, orrelako aldakuntzak, axalari geiago dagoztenak badira ere mamiari baiño, bearrezkoak baitira oraingoz gure teatroan. Gipuzkeratzea Manuel Lekuona apaiz jaunaren eskuetan utzia izan da eta aski da orrenbesterekin, nekez baitzitekean aldatzaille oberik arki.

Arrigarria da batetik Larzabal'en gogo-zabaltasuna, ezker-eskui ari baita teatroan, komerian bezain trebe drama latzean. Eta are arri-garriagoa agian bere doai aberatsei ezartzen dien muga ertsia, bai baitaki norekin ari den. Euskal-literaturan egillearen asmoak eta irakurle-entzuleen gaitasunak eta naiak maiz bereizten dituen osifaren aztarrenik ezta arkitzen onen teatroan.

Ameriketara artzai dijoazen euskaldun gazteak leenbizikoan eta erri txiki bateko bozak bestean, oexek dira egilleak emen darabiltzan

gaiak, noiz irrigarri, noiz negargarri. Xuria eta beltza, argia eta itzala naaste, giza-bizitzan gertatu oi den legez, esku trebez eta lotsa gaiztorik gabe pintatu dituen irudi oek badute kemen eta su. Eztute gure artean irakurlerik aspertuko. Eta irakurri edo entzun ondoan, zerbait eta zerbait baiño geiago ikasia izango dugu, antzearen itxura apaiñen azpian bildurik —troxatan bezala— dagoen irakatsia, teatro onari dagokionez.

Ezkontza galdutako bertsoak, I. 15'gn. zenbakia.

Bertso sail ugari ori ezta saiestekoa, itsuski xamar badirudi ere, bertsolarien lanaz mintzatzen geranean. Ona nola azaltzen dizkigun itzaurrean Aita Zabala'k, bere burua estaliaz bertsolariek egin oi duten bezala eginkizun orretan ari direnean: “Ezkontza galdutako bertsoak ez dira, geyenetan beintzat, mutillak berak edo neskatxak berak jarriak. Bertsolari batengana joaten ziran, istillu guzia kon-tatu, bertsolariak bertsoak jarri, moldiztegira eraman, inprentatu ta zabaldu; oyek izaten ziran egin bear ziran pausoak.”

Bertsolaria amar duroren truk edo “poison-pen” biurturik —naiz luma besteren eskuetan egon batzuetan— sortu ziren bertsoen bilduma au ezta sail luzeago baten aurrena baizik. Zaarrenak autatu ditu asteko argitaratzaileak, neska-mutillen eta erri naiz etxeen izenak kendu ondoren.

Ederki egin du Aita Zabala'k, nik uste, onelako bertsoak ere agertzearekin. Beste alde onik ezpalute ere, lekuko diren aldetik duten indarra eta balioa ezteie iñork ukatuko: “Ondo gogoan artu bear gen-duce —berak dioen bezala— bertso auek ez dirala txantxetakoak izan. Naigabe garratz asko sortu izan dituzte, ta negar ugariak ixuri-arazi ere bai.”

Oartxo bat, bukatu baiño leen. 47'gn. orrialdean *ardipat* eztago ongi azaldua, ezpaita *ardi bat*, *ardit bat* baizik. Maiz entzuna bezain bakan ikusia den ardit ori, gaztelaniazko *ardite* eta frantsesezko *liard*, aotan erabilli oi dute bertsolariek ez ezik, baita gure idazleek ere, deus gutxi balio duen gauzaren bat adierazteko. Ona, esate baterako, Mendiburu'ren itzak: *laur ardit edo corradu valio ez dituen*a.

ALFONSO M.ª ZABALA. *Gabon gau bat ta beste ipui asko.* 16^{gn}. zerbakia.

“Auspoa”-k sorberritzen dituen atzoko idazleak eztira denak berdin agertzen gaurko irakurlearen begietan, eta orrelaxe bear ere, nai ta ez. Batzuek urbillago ikusten ditugu gugandik eta beste batzuek urrutiago.

Nik eztut, egia esan, alako atsegiñik arkitu liburu onetan bilduak dauden irakurgaiak irakurtzean. Eta arkitu dudana ere uste ez nuen bidetik arkitu dut, aurtzaroan aditu nituen zenbait ipuiren iturburua orrialde oetan ikasi dudanean.

Zabala jauna, bear bada, etzen idazle izugarria, baiña gizona, arraioa, bere aldiko, bere biziko eta bere beteko gizona izan genduen. Eta argitaratzaileak lau arrasto larriz itxuratzen digun Zabala gizonaren irudiak soil-soilik eztu esku-utsik utziko liburuaren eroslea.

Orrezaz gañera, nolabaiteko gustoak dituztenentzat —eta ni ere oietakoa nauzute—, badaude emen zenbait “pasadizo” polit, “Zeamako izkean” moldatuak.

ANTONIO MARIA LABAYEN. *Malentxo alargun! Komeria iru ekitalditan.* 17^{gn}. zerbakia.

Labayen jauna eraberritzeko gogoz euskal-teatroan agertu zen ezkerre —eta aspaldixko agertu zen, emen bere lanen berri laburrean ikus ditekeanez—, eztu utsik utzi aurreneko artan artu zuen leku jaso. Patxadan, itobearrezko presarik gabe, aurrera darama asieran artu zuen asmoa, gero eta trebeago, gero eta maixuago. Eztie berrietasunei ez berrikeriei muzin egiten, baiña eztu uste aize berriei atea zabal-zabalik irekitzeaz geiegizko irabazirik izango gendukeanik. Leialki dabilkio ondolik atzoko teatroari, atzokoa ez ezik, gaurkoa eta betikoa ere delakoan. Eztabil oker, noski.

Komeria au, *Malentxo alargun!*, nere iritziak ezer balio badu, ondu dituenetarik onenetakoa dugu, seguru asko. Malen gaztea, biozpera, xaloe eta xaloe bezain maliziarik gabea, eta aren inguruan dabiltsan gizon-emakumeak —Petra koñata, iñudea, Xalbador tratalaria, Don Bitor ardi-itxurako otso bilbotarra, eta enparauak— bizi-bizirik ezartzen dizkigu begien aurrean, nork bere opillari ikatza eramanean bearrean aalegiñean ari direla. Eta azkenerako kezkek eta

kopeta illunak irriparre biurtzen dira, gaiñera zetorkigun ekaitza —Artzai-sinfoniakoaren modura— ezpaita uda erdiko odei trumoitsu baten eraso laburra baizik izan.

Egingo nuke antzetzoki batean ikusteko gogoia sortuko zaiola, neroni gertatu zaidanaren arabera, komeria au iakurri duen edozeifii.

ANTONIO ZAVALA, S. I. *Txirrita (Bisitza ta bat-bateko bertsoak)*. 18-19'gn. zenbakiak.

“Auspoa”-ren bi ale osatzen dituen liburu mardul onekin asi du Aita Zabala'k aspaldi tajutua eta itzemanu zeukan lan luzea. Klasi-kotzat geneukan Txirrita bertsolarien artean eta klasikotasunera nererik gabe igotzeko bear zuen bidea zabalik dauka emendik aurrera.

“Bertsolari gutxi dago —dio egilleak—, eta agian ifior ere ez, onelako itzala utzi duenik. Alegia, erria beti oroitzen da bertsolarien gertaera ta bertsoaetaz; baiñan, ez lengo ta ez oraingo bertsolarietan, ez dago ifior ere gure errian onenbesteko liburua osatzeko gaya utzi duenik. Bazterrik bazter gabiltza aspaldi onetan ta ondo dakigu gauza onen berri.”

Nekeak eraman baditu, uzta ugaria ere bildu du Aita Zabala'k. Gaitz litzake, eta are ezifiezko, leen liburu onen aberastasunaren berri ematea. Eztuzu ireki besterik —asieratik, erditik naiz azkenetik— diodanaren egiaz zerorrek jabetu nai baduzu. Or dauzkazu banan-banan, bear diren lekukotasun guztiekin, Txirrita'ren ateraldi zorrotzak, gogorxkoak diruditenak ere baztertu gabe.

Baiña, Txirrita'ren etorriaz gaiñera, bada besterik eta ajola geiagorik liburu onetan: Txirrita gizona. Ezta bear bada guztion erdutzat artzekoa, baiña nabari da Txirrita'k jakin zuela —eta Goethe baten aaide urbilla dugu alde orretatik— bere bizitza onzten eta lantzen, bere bertsoak ez ezen. Eztabiltza elkarrengandik aldenduak Txirrita bertsolaria eta Txirrita gizona: bertsolariari dagokion bizitza darama gizonak eta gizonaren bizitzari dagozkion bertsoak paratu ditu bertsolariak.

Oi ez bezalako gizaki onen berezitasun nabarmenetan, batek arritu nau, Aita Zabala arritu duen antzera, gure artean egunorokoa eta non-naikoa eztelako: beste “irugarren” bizitzan —ospereanean, alegia— zeukan sinesteak. *Non omnis moriar*, esango zukean arek ere latifnez

ikasi izan balu, azken urteetan nai omen zuen bezala. Etzuen, ordea, okerrago esan ia aaztua zeukan euskeraz:

*Pixa batian ez nais aztuko
sartuagatik lurpian,
nere aitamenak izango dira
beste larogei urtian.*

Eta zerbaiten eskas bazen orretarako eta geiagorako, liburu onek eta oni darraizkonak beteko dute utsa.

FRANZISKO GOÑI, S. I. *Lurdes-ko gertaerak*. 20'gn. zenbakia.

Maizago irakurriko banitu, obe, baiña eztitut maiz irakurtzen, egia zor badizuet, onen antzeko gaia duten liburuak. Onelaxe da, eta onelaxe aitortu bear.

Onekin ere, ezin bestean asi nintzan, amarretatik bat edo irakurtzeko asmotan, kritika ori bestek egiten etzuen ezkeru. Baiña, eta orrelakorik ezta sarri gertatzen, orrialdez-orrialde irakurri nuen, eskutik utzi gabe azkeneko "A. M. D. G."-raño eldu arte.

Kontari ederra delako, noski, Aita Goñi eta onen eta gaiztoen esan-egiañak ederki bezain biziki agertzen dizkigulako. Iztun trebea delako gafiñera, gaur ia arkitzen ezten mota batekoa.

Jakin, noski, etzekien bere Oyartzun'go izkera besterik, baiña ori ezin obeki zekien. Eta bere-berea zuen izkera bakar orretan mintzatzun zaigu burutik burura, beti goxo, zailu eta aberats. Masoiek ere, beraz, gogoz irakur dezakete liburu au, Oyartzun'go izkera nik adiaña maite badute beintzat.

Egillearen bizitza ere, bizitza jakingarria gafiñera, badakar liburu onek asieran. Or ikusiko duzute zergatik etzigun, zoritxarrez, beste euskal-libururik utzi.

Lau Ebanjelioak. Arantzazu-ko prailleek egiña. Zarautz'en, u. g.

Lau Ebanjelioean itzulpen berri baten bearrrik ba ote zegoen?, galda lezake norbaitek. Eta, Ebanjelioak zabaldu eta ezaguterazi bearra izanagatik, ez ote zen aski leendik gerturik geneukanen bat bearriz inprimatzea?

Neronek ere izan nuen orrelako edo bestelako kezkarik, liburu onen berri jakin nuenean. Ezpainezien zer nai zuten itzulpenaren egille eta argitaratzailleek, eta nolako moduz eta bidez buru eman bear zioten beren asmoari.

Beroien nai eta asmoekin ez naiz emen asiko. Doi-doi eman nai nuke aditzera zer lortu eta eskuratu duten. Ene iritziz, labur esateko, gipuzkoarrentzat eta ingurukoentzat gaur arki ditekean Ebanjelioen ediziorik onena prestatu dute.

Itzulpenaren aldetik, aurrenik. Gauza jakiña da, naiago izaten badugu ere ixillean gorde, eztirela erraz elkartzen eta egokitzen gure artean, onelako liburu batean, idazlearen naia eta asmoa eta irakurlearen bearra eta gaitasuna: kenka txar orretan, gaiñera, irakurlearen kaltean jokatu oi dugu geienetan.

Itzulpen au, berriz, zuzena izanik, jatorra da eta euskal-usai garbia dariona alde guzietatik. Eztu garbikeri-kutsurik bear izan zifnez eta benetan garbi agertzeko, ezta mordoillokerien laguntzarik ere nornairentzat adieraz eta irakurgarria izateko, ikasientzat adifia eskolarik gabeentzat. Larramendi'ren eziñak, itz batean, egiña dirudi atzera ere.

Ebanjelioen osagarri eta argibideengatik, gaiñera. Ebanjelio baikoitzak badu bere sarrera eta laurok oin-aldean daramazkite oar ugari eta aberatsak, jakitez eta zentzuz beteak. Azken-aldeko arki-bide oparoak ere aipatu bear dira, nai ta ez.

Inguru oetako euskeraren jabe bazera, irakurle, eztuzu egungo egunean bide oberik Ebanjelioak irakurtzeko eta irakurriaz maitatzeko. "Atsegiñez irakurtzeko moduan" eskeifni nai zizkizuten itzultzailliek, eta orrelaxe itzuli dizkizute, bai alafede. Eta diodana oso osorik eta aoa betean esaten dut. Eztago, Jaunari eskerrak, beste zenbaitetan bezala zear-esanetan eta itzulinguruka ibilli bearrik airtortu nai eztena nolazpait adierazi naiean.

Ongi merezia dute "Arantzazu-ko prailleek" aipamen berezi bat. Mendizabal'tar Fernando izan da euskeratzaillera; Goitia'tar Joseba, berriz, "gainbegitu kritikua, sarrerak eta oarrak" bere gain izan dituen. Gaiñerako laguntzailleren izenak ere banan-banan emango nituzke, lekuri banu. Oker ezpanabili, bi oriek barrenen ditugula, guztira (o Oteitza adiskidea!) amairu dira.

Goi-argi. Ars'ko erretore santuaren erakusaldiak. Bigarren agerraldia. Arantzazu'n, 1961.

Liburu eder onen euskal-itzulpena, geienok dakigunez, Aita Villasante euskaltzaiñarena da eta apaingarriak, berriz, Aita Jose Luis Iriondo'k egiñak.

Ars'ko erretore santuak eztu noski sarrera bearrik, ezta bere erakusaldiek ere, munduan barrena ongi ezagunak direlako. Ezta ere, Euskal-errian, oriek euskeratu dituen Aita Villasante'k. Beste iz-

kuntzetatik irauliaz naiz bere baitatik ari, parekorik gutxi du erlijio-gaietan, eta nagusirik iñor ez. Berak darabilen euskera, zaarrez eta berriz oratua, emen ikusi dugun mintzabiderik trebeenetakoa da, malguz eta ederrez.

Leenbizikoak izan duen arrera ona izango aal du bigarren ager-raldi onek ere.

AGUSTIN ANABITARTE. *Aprika-ko basamortuan*. Kuliska sorta 49'gn. zenbakia. Itxaropena Argitaldaria. Zarautz'en, 1961.

Ibiltari ezin-egonak izanak gera euskaldunok, itsasoz eta lego-
rrez, X-XI'gn. mendetik ona beñipein. Baiña, ibilliak ibilli, eztugu
gure ibillaldien berri emateko zeletasun bizirik agertu. Euskerak ez,
beintzat.

XVII'gn. mendeko Hoyarzabal-Dorre'ren "Ternua'ko arrutak"
eztira sail onetan sartzen, itsasketari lotuagoak baitaude literaturari
baiña. Eta Mourlane Mitxelena'k dionez, Eusebio Florentino Lan-
dartek idatzirik utzi zituen Muni ibai-inguruko bidaldiak Mito-
logiaren lañño-artean galtzen zaizkigu ia, ezpaititu iñork berriz ar-
kitzen. Argitara bazituen, ainbestean.

Arrazoi bide du, beraz, Anabitarte jaunak aurrean daukagun li-
buru onetan dionean: "Nere ustez, auxe da lenbiziko biaje-liburua
euskeraz idatzia". Gogora datozkidanak eztira liburuak edo, gutxie-
nez (*Beribitez*, esaterako), Euskal-erritik edo Euskal-erriaren alda-
menetik eztira aldentzen.

Anabitarte jauna aurrenetarikoa izan da euskal-eleberria lan-
tzen, berriro ere agertzeko azken-aldi onetan *Poli*-rekin. Orrezaz gai-
ñera, leen ere abiatua dugu bestek deus gutxi edo batere ez ukitu-
tako gaiak euskeraz azaltzen: berea da, eta aspaldikoa, *Antziñako*
Olinpiar Jolasak. Ezta oraiñengo onek 1954'ean Sahara'n barrena,
Alger'tik Alger'a, egin zuen ibillaldi polita kontatzen digu.

Izugarriak eta iñor gutxirentzakoak ziren antziña urrutiko bi-
daiak, bidezkoak nonnai arkitzen zituen arrisku galgarriak zirela bi-
de. Orain ezta orrelakorik, geienetan beintzat, baiña ez pentsa orain
ere ezteela alako bere gisako ausardiaren bearrik geron etxetik eta
sorterritik irteteko. Ostalari, kamioiketari eta gidari beltz edo zu-
riekin sesioan naiz izketa paketsuan aritzeko bada zerbaiten premia.

Eskerrak zor dizkiogu, beraz, Anabitarte jaunari orrelako gaitasunik eztugunok aren bitartez, *by proxy* bezela, gerrak oraindik airatu etzuen Algeria'n barrena egin izan aal dugun ibillaldi atsegin onegatik, Lurrak, iriak, jendēak, oiturak eta egunoroko gora-beerak ederki eta biziki erakusten baitizkigu sukalde-xoko beroan kuzkurturik gauden bitartean. Eta itzak aski ezpaditugu, or dauzkagu egilleak berak atera zituen argazki argiak.

Geronen txilberrari begira egon oi geranok izan dugu aldi batez, liburu oni eskerrak, kanpo-alde zabaletan gere burua egoairatzeko egokiera eta orretarako, ori da beien galio duena, eztugu beste izkuntzetara jo bearrik izan.

Beste ibillaldirik ere badu, eta ez aal zaigu azkeneko aldiz mintzatu Anabitarte jauna atzeriaz eta atzerritarrez. Orixe eskatzen dio beintzat biotzez ibiltariari egonean egon dagoen onek.

* * *

Azken-buruan bi berri on euskeraz ikasten edo dakitena obetzen eta geitzen ari direnentzat. Obeto esan, zaarrak berri, esan oi den bezala.

PIERRE LAFITTE. *Grammaire basque (Navarro-labourdin littéraire)*. Edition revue et corrigée. Editions des "Amis du Musée Basque" et "Ikas". Bayonne, 1962.

Bada iritzi bat arras zabaldua dagoena Euskal-errian eta Euskal-errikan kanpora. Iritzi orren arabera, Laffite euskaltzain jaunaren Gramatika da arki zitekean euskal-gramatikan osoena eta, erabat esateko, onena. Gogoz aldatu dut iritzi ori onera, neroni ere bat baitator orrekin.

Zoritzarrez, ordea, arki zitekean osoena eta onena esan dut, eta alaz guztiz ezin arki zitekean: erosteko biderik, beintzat, etzegoen liburu-dendetan. Neronek dakit ongi zenbat zebiltzan urbillean eta urrutian orrexen billa eta eztakizkit neri egin dizkidaten eskeak baizik.

Berri pozkarria da, bada, guztientzat, bigarren agerraldi onena. Badakigu berriz ere nora jo gure egarria berdintzeko.

Bestetan ere liburu onezaz mintzatu bearko dut eta aski izan be-

kit oraingoz esan dudana. Zorionik beroenak eskeñiko nizkioke Lafitte jaunari, besteri ezpalegozkio oni baiño areago. Zorionekoak batez ere oraingoan liburuaren gose-egarri ziren guztiak.

ISAAC LOPEZ MENDIZABAL. *Manual de conversación castellano-euskera*. Cuarta edición. Editorial Auñamendi, 1962.

López Mendizabal jauna goiz asi zen lanean euskal-soroan eta ezta oraindik gelditu. Lekuko izan bedi, lekukorik bear balitz, Buenos Aires'en oraindik argitara berri duen *Apellidos vascos* arrigarria.

Bere gaztaro emakor artan egin zituen lan ederretarik bada bat, *Manual de conversación castellano-euskera* deritzana, gero beste bi bider eraberriturik agertua.

Liburuak artu zuen itxura berriari ezer kendu gabe, franko gihan aspaldiko leen aren ametsetan geundenak, ezpaikenduen uste aren utsa betetzen zutenik berriok. Eta luzaroko amets ura orain, gutxien uste genduenean, gatzaturik eta mamiturik ikusi dugu Auñamendi-ri eskerrak.

Euskeraz zerbait dakienak, eta are zerbait ikasi nai duenak, laguntzaille bizkorra dauka orain liburu argi, triunko eta ongi banatu orretan. Orrelakorik asko eztago: ene ustez, eztago deus ere orren parekorik.

L. MITXELENA

GURE OTOITZA. Salletarren ikastetxeetarako, eta batez ere Irungo Anaigai-ikasleentzako argitaratua da amabost orrialdedun liburuxo au. Eguneroko otoitzak, euskeraz. Gaiñerako beste lau orrialdetako batean, elizarako abesti ezagutuak *Ostian bizi zera*, *Or zaude Jesus*, *Ogi zerutik*, *Ona Bildots ezia*. *Kristo gure errege*, *Jainkoaren Ama*, *Izar eder zoragarria*, *Aingeru batek Mariari* (Angelus), *Ama maite Maria*, *Agur Jesusen Ama*, eta *Jaunaren mirabe* (Salleko Joan Batistari).

Irungo ikasleen irarkola txikian argitaratu da, "Dunixi" papar-zuridunaren apaingarri egoki batekin.

N. A. G.

I HARDESPEN BAT AITA VILLASANTERI

Aita Villasante maitea :

Irakurri dut, KURLOIAK nere liburuari buruz idatzi duzun iritzia ARANZAZU ilabetherokoan. Parkatu behar didazu ezin badut utzi erantzun gabe nere euskara-moduaren kontra diozuna.

Zuk gipuzkeraz idazten duzu. Oso polito eta bizkaiera eta beste euskalgietako tanta batzu sarturik. Beste batzuk, bizkaieraz idazten dutelarik, bizkaiera eta lapurdierazko aphurren batzu sartzen dituzte. Egungo euskal agerkarietan, idazle batek zuk bezela idazten dualarik, hurrengo horrietan beste batek bizkaieraz idazten du, eta horri batzu atzerago beste batek lapurdieraz edo Nafarroa Behere eraz, "h" letraz jositako euskaraz.

Gauzak hunela dagozala, eztago batasunerako itxaropenik, eta Josaphat'en Zelairako utzi nahi ezpadugu, nahaste batetik ethorri behar zaigu.

Nere liburuaren hitzaurrean idatzi dutan bezela, systema berri baten bilha nabil. Baldin euskal idazle eta irakurlerik gehienen iritzia zurealakoa bada, hilda dago nere systema hau jaio aurretik. Beharrezkoa dut ba, zuk erraiten duzunari erantzutea.

I) *Haches* josia agiri dala liburua diozu. Hau irakurten duanak derrigor pentsatu behar du, non nahi ipiñi ditudala "h" hoik kaskealdi batek eramanik. Baña zuk ondoegi dakizu hau ezjala hunela. Hiru kriteriu dagoz letra huni buruz: Lehenbizikoa, mugaz alde hundertakoa, "h"-rik batere ez ipintea. Kriteriu oso errespetagarria. Hemen ahozkatzen ezpada, oso naturala da hemen egiten dan bezela, ez idaztea iñoiz letra hori.

Bigarrena, mugaz bestaldekoa. Inglesek eta alemanek bezela ahozkatzen dutenek, derrigor idatzi behar dute letra hau. Bigarren kriteriu hau be oso errespetagarria da beraz.

Badirudi azkeneko urtheetan beste kriteriu baten moldatzeko gogoia dagola, baina eztugu ikusten oraino zelakoa izanen dan moldatzen danean, baldin ifioiz moldatzen bada. GERO'ren azkeneko argitaraldian, aintzin-solas bat idatzi eta lau puntutan azaldu zigun Lekuona aphaiz jaunak berak jarraitu zuan kriteriua. Lauetatik bat, bigarrena, etzait iduritu egokia: "len ifioiz beste izki edo letra bat izandako lekuan" diosku ipifii duala "h" bat. Hau ezin dugu jarraitu. Eztaki ifiork ere mundu huntan non izan diran beste letra edo hizki batzu euskarazko hitzetan. Ikus zelako sasi-hitzak sortarazten dizkigun kriteriu hunek: *guzhia* (*gusti guzi* baño zaharrago dala baitirudi), *lenhbisi* edo *lenhhbisi* (nork daki gaurko *lehenbisi* ez othe zan *lehen-dabisi* aintzinean), *aihtzin* (*aintzin*)... Aski da. "Gaur Xubero eraz eta Nafarroa Behere eraz eta Laburdieraz erabiltzen diran hh-ien den zenbaiti, ez tiegu zear-itxurarik arkitzen (bethi, bethe etab.))" dio gero. Bestaldeko euskaldunek, euren fonetikagaitik hunela idazten dutela etzaio iruditu nahikoa, ez ta guk letra hau eskolan ixiltzat idazten ikasi dugun ezkerero, oso errez ikusi eta ezpalego bezela ikasten dugula irakurten. Bukatzeko, "eskribatzaile guztiek eztituzte neurri berean erabiltzen" gaineratzen du. Letra guztiekin gerthatzen da hau euskaraz:

A: harri eta herri, B: Bake eta pake, D: Ardo eta arno, E: eguzki eta iguzki, F: kafia eta kabia, G: negurtu eta neurtu, I: iger eta uger, J: joan eta ioan, K: katu eta gatu, L: etxerat eta etxealat, M: entzumen eta entzupen, N: egunaldi eta eguraldi, O: oskillaso eta eskillaso, P: piztu eta biztu, R: soro eta solo, S: esne eta ezne, T: guzi ta guzi, TT: gutxi ta gutti, TS: etse ta etxe, TX: xita ta txita, Y: jakin eta yakin, Z: zaharra eta xaharra.

Bi urthe dira Irigaray jaunak, Euskaltzaindiko doktor ospetsuak, publikatu zituala HERRIA Baiona'ko asterokoan aholku batzu hango idazleentzat. Ez idazteko "h"-rik consonante baten gibelean eskatzen zien. Baina etzuan esaten zergaitik egin behar eztan hori, eta nik dakitala, eztiote jaramonik egin, orthographi-aldaketa hunen behartasuna etzutelako ikusten edo.

Eztakigu zenbat urthe beharko diran aholku horren bethetzeko, egun baño arifnago mugitzen ezpagera, baina beth ezkero zer? Hurbilago egonen gera batasunetik? Ilhargira joateko, etxe baten teilatura igoten dana hurbilago dago ilhargitik, baina nola eginen du hurrengo urhatsa?

Gauza sinhes-gaitz eta ikusgarria benetan "h" hauien aurkako gorroto hau. Zer egin othe du letra gaixo horrek, hain ixila izanik, hunelako ikusi-ezin baten sortarazteko? Badirudi "ikusi-ezin" esakerak berak ematen digula giltza huler-bide batetik sartzeko. Frantsesez, inglesez, alemanez etab. oso ohikoak izan arren, eztira ifioiz

ikusten espñolez “th”, “ph”, “lh”, “rh” eta hunelako letra-pareak. Eta espñolez baizik irakurten eztutenentzat oso itsusiak izan behar derrigor. Eztute iñoiz ikusi eta ezin dute ikusi. Bainan batasuna nahi badugu, ezugu erakutsi behar gehiegi gure gaztelerarenganako zaleatasuna, bestela, mugaz bestaldeko anaiek euren frantses-erderarenganako athera, eta gure ahaleginak hondatuta geldituko dira-ta.

Batzuk esaten dute: guk “h”-rik eztegu sekula idazten, eurak gu baño guttiago dira, egin dezatela guk bezela.

Hunelako kirtenkeri baten aurka hitzak gastatzea alperrik da. Batasuna ezta danentzako, zerbait dakitenentzako baño.

Hauxe bera esan diteke “h” letrak orthographia konplikatzen duala uste dutenengatik. Zer uste dute hauk dala batasuna? Hizkuntza batek standartizatuta egoteko orthographia fijua behar du. Hauta ezazue nahi duzuen orthographia: huts egin nahi ezpaduzue, diktionarioi batean bilhatu beharko dituzue hitzak banan bana, idaz-modu fijoa ikasi arte, edozein hitz batean, edozein tokitan agertuko baitzaizkitzue dudak. Eta behin diktionarioan ikusi ezker, ze ajola zaigu h bategaitik?

Arazo hau buruan gutti erabili duan baten bat baliteke hastea: Ederra eginen dugu holako komplikazioekin hasten bagera! Pozik bizi izan gera orai arte, orthographiazko faltak euskaraz ezagutu gabe. Nahiko buru-hauste eman dizkigu erderak bere “b”, “v” eta “h” madarikatuekin!

Egia da. Idazlearentzat hau estakuru bat da. Bainan ezkabiltz, ba, batasuna nahi dugula esan ta esan? Batasunak bethi dakar hau berekin. Zorionez ezтира gauzak hain ilhunak, lehenbiziko begirakadaz hala iruditu arren. KURLOIAK idatzi nuanean, liburuaren erdira heldu orduko ikasita neuzkan ia erabilten ditudan hitz guztien orthographia eta harrezkero guttitan edegi behar izan dut diktionarioa.

Irakurlearen gaindegitik ordea, bentaja handiak dauzka orthographiaren batasunak. Euskaraz irakurtea zaila bada, zailtasun hunen iturbururik handienetariko bat orthographiaren aldakortasun ikaragarria da-ta.

Orthographia fijuaren bentajak ezтира ohartuko euskal idazle on batzuk (batez ere zu bezelako idazle sakonak, aita Villasante) eurenzatat hartu eta liburu batean, beste batean, beste batean... euskal aldizkari bateko horri guztietan behin, birritan, hiru bider... arkitu arte.

Nik dakitala, beste hizkuntza guztietan egin dute “h” letrarekin nik egiten dutana. Batzuk ahozkatzen dutela eta beste batzuk ez? Ederto! Denek idatzi eta ez eman gehiago bueltarik. Ahozkatzen dutenak eztutenak baño guttiago dirala? Ezta ajola. Begi aurrean daukagu espñoia. H letra ahozkatzen zutenak gero ta guttiago zirala, denek idazten zuten eta egun iñork ere ahozkatzen eztualarik, hor

daukazue letra hori betiko edo. Inglesez batzuk ahozkatu eta beste batzuk ez, baña denek idazten dute. Eta hau ezta gerthatzen bakharrik h letrarekin: “Nosotro no levantamo a la ocho” erraiten duten andaluzek, “Nosotros nos levantamos a las ocho” idazten dute. Mundu guztian egiten dana euskaraz ez egitea ezta orijinaltasuna, beste gauza txarrago bat da. Mundu guztiko milloiek eta milloiek daukate arrazoa eta ez guk.

H letraren auzian mugaz bestaldeko kriteriua onartu ezkerro, auctoritas handienak P. Lhande'ren Dictionnaire Basque-Français eta André Tournier et Pierre Lafitte'ren Lexique Français-Basque dira orthographi-modu huntan. Bigarrena errezagoa da manejatzeko. Hartu bigarren hau eredutzat, hitz bat bertan batzuetan h batekin eta beste batzuetan h'rik gabe ikusten dugunean h'duna hautu, hiztegi huntan falta diran hitzak konsultatzeke lehenbizikoa hartu, eta huna lehenbiziko urhatsa orthographiaren fijosuna lortzeko.

II) “Elkarrizketa asko bizkaitar arruntez datoz, Arrigorrietako kalean egiten zan moduan; ori egin du noski, realismua ez galtzeagatik. Nere uste apalez, liburu guztia ere bizkaitar jatorrez egin izan balu, askoz atsegiñago, gozoago ta gustagarriago irtengo zan euskaliorik aundiena. Datorren gisa, liburuak ba-du artifizial kutsu bat; liorik aundiena. Datorren gisa, liburuak ba-du artifizial hutsu bat; ni bildur naiz ez Peruk ez Pernandok, ez Manexek ez tuten onartuko. Azkue-ren “Ardi Galduan” nabari dan akatsa esango nuke agiri dala emen ere: andik eta emendik artutako elementuekin osatutako izkera artifizial bat.”

Nere asmoa liburu hunekin hasi nintzanean etzan besterik irakurleari EUSKARA OSOTUA'ren dastatzera ematea baño. Eta halan esaten dut hitzaurrean. Bizkaiera jatorrez idatzi izan banu, beste edozein liburu baten antzekoa litzake eta etzukean merezi idazterik. Zuk esaten dizkidazun hitz gogorrak irakurririk, kantua ikasi ta ikasi dabilen neskeak sentitzen duana sentidu dut, “kantatu beharrean sukaldean lan egiten baduzu azkoz pozgarriago danontzat” entzuten duanean.

Gauza baten oso oker zagozala esatea parkatuko didazu: ezta handik eta hemendik hartutako elementuekin osatutako hizkera artifizial bat nik darabiltana. Bizkaiera hutsez idaztea da naturalena neretzat eta bizkaitar guztientzat, baina gipuzkeraz idaztea, bizkaierazko esakera guztiak ahazturik artifizialagoa da bizkaitar batentzat nik bezela idaztea baño. Nere herritik hamazazpi urtheekin athera nintzanetik toki guztietako euskaldunekin ibili izan naiz eta liburuan irakurten dituzun hitz eta esakerarik gehienak lagunekin hizketan ibilirik ikasi ditut. Neretzat danak dira euskarazkoak, eta behin biz-

kaieratik irten ezkeru, danak zaizkit berdin. Uste al duzu naturalagoa dala bizkaitar batentzat eskuetako eriei "behatzak" erraitea oinetakoei bezela, ipinten, ekhartan, aphurtuten, ostuten eta abar idatzi beharrean, ipintzen, ekhartzen, aphurtutzen, ostutzen, idaztea; nebarreba'ren ordez anai-arreba, a bezelako hitz polit bat khendu eta hura bezelako hitz itsusi bat ipiñi, txalupea, egikerea, arimea, ta abar, txalupa, egikera, eta arima biurtutea artikulua behar dutenean ere, gipuzkeraz bezela? Zoro, goraintziak, biribil, karramarro, bider, horma, madari, eta hunelako hitzak baztertu, erho, eskumuiñak, borobil, txangurro, aldiz, paret, udare eta abar ipiñteko, mugaz bestaldean ere ezagun ezagunak izan arren? Burdina, burdin-bide, usain, arrain, artzain, gelazain eta hunelakoak khendu, burni, burni-bide, usai, arrai, artzai eta hunelakoak ipiñteko, mugaz bestaldean ere bizkaieraz bezela idazten diranean?

Ez, aita Villasante, ez. Nere euskara ezta artifizialagoa bizkaierazko idazle batentzat zuk erabilten duzuna baño. Nahastu? Zuk ere nahasten dituzu zure negurrian beste euskalgietatik hartutako elementuak. Zure iritzi hortan bertan idazten dituzun "anitz", "ostean", eta "arrunta" hitzak eztira gipuzkerazkoak. Esan ba nik zuk baño gehiagor nahasten dutala, beste negurri bat zabalagoa daukatala. Non dago "hunaifio bai, baño hemendik ezta pasatu behar" dioskun erregelea?

Zoritxarrez eztaukat esku artean Azkue'ren "Ardi Galdua". Ezzut irakurri, bainan nahi nuke zearo aztertu. Azkue genius bat zan. Bere denbora baño aurreratuago zegoan, badirudi zainetan zeramala batasuna. Bainan orduan euskalgiak "compartimentos estancos" bezela zauden. Espezialista bakan batzu khentzen badira, iñork ere etzekian euskalgi bakhar bat baño, nahasten hasi baño ez eta danak hasi zitzaizkion aurka. Gero bera lotsatuta egon zan bethi gaixoa. Bainan nik uste dut bere akatsa baño gehiago bere denborako irakurleena izan zala bere ahaleginak hondatu zituana.

Nahi duzue linguistikako phenomenu naturalagoa hunelako nahasteak baño? Bonaparte'ren lanengatik ezpalitz, nola jakin nere herritik athera eta beste euskalgietako euskaldunekin hasi nintzanean Urliak esaten zuana etzala gipuzkera eta olioia ta ura baño nahas-gaitzago zala Berendiak esaten zuanarekin? Zer uste duzue euskaldun arrunt batek egiten duala beste euskalgietako hitzak edo esakerak ikasten dituanean? Ba nahastu, ajola gutti zein euskalgitakoak diran. Ba euskaldun arrunt batek egiten duena da naturalena, ez hunelako jakintzaz lotuta gabiltzanok egiten duguna. Nahi baduzu aita Villasante, nik erakutsiko dizkitzut Donostia'n, urthe asko han bizi izan diran bizkaitar jator batzu, egun ezin dutenak egin euskaraz bizkaiera ta gipuzkera nahastu gabe. Euskaldun jatorrak dira, euskaraz mintza-

tzen dira gehienetan, eta eztute euskarazko esakera bat ere mordolloki esaten.

Nik darabildan euskarak eztauko tradizioirik euskal litteraturan, euskaldunen ezpainetan euskalgiak bezain zaharra bada ere. Ezta hartu behar litteraturako tradizioirik-eza artifizialtasuntzat. Eta bildur naiz hau izan dala zuk egin duzuna.

Bost hizkuntza mota bereizten ditu Bloomfield'ek standardizatutako hizkuntzetan: 1) *literary standard*, artifiziial xamarra, liburuetan baxharrik erabilten dana, 2) *colloquial standard*, jende-motarik abantailatueneke erabilten dutena, 3) *provincial standard*, ia lehengolako, erdiko jende-motek erabilten dutena, pixkat differentea provinzia baxhoitzean, 4) *sub-standard*, lehenago esandakoen aldean oso bestelakoa, erdi-behardun pixkat eskolatueke erabilten dutena, aldaketa handiekin toki batetik bestera, 5) *sub-standard*, txiroeneke eta jakinezeneke erabilten dutena, toki bereko hizlarien arte izan ezik, elkarrekin ulertzen ezтана.

Euskaraz pentsatzen nagoalarik, ideak burura ethorten zaizkidan bezela nere liburuia idatzi izan banu, natural hutsa litzake. Bainan, egungo euskal idazleek, euren euskalgitik irten eta idazten hasten diranean euren buruak lotzen dituzten beste, ezpadut lotu nerea, hurrik eman ere, lotu naiz halaz ere muga batzutatik ez irteteko, bestela ez nuan bataiatu izanen systema nere idaz tankera berri hau. Esaterako, "dabe", "neban" eta hunelako hiru edo lau gauzatto, "dute" eta "nuen"-ekin nahasten ditudanak izan ezik, eztut erabilten ia iñoiz ere bizkaierazko aditza. Eztitut idazten hitzak burura ethorten zaizkidan bezela, euskara natural bateke eskatuko luken bezela, hanitz-varietas-dunak gipuzkeraz ipinten baititut bethi, lehenago esandako kasuetan izan ezik, "burni" bezela gipuzkeraz baxharrik esaten diranean. K baten ostean eztut idazten iñoiz ere, ez "be", ez "bere". Eztitut iñoiz uzten artikulerik gabe *a* azken letratzat duten hitzak, eta bizkaierazko legea jarraiturik, eztut idazten "txalupa" "txalupea" idatzi beharrean.

"Berak ekarri zuanean, berak ere ekarri zuten" eta hunelako esakeren baztertzea eta "Berak ekarri zuanean, eureke ere ekarri zuten" idaztea ezta artifiziiala. Singularean "berak" eta pluralean "eurak" esaten dakianak, hau ahaztu eta kasu guztietan "berak" idaztea atzeruntz joatea litzake, eta atzeruntz joatea ezta naturala. Kasu guztietan hautu izan dut itxura jakitunagoa duan euskara modua. Eztut beraz idazten "ikusiz zazu", "hartu dezagun", gipuzkeraz bezela, "ikus ezazu", "har dezagun" lapurdieraz lez baño.

Oldozmenak baxharrik, edo erdel-elkar-hizketak oldozmenekin nahasiak azaltzen dizkiguten liburuak, ongi dagoz euskara-modu baxhar batean. Bainan, español-erdera eredutzat hartu ta euskaldunen

solasak eta idazleak oldozten duana, dana euskara modu bakhar batean ematen dizkiguten liburuek ezin dute inoiz realismorik eduki. Hizkuntzaren gaindegitik Euskal Herria mosaiku bat da, eta euskaldunen arte gerthatutako gauzak idazteko, herri berekoak izan ezik, euskaldun bakoitzak euskara-modu berezi bat behar du, eta idazlearen gogoetak azaltzeko euskara jakitun artificial xamarra. Hau novelan, theatruan berdin, egilearen euskara khenduta, egilea theatruan ixilik egoten baita. Hau da aita Villasante euskal litteraturak behar duana, benetako euskal kutsua edukiteko. Ez zuk diozun bezela, dana bizkaieraz edo dana gipuzkeraz idaztea.

Euren herritik irtendako gizon haziak eztira mintzatzen lehen erranikako mailetatik bost-garrenean muttikoak bezela, batez ere beste euskalgi bateko euskaldun batekin hitz egiten dutenean. Huna zergaitik ipiñi ditudan muttikoek solasak bost-garren mailazko bizkaiera arruntaz, eta bederatzigarren kapituluko elkar-hizketan bidaidearen hitzak lau edo hirugarren mailazko gipuzkeraz eta Urruti jaunarenak ere maila bereko bizkaieraz.

Etzazu athera hemendik etzabaidazale bat naizenik. Aspaldi aspalditik darabilt hau buruan. Bihotzez sinhesten dut asko galduko lukela KURLOIAK dana bizkaieraz, zuk diozun moduan idatziko banu, realismo eta naturaltasunaren gaindegitik.

IV) "Erderatiko hitzetan oso iritzi zabaleko da Oskillaso, baiña eztet ikusten zergaitik idatzi bear diran erdal ortografiiaz "circoa", "bachilleratoa", "descuidoa" eta abar."

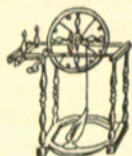
Hitz guttitan azaltzen ahaleginduko naiz, aita Villasante. Erderazko hitzak aspaldi aspalditik euskaratu zitzaizkigunean euskarazkotzat dauzkat eta euskal orthographiaz idazten ditut, baina Euskal Herri guztian oraindik sartu ez, edo denbora gutti dala sartu zaizkigunak, eztauzkat osoro euskarazkotzat eta erderazko orthographiaz idazten ditut. Bethi euskara jakitun baten gaindegitik begiraturik, hizkuntza jakitun guztiek egiten dutena egitea iruditu zait egin behar dala euskaraz ere (1). Bachilleratoa idatzi beharrean batxilleratoa idatzi izan banu, ondo legoke alde huntako baserritarrentzat, eurentzako hizkuntza baten gaindegitik, baina bestaldeko euskaldunek bakalorea edo bakaloratoa idatzi beharko zuketenean. Nola egin diteke batasuna hunela? Ez al da bachilleratoa Española instituzio berezi bat, baccalaureát'ekin eta beste herrietako baccalaureatus'ekin nahasi ezin ditakena? Zer dala ta euskal orthographiaz jantzi eta euskarazko berbatzat sartu? Españoletik hitzak ingleseaz idazten dituztenean español-

(1) Ihardespenean onetan eztugu geienetan gorde, *c* eta *s*-ri dagokan aldetik, Oskillaso jaunaren idazkera, aldizkari onetan erabili oi dugun ortografiari segitearren (EGAN-ekoan oarra).

lezko orthographiaz janzten dituzte. Cañón hitza cannon idazten dute, aspalditik inglesean sartua egon arren. Scandinavjako hitzak idazteko, ingelesez ezagutzen diranean ere, gaineko *o* ttiki bat daraman *a* ere ipinten dute. Frantsesez, foot-ball, water-closet, waterproof, eta mila ingelesezko berba euren jaiotzetiko orthographiaz idazten dituzte. Españolez ere foot-ball, chauffeur, referee, back, offside, toilette eta abar idazten zan denbora asko ezatala. Real Academia de la Lengua delakoak españolez idazteko agindu zuanean, etzuan agindu euskaraz ere euskal orthographiaz idazteko. Eta españolez hau egiteko zuanean, beste tokietan egiten ezтана egiteko agindu zuan.

Goraintziak aita Villasante maitea, eta agindu zure adiskide huni.

OSKILLASO.

Lau bertso papel saritu dira bertsolarien kalzean egiñak

Donostiako Diputazioan batzarre bat egin dute bertso papelen txapelketa erabakitzeke izendatu zan juradukoak eta ao batez erabaki batera eldu dira.

Lendabiziko saria amabi bertsokin osatutako bertso papel batek irabazi du Jesus Lete "Ibai-ertz" Isasondo-koak egiña.

Bigarrena Sebastian Salaberria-k ama euskerari jarritako amabi bertsokin.

Irugarrena Manuel Uranga-k ama alargun bati paratutako amar bertsokin.

Eta laugarrena Basilio Pujana Zeanuri-ko seme Bilbon bizi danak amabost bertso dituen papel batekin.

Juradua urrengo jaun auek osatu dute: Manuel Lekuona, Fernando Artola "Bordari", Juan Maria Lekuona, Juan San Martin, Aita Antonio Zabala Jesusen Konpañiakoa, Antonio Arrue, Aita Martzelo Andrinua pasionista, Pedro Diez de Ulzurrun medikua eta Alfonso Irigoyen.

Txapelketa au Euskal Akademiak antolatua izan da Gipuzkoako Ahorro Kaxa Probintzialaren laguntasunarekin. Sariak Ernani-n emateko gogoa dago erri artan Txirrita bertsolari aundia zanari egin nai zaion omenaldian. Ain zuzen ere Tolosa-ko *Auspoa* liburutegiak liburu bikain bat argitaratu du Txirrita-ren bat bateko bertsoak eta bere bizitzako zenbait oar, erriaren buruan oraindik bizi diranak, emanaz.

Partituko diran sariak dira: lendabizikoari bi milla pezeta, Bigarrenari milla ta bosteun, Irugarrenari milla. Eta laugarrenari bosteun.

Etxe aberatseko seme galdua
eta
María Madalenaren seme santua

DRAMA LLABURRA

Gabriel Arestik eskribitua.

AURRENEKO ZATIA

Tolerantzi-etxe bateko atarian, Bilboko Cortes karrikan. Emagaldu batzuk ikusten dira, paretan kontrako aulki luze tapizeria oneko batean. Batzuek fumatu egiten dute. Oro daude jantzirik haien ofizioak eskatzen duen uniforme desberdinarekin. Alde batean, ezkerretara, edari-lekua; ostean barman bat, haren jake zuriarekin eta txorigorbata beltzarekin. Jente asko. Musika lekua hutsik dago orain.

(Gizon bi sartzen dira; bat da haltua eta mehea; bestea bajua eta lodia.)

HALTUA.—Bai.

BAJUA.—Ez.

HALTUA.—Zergatik ez?

BAJUA.—Halako gauzarik eztelako mundu honetan gertatzen.

HALTUA.—Eta zergatik ezta gertatzen?

BAJUA.—Mundu hau onelakoa delako, Zikina eta itsusia.

HALTUA.—Loreak badaude mundu honetan.

BAJUA.—Bai. Baratzetan. Ez zimauregietan.

HALTUA.—Zimauregi honetan arrosa bat seinalatzen badizut, beste la pentsatuko zenuke?

BAJUA.—Bai, alegia.

HALTUA.—Eztuzu Matilde ezagutzen?

BAJUA.—Nor da Matilde?

HALTUA.—Hemengo andre bat.

BAJUA.—Andre prestua izango da zure iritzian, duda gaberik.

HALTUA.—Nik ez tut inoiz andre prestuagorik ezagutu.

BAJUA. Orduan zergatik sartu zen puta? Betiko ipuia kontatuko didazu? Bai; badakit zer esanen didazun. Zerbitzuko neskamea zen, Gaztelako baserri batetik Bilbora etorri zena, bai lan-bila eta senar-bila. Hemen gizon lotsa-gabe bat ezagutu zuen, haurdun utzi zuena, eta gero gure gizarte gogorraren konpresio-faltaren aurrean, haurrari edukazioa ta elikatura emateagatik, hau beste ofiziorik edo manten-biderik etzuen aurkitu. Bai, ipui polita, Andersen batek asmatuakoa.

HALTUA.—Asmazio hobeaz merezi ukan du. Zurea. Ederra da eta askotan gertaturikakoa. Baina gure Matilderekin ezta inoiz horrelakorik pasatu.

BAJUA.—Ez? Orduan, nola sartu zen ofizio likits eta prestu-ez honetan?

HALTUA.—Etzen sartu. Bertan jaio zen.

BAJUA.—Bai?

HALTUA.—Ahardiaren humea zer izanen da? Ahardia. Aberatsaren semea, aberatsa izanen da, ahuntzaren kumea, ordotsa, akerra. Biziak emanikako legea da.

BAJUA.—Orduan, ezta lore bat izanen. Ezta andre prestu bat izanen. Ezta inola ere.

HALTUA.—Kondenatu baino lehen, judikatu egin bear duzu, laguna. Bestela etzara juez arteza izanen.

BAJUA.—Presenta zaidazu, bada.

HALTUA.—Bai.

(Edari lekura joaten dira gizon biak.)

BARMANA.—Jaunak?

HALTUA.—Kafe-esne bat.

BAJUA.—Cuba libre bat, baina bizarririk gabe.

(Barmana kafeterara joaten da, eskaturikakoa preparamazera. Bien bitartean emagalduta bat hurbiltzen zaie bi gizoneri.)

HALTUA.—Egun on, Marta.

MARTA.—Hala zueri ere, maiteak. Emaidazu zigarro bat.

HALTUA.—Badakizu tabakorri gorriarik ez tudala fumatzten.

MARTA.—Ekar kanario bat. Baina filtrorik gabe.

HALTUA.—*(Zigarro-pakete bat ateratzen du saltrikaratik.)* Filtrodu-nak dira.

MARTA.—Kenduko diogu. *(Filtroa kentzen dio zigarroari. Gizon haltuak sua ematen dio.)* Mila esker, laztana. Zer hartuko dut nik?

HALTUA.—Erabaki bat.

MARTA.—Eztidazu huisķi bat pagatuko?

HALTUA.—Huisķia edateko ohitura edo bizioa bazenduke, bai.

MARTA.—Hamar urte honetan hartu dut bizioa.

HALTUA.—Bai, gezurra ešateko bizioa, baina ez azken egun honetan, ezpada zure aurren hamar urte ahaztu haretan.

MARTA.—Komita nezazu, bada, arno zuri batera.

(Barmana dator kafe-esne eta koka-kolarekin.)

HALTUA.—Adizu, barman, atera zaiozu zuri bat andreari.

MARTA.—Eta? Nola bizi zara aspaldi honetan?

HALTUA.—Badakizu andrearekin konpondu nintzela? Badakizu: semeak. Edukazio txarra hartuko zutela gurasoak separaturik ikustean, eta gainerako guztia. Betiko lelo samur eta aspergarria.

MARTA.—Eta, hemen, laguna?

HALTUA.—Eztuzu ezagutzen?

MARTA.—Ez.

HALTUA.—Hau Marta da.

(Honek eskua luzatzen dio gizon bajiari.)

BAJUA.—Poztutzen naiz.

MARTA.—Urte askotarako. Zu, maitea, badakizu lagun majuak darduzkazula? Honelako galai bat behar ukan nuen nik nire dontzella-denporan. Lastima da gorbata itsusia daramala. Eztakizu zuk jake arrearekin ezin eraman ditekeela gorbata morerik? Txarki ematen du bistara. Min egiten du begietan.

HALTUA.—Hemen, gure laguna, soltero dago.

MARTA.—Zergatik izanen da andre gabeko gizona beti dagoela desdoretoki jantziriki? Gizonak arlote batzuk zarate. Gaizki konpontzen

zarate andre gabe. Lastima da elizarako merkatuan eznaoela. Bestela...

HALTUA.—Beti esan dizut emazte komenienta izanen zinakeela.

MARTA.—Eztakizu ongi. Nola doan ene gizona! Lastima da elizatik pasatu ezkarela. Lastima da bera ezteela inoiz fabrika edo bulego batetik pasatu.

HALTUA.—Marta, nun dago Matilde?

MARTA.—Lanean dago.

HALTUA.—Gau guztirako?

MARTA.—Ez, laster libratuko da Ordu erdia darama goian soldado. batekin.

HALTUA.—Igurikiko diogu.

MARTA.—Biak joanen zarate harekin, ala?

HALTUA.—Ez, badakizu ni zure bezeroa naizela.

MARTA.—Goazen orain, bada.

HALTUA.—Ez, esan dut Matilderekin egon nai dudala.

MARTA.—Baina zertarako?

HALTUA.—Nire lagunak ezagut dezan. Nahi nuke.

MARTA.—Baina gure moduko bat ezagutzeko ezta presentaziorik behar. Prezioa eskatu beste beharrik eztago.

HALTUA.—Baina nire laguna oso bildurtia eta lotsatia da, Nirekin etorri ezpalitz, etzuen inoiz hemendik mosurik erakutsiko. Gurekin ezpalego, horko andre guztien herabearren eta ahalkearren hemendik ihes eginen luke, deabruak daraman arima bezala, espantuz eta larri.

MARTA.—Moraleko problemaren bat ekarriko duzue. Beti gertatzen da hori Matilderekin. Moralista guztiak etortzen zaizkio. Matilde ona da, oso ona. Gorputz eta arima bateko andre bat, errege barentzakoa, Madrileko eta Pariseko gorteetan presentatzekoa. Gu ez. Badakizue gu zer garen. Eta eztugu ukatzen. Gure izaera da, gure biziera. Hemen gaude, gutzaz baliatu nahi denarentzat, gorputzean eta ariman. Batez ere gorputzean.

BAJUA.—Baina Matilde hori zuekin baldin badago, zuen bizimodua eta ofizioa badaduka, eztut nik diferentzia haundirik ikusten.

MARTA.—Ez?

BAJUA.—Ez inola ere. Zergatik eztu ofizioa uzten?

MARTA.—Beste gauzarik ezagutzen ezuelako. Eta gainera guk behar dugulako. Gure aingerua da, goardako aingeru maitagarria, bidegabe guztietan, desgrazia eta neke guztietan gordetzen gaituena. Zer eginen genuke hura gabe? Etxe hau nardagarria izanen litza-ke, eta bizitze triste honetan ez-legoke kontsolamenturik.

HALTUA.—Zer deritzazu? Eta oraindik eztakizu egiaren erdia.

BAJUA.—Badirudi ezetz.

HALTUA.—Matilde, Matilde. Badakizue gauza bat? Hamazortzi urte eduki nuenetik, eznaiz ni inoiz enamoratu. Orduan ni poeta liriko bat nintzen. Udaberriko arrosari, andrearen aurpegi garbiari eta Jainkoaren karitateari kantatzen nion. Eta lirikotasun guztiak neska bategan hartu zuen gorputza. Neska liraina, begi beltz, bilo oria. Eta tontoa. Aingeruxka serafin bat zirudien haren tontotasun mistiko eta benedikatuan. Olibak saltzen zituen karrika-kantoi batean. Gauak itzarririk pasatzen nituen nik hari erdal soneto barre-garri eta txarki moldatuak zuzenduz eta eskribituz. Eta enamoratuen nengoenean, eguerdiko hamabi ordu argietan haren bila joan nintzen behin batean, aire libreko denda haretara. Nire amaratua ezagun batekin mintzatzen zen, nire anaia nagusiaren adiskide batekin. Honek ipurdia ukitzen zion neskari, eta neskak hasarratu beharrean, barre egiten zuen, kontentuz. Bertan desamoratu nintzen, beneditano botilla batekin, alegia. Eta mozkorra kendu zitzaidanean, nire aurreneko bertso onak eskribitu nituen, Arjentinan dagoen euskaltzale apaiz bat eskandalizatu zutenak.

MARTA.—Ipui ederrak dakizu asmatzen.

HALTUA.—Ez, hau egia da. Benetako egia, aitzakia gabekoa. Eta ordurik aurrerantzean, eznaiz egundo enamoratu, nire konorte eta zentzu onean nagoenean, behintzat. Baina arnoaren eta haren gusu guztien besartean etzaten naizenean, beti dago maitasunezko zirrada ezkutatu eta aurpegi gabeko bat, nire barnean bihotz kantatu eta triste hau moldegaizki eta legunkiro astintzen duena. Eta da Matildeganako amodioa. (*Kantatzen du.*)

Beti penetan, beti penetan
bizi naiz mundu honetan.
Egunez zerbait alegatzen naiz,
gauetz naiz beti penetan.
Zureganako amodioak
eznau utzitzen baketan.

Herriko kanta da hau, Arratian ikasia, baserritar gazte baten ezpainenetik. Baina orain zentzatu naiz. Zer irabazten dut Matilde maitatzearekin? Ezer ez. Eta horregatik, horditzeko puntuan aurkitzen naizenean, uko egiten diot alkoholari, eta Martarekin (eta besterik eztagoenean nire andrearekin) joaten naiz ohera. Nik eztut andre bat maitatu nahi. Nik andre guztiak maitatzen ditut,

nirea ez-ezik. Hor dator Matilde. Barman, atera beneditano kopa bat.

(Matilde agertzen da. Berrogei urteko andrea da, baina badirudi bakarrik hogetamar dituela. Bere ofizioaren eza-gugarria darama beztimentan, baina ez aurpegian. Edarri-lekutik hurrunxko dabila, gure lagunak ikusi gabe.)

HALTUA.—Marta. Zoaz Matilderen bila, mesedez.

MARTA.—Mesedes etxean dago.

HALTUA.—Zoaz mesede gabe, orduan. (*Badoa Marta.*) Orain ezagutuko duzu, mutila, mundu honetako andrerik andreena. (*Txurrit edaten du kopatik.*) Etzara damutuko, ez. Ikusiko duzu nola den posible emagaldu bat andre prestu bat izan dadin. Matildek gizar-tearen estimazioa daduka galdurik, nik ez nuke nire etxean, nire amaren aurrean, presentatuko, inola ere. Baina mundu honetan baldin eta inork merezi badu zeruetako gloria irabaztea, hori da Matilde. Santua da, altare gabeko santu bat, gure denporako Maria Madalena bat. Hemen dator. (*Emakumeak gizoneri hurbiltzen zaizkie.*) Laster etorri zarate.

MARTA.—Mutilak, hemen dadukazue zuen Matilde zorionekoa.

HALTUA.—Arratsalde on, maitea. (*Mosu pare bat ematen dio maxeletan.*)

MATILDE.—Hala dizula.

HALTUA.—Badakizu geroago eta ederragoa zarela, Matilde?

MATILDE.—Utz koplari.

HALTUA.—Bai. Ikusten zaitudan bakoitzean koplak bat datorkit burura:

Xarmangarria zara
eder eta gazte,
nire bihotzak eztu
zu besterik maite.
Beste zenbait bezala
banengoke libre
zurekin ezkontzeko
dudarik eznuke.
Munduko gora berak
direla medio
bihotzean sortzenda
zeinbat amodio
... ..
... ..

MATILDE.—Utz koplari; berriz ez, gizona. Badirudi burutik egin zaitzula. Gezurra dirudi zu bezalako gizon ezkondu eta guraso bat holako txantzakerietan eta haurkerietan ibiltzea. Noiz etorriko zaitzu zentzua? Noiz zentzatuko zara? Egun batean eskarmentu galanta hartuko duzu, kanore gabe horrek.

HALTUA.—Ikusten duzu, laguna, nolako jenioa dadukan gure usoak? Baina permiti zaidazu, Matilde, hemen nire lagun bat presenta dezaizudan. Hau Matilde da.

MATILDE.—Urte askotarako.

BAJUA.—Asko poztutzen nau zu ezagutzeak.

MATILDE.—Poztu etzara egiten, baina, tira, zure gizalegea estimatzen dizut.

BAJUA.—Ezta gizonaren legea nire pozkarioa, Matilde, bihotzaren legea baizik. Bihotza eskuan dadukadalarik diotsut asko alegratu naizela. Badakizu nor izan zen Diojenes? Greko jakintsu hura?

MATILDE.—Eskuan linterna bat zedukalarik gizonaren bila zebilena? Orain arte eztiot inori entzun arkitu zuen ala ez.

BAJUA.—Gaurko Diojenes berri baten modukoa naiz ni, Matilde. Eskuan bihotz bat daramadalarik, andre baten bila nabilena. Orain arte eztu aurkitu. Beraz, puta-etxe batera etorri naiz, hea hemen aurkitzen dudana, etxe prestuetan aurkitu ez-nuena. Eta barka hitzargatik, baina oso gogorra naiz nire mintzaeran.

MATILDE.—Gauzak beren izenez aipatzean eztago bekaturik.

BAJUA.—Oso desegokia naiz ni.

MATILDE.—Etzaitezi horregatik ardura, gizona. Ohiturik gaude horretara, eta hori baino mila bider gauza latzagoetara.

(Bien bitartean Gizon Haltua eta Marta joan egiten dira, eta Gizon Bajua eta Matilde bakarrik geratu dira.)

MATILDE.—Joan dira hoek eta gu konturatu ere ezkara egin.

BAJUA.—Bai, frantzesen moduan despeditu dira.

(Mutu gelditu dira, zer esan jakin gabe. Gizon bat hurbiltzen da.)

GIZONA.—Libre al zaude, nire prenda?

MATILDE.—Eztuzu ikusten lagun batekin nagoela?

GIZONA.—Prezio doblea pagatuko dizut.

MATILDE.—Gaur opukaturik nago. Utz nezazu bakean.

GIZONA.—Nola opukaturik? Zuk badakizu larunbatero natorrela zuregana.

MATILDE.—Utziko nauzu bakean ala ugazabari deitzeko premian aurkituko naiz?

GIZONA.—Zure bezero ona izan naiz beti, Matilde.

MATILDE.—Begira, or daude Suzana, Karmela, Bitxuri eta beste asko. Hoek ni baino askozaz trebeagoak eta gazteagoak dira. Kontent geratuko zara. Joan zaitetz eta eznezazu hasarra. Bestela eztuzu aurrerantzean hemen sarrerarik edukiko. Badakizu ni naizela hemengo egiazko ugazaba, eta nire hitza legea dela.

GIZONA.—Eta bihar?

MATILDE.—Biharko berririk eztakigu.

GIZONA.—Adio. (*Karrikako atletik joaten da.*)

BAJUA.—Asko gustatzen naiz zurekin. Eta eztiotsut ahoarekin bakarrik.

MATILDE.—Nola duzu izena?

BAJUA.—Marti.

MATILDE.—Eztakizu gauza bat, Marti? Orain arte eztiot gizonari izenik galdetu.

MARTI.—Horrek esan nahi du nirekin gustatzen zarela zu ere.

MATILDE.—Eta gainera asko gustatu.

MARTI.—Gogoratzen zara zer nioen lehen? Andre baten bila nire bizi guztian ibili naizela? Eta oraindik sekula santa birjina eztudala munduko ezin bazterretan aurkitu?

MATILDE.—Bai.

MARTI.—Orain pozik nago. Nire zedea irabazi dut. Andre bat dadukat nire aurrean. Humilki eta esker onez eskatu behar dizut, Matilde, permiti zaidazula nire omenaldi eta gorazarrea zuri presentatzea.

MATILDE.—Ederki dakizu mintzatzen.

MARTI.—Ez bakarrik mintzatzen, sentitzen ere bai, Matilde. Mintzatzen eztakit, Matilde, baina iduritzen zait bihotza eztarriaren erdian sarturik dadukadala, eta ztelata eztarria mintzatzen dena, bihotza baizik.

MATILDE.—Orain arte ez tuz gizonak esanik sinetsi.

MARTI.—Eta ni, sinesten nauzu?

MATILDE.—Uste dut baietz, bai, Marti, segurutik sinesten zaitut.

MARTI.—Eskerririk asko. Iruditzen zait gaur dela nire adineko egunik alegrena.

MATILDE.—Gizon guztiak izan dira beti nire etsaiak, nire etsai hamorratu eta berekoiak. Niregana zetortzan ahalik eta gehien hartzera eta ahalik eta guttien ematera. Nire bizi guztian sentitu naiz merkatarien eskuetan bezala, gamelu tratuan ematen eta hartzen den bat bezala.

MARTI.—Urrikaria!

MATILDE.—Etzaitez nitzaz urrikal, nire espiritua ezpaita pobrea.

MARTI.—Badakizu eztela hori nire asmoa izan.

MATILDE.—Bai, badakit, eta barka zazu, faborez. Eta... Orain bestela da, eznaiz gamelu bat, nirekin ezta orain bretoiaren tratua egiten, ez. Zure aldean nagoenean, zure aurpegi itsusi baina leiala ikusten dudanean (Etzara ofendituko, ezta? Etzara nirekin hasarratuko, aurpegi zatarra dadukazula diotsudalako, ezta? Itsusia da, baina niri asko gustatzen zait), eta entregu zabal eta maitagarri horrekin mintzatzen zatzaizkidanean, andre bat sentitzen naiz. Begira nun, zure begi nabarren indarrez, gamelua andre bihurtu den.

MARTI.—Andrea sentitzen den emakumea, andrea da. Eta gizona sentitzen den gizakumea, gizona da. Jainkoaren kristauak gure sentimentuen araeuan eta neurrian portatzen garelako.

MATILDE.—Bai, orain arte emagaldu bat sentitu naiz. Andrearte honetan jaio nintzen, eta gaztezaroen ofizioaren habildade eta truko guztiak irakatsi zizkidaten. Hobeki pentsatzen badut, hau beste gauzarik eztut ezagutu. Komentuan haur-zaroan sartzen dituzten neskatxek, ederki dakite dontzellezia gordetzen, haien prestutasunaren florea galtzeko arriskurik ezpaitago. Baina ahardi-tegian jaiorikako neskatxak dextentzia gordetzea, miraria izanen litzake.

MARTI.—Konprenitzen zaitut.

MATILDE.—Hau izan da nire mundua. Konparazio batekin esplikatu dizut nire ihardukiera, nire bizimoldea eta portaera. Behin batean lagun batek txoriño bat erregalatu zidan, eznaiz gogoratzen zer zen, epetxa, amillotxa, zozoa ala zer. Basatxoria zen, arbolar-tean hartua eta harrapatua. Nik kaiola urre-koloreko eta kristal argizko bat erosi nion txoriari. Urriza bat ekarri nion, konpainia eta alegrentzia eduki zezan, familiaren berotasuna eta biguntasuna senti eta ezagut zezan. Baina txori hura etzen kontsolatzen, pena ematen zidan, beti triste, beti isil, elikaturarik hartu gabe. Libertatea deseatzan zuen, uda beroan basoarteko atsegintasun miragarria, aire gardenean gozatua eta dastatua. Baina urrikariak bere zer-egina zedukan kaiolan, bere beharra. Zuzen haundiak eman nizkion, dohainean mantendua izateko eskubidea, lagun bat gozatzeko eskubidea. Zuzen haundia zedukan, eta zuzen orok behar bat dakar berekin. Kaso honetan txori-esposa ez abandonatzeko beharra. Eta ez nion libertatea eman, ez nion kaiolako aterik eta gelako leihorik batera zabaldu. Eta txoria, tristuraz, penaz eta malenkoniaz, gau bero batean, akabatu zen. Urrikaria! Baina, Marti, nire poesia merke honekin aspertzen zara?

MARTI.—Nola zurekin aspertu? Ez inola ere. Jarrai kontaerari.

MATILDE.—Ederki, Ipuiaren erdia esan dizut, eta prezio berean akabantza ere emanen dizut.

MARTI.—Aurrera zoaz, arren. Oso pozik aditzen dizut.

MATILDE.—Egiaz?

MARTI.—Egiaz.

MATILDE.—Milesker. Gure txori nagusia akabatu zen egunaren biharanuean, lagunak, urrizak, bion arteko amodioaren frutua eman zuen, lau arraultze ttiki, zuri eta borobil errun zituen. Bazirudien lagunaren heriotzeak etzuela gehiegi tristatzen. Biziaren legea da, hila lurpera eta bizia beharrera; bat doa eta beste bat dator. Bere beroa, bere gorputz arinaren beroa eman zion arraultzadari, eta guztiaren buruan, arraultzen bat lehertu zen eta txoriño bat jaio zen, denporarekin aitaren irudia ikusi genuena. Harekin geratuginen. Nik damu nuen aita akabatua, eta hari egin nion bidagabea agindu nion, semeari pagatuko niola, kitatzen den zor astun baten moduan. Eta sano hegal bizkorrak eduki zituen egunean, kaiola zabaldu nuen, esku artean harturik, karrika-arteko arboladi batera eramanez, bertan soltatu nuen, anartean ezagutu etzuen libertatea eskeinirio. Hegaldatau zen urrikaria, airean nora jo jakin gabe, eta azkenean (Haren plantan igarri nion bildur zela, os-oso larriturik zebilela), eta azkenean adar-artean galdu zen.

MARTI.—Ongi egina, benetan. Horregatik laudatu behar zara.

MATILDE.—Ez inola ere. Etxera bihurtu nintzenean, bere kaiolan aurkitu nuelako txoria. Animalixkek dadukaten zentzu edo entelegu zortzotz horrekin, bere kafiara bidea topatu zuen. Kaiola zen haren-tzat kafia, etxea, etzauntza. Haren bizi-lekua, haren baratze atsegingarria. Guztiogatik esan dizut lehen, nork bere mundua maitatzen duela, ohiturik dagoen mundua. Eta hau da nire mundua, zikina, likitsa eta etoia baldin bada ere. Nire munduarekin kontsolatu naiz orain arte. Baina modua topatuko banu, mundu hau abandonatuko nuke.

MARTI.—Nik eskeiniko nizuke modu hori.

MATILDE.—Ez ibil hain arinki, Marti. Eznauzu ezagutzen. Gainera nire semeak...

MARTI.—Seme bat dadukazu?

MATILDE.—Esan dizut eznauzula ezagutzen. Oraindik. Bai, seme bat dadukat, ni baino zaharragoa dirudiena. Oso gaztea nintzen mundu honetara ekarri nuenean. Hemendik atera nuen berehala, ditia kendu nion eta berehala. Haur batek bere amaren esnea hartu behar du. Baina hemengo gaizakeriaz ez nuen nahi ukan, kutsa zedila, eta euskal baserri batera bidali nuen. Han egon zen hamar

urte eduki zituen arte. Gero fraile-komentu batean sartu nuen. Bertan badirudi Jainkoaren deia entzun duela, eta Haren ministrotarako estudiatu du. Datorren urtean emanen du aurreneko meza.

MARTI.—Pozik egonen zara. Zirimonia ikustera joanen zara.

MATILDE.—Ikustera bai, baina besterik gabe.

MARTI.—Eta zergatik?

MATILDE.—Urrikariak pentsatzen du umezurtza dela, eztadukala gurazorik.

MARTI.—Orduan harek eztaki haren ama zarela. Baina ezagutu, hori besterik ezpada ere, ezagutu, eginen zaitu, ezta?

MATILDE.—Haren begirik ezta inoiz nire gainean jarri.

MARTI.—Bihotzik eztadukazu, ala?

(Matilderen begiak negar-malkoz betetzen dira. Bere soinak intziria sentitu batean alztatzen dira.)

MARTI.—Ez egin negarrik, Matilde, negarrik ez egin faborez, bihotza apurtzen baitidazu. Badakit bihotza dadukazula, eta haundia, oso hundia gainera, bularrean kabitzen etzaitzuna. Nirea oso apurra eta meharra da, gizonaren eta andrearen etoikeriak ttikitua. Zurearen aldean paratu nahi da, haren itzala eta babesa hartu nahi du, erlea lore-hila doan moduan, nire bihotz pobrea zure bihotz aberatsaren bila doa, humil eta apal, abaro-eskean.

MATILDE.—Etzakizkit honela mintza.

MARTI.—Orain ezin esan dezakezu ezagutzen etzaitudala. Ezagutza, konprenimentutik dator, eta nik osorik eta guztiz konprenitzen zaitut. Nola bizi izan zaren orain arte, ze asturu moldegaitzean, ze desasturu zehatzean. Eta ze adore biziarekin, ze bihotz haundiarekin hartu duzun zure desgrazia, zure patu gaiztoa, zure zori ingrata. Konprenitzen dut zergatik apurtu duzun zure semearekin edozer har-eman, edozer elkar-ikusi. Baina erraturik ibili zara. Pentsatzen duzu zure semeak jakin balu zu zer zaren (Zer izan zaren —zer izan zaren ez, zure ingurua zein izan den, orain eztuzu inguru honetan iraunen— nik prometitzen baitzuit, zure amaren deitura nireagatik aldatuko duzu —jentearen aurrean andre prestu bat izanen zara— jentearen aurrean, diot, Jainkoaren aurrean beti izan zarelako andrea, prestua eta ohoragarria), zure semeak, pentsatzen duzu, pentsa dezakezu, zer zaren jakin balu, zer izan zaren jakin balu, inola arbuiatuko zinduela? Halakorik gertatu balitz, etzuen harek semearen izenik merezi. Baina zuregan meritua da, oso merezimentu nagusia; edozein gizon egonen litzake zure

sema izatearen harro. Bai, ni ere. Nire ama oso santua izan zen, baina ikusten dut zure zapatetako lokarriak soltatzeko ere, etzela nor, etzela gauza. Etxe honetan sartu naizenean, broma bati jarraitzearren sartu naiz. Badakizu nola hasten diren gauzok.

MATILDE.—Barka zaidazu, Marti, baina...

MARTI.—Orain isildu egingen zara. Mintzatzea orain niri tokatzen zait. Zuri berriz entzutea bakarrik. Hori besterik ez. Oso pozik nago, oso pozik eta alegre eta arrai, etxe hau zimauregi bat zela uste ukan nuelako, eta ikusi dut loretegi bat dela, arrosa bakar bateko loretegia, bai, seguru asko, baina loretegia, ederra, atsegina eta usai onekoa.

MATILDE.—Oso agudo zoaz, maitea. Ene! Mihian egingen nuke aginka, hori deitu dizudalako. Ezagutu behar nauzu, ezagutu behar zaitut. Nik ere, honetan hautaera eduki nahi dut. Komeni ezpazatzaizkit?

MARTI.—Hori gauza apartekoa da, badakit komeniko eznatzaiztula, eznaizela zure komenikoa izanen. Prometitzen dizut, baina, nire alegin guzti guztiak egingen ditudala zure aldean gizon egoki eta behar den bezalako bat izateko. Eztizut amodioa eskatzen, hau berez etorriko da, bakarrik eskatzen dizut zure konpainia, zure andretasuna. Oneriztearen harmekin irabaziko zaitut.

MATILDE.—Bakarrik eskatzen dizut maita nezazula. Maitatzen bannaizu, nik ere maitatuko zaitut. Orain arte eznaiz inork maitatu.

MARTI.—Orain maitatzen zaitudan bezala maitatuko zaitut beti. Baina orain alkar tratatu behar dugu. Iganen zara gora, zure gelara, bertan zure beztimentarik eta arroparik dotoreena jantziko duzu, eta afaltzera joanen gara. Zierbanan jan-toki on-on-on bat dago, eta han janen ditugu langostak eta zentoilak. Faltrikaran daduzkat Santuren, nire lagunaren automobileko giltzak. Nirea garajea dago, aberia batekin. Bihar, hortik ibiliko gara, amonatu-pare gazte baten moduan, Arenaletik ibiliko gara, Artxandara joanen gara, gero, gauean, teatroak ikusiko ditugu Arriagan. Hala ibiliko gara, eta datorren hilean, zure semeak meza ematen duenean, komentura joanen gara, biok. Zer deritzazu? Konforme zaude nire asmoekin?

MATILDE.—Bai, Marti, zuk nahi duzun bezala. Baina ez tut nik hainbeste mesede merezitzen. Milesker, milesker.

(Arinki joaten da, arropa aldatzera, negarrez eta hats-beherapenez, mila bider Milesker, milesker, milesker, milesker..., dioen artean, jente guztiaren harritzapenaren aurrean. Martik bin bitartean begiratzen dio, eta Cuba libre bat eskatzen dio barmanari. Musika-lekuan musikeroak

daude, eta variete-artista bat, berna-hutsik, guaratxa bat kantatzèn duena.)

TELOIA ERERTZEN DA ETA AKABATZEN DA AURRENEKO ZATI HAU.

AZKENEKO ZATIA

Aurreneko zatian dekorazioa oso zehatza izan da, aulki batek egon ukan behar duen lekuan aulki bat egon da, eta kopa bat badiogu, eztugu esaten baxo bat edo gatelu bat : kopa bat diogu. Baina azkeneko zati honetan, bestela izanen da ; Ama Birjina Epaltzakoaren Monasterioan gaude, bertako Abate Nagusiaren gelan. Alde batean Abatearen ohea : okolazko tabloi batzuk, arraiak gordetzeko kaxa batzuren gainean. Erdian, eskribitzeko mahaia, landu gabeko harrizko koadrado bat. Lau aulki : kalabo-arbola puntak. Eztago egiazko dekoraziorik, bakarrik oihal beltzeko gortina batzuk. Personak sartzeko eta ateratzeko, eztago aterik, gortina hoek altzatu beharko dira, eta azpitik pasatu. Gortinen gibelean, argi more edo gorri batek gurutz haundi baten irudia botako du iruditegiaren gainean.

(Fraile gaste bat sartzen da barnera. Pauso batzuk ematen ditu. Ohean etzuten da: mahaiaren gainean eserten da. Geroxeago beste bat sartzen da, lehenbizikoaren berdina. Aita Seraphicus eta Aita Angelicus dira, biak lehen meza eman-berriak, Anaia Kristarren konpainiakoak. Nahi den bezela egonen dira jantzirik, baina biak berdin.)

SERAPHICUS.—Akabatu zen.

ANGELICUS.—Hasi zen.

SERAPHICUS.—Hola da gizonaren bizia. Gauza bat akabatzen denean, beste bat hasten da.

ANGELICUS.—Uda akabatzen denean, negua hasten da.

SERAPHICUS.—Ekaitzaren ondoan, aterria dator.

ANGELICUS.—Eta aterriaren ondoan, gaua.

SERAPHICUS.—Gauaren ondoan, egunsentia.

ANGELICUS.—Bakarrik gauez jaio denak pentsatzen du atzorik eztela egon.

SERAPHICUS.—Hala irakatsi digute.

ANGELICUS.—Bakarrik egunsentiaren ondoan jaio denak pentsatzen du biharrik eztela egonen.

SERAPHICUS.—Hala irakatsiko nioke nik bati.

ANGELICUS.—Zer izanen da hobe, atzoko, egungo ala biharko eguna?

SERAPHICUS.—Zer izanen da hobe, estudioetan ala penitentzietan bota dugun denpora, egungo egun zoragarria ala jentil artean emanen ditugun urte neketsuak?

ANGELICUS.—Inork eztaki. Jainkoa baizik eztago inor horren jakitun.

SERAPHICUS.—Zuretzat, zure iritzian, zer da hobe?

ANGELICUS.—Guk eztadukagu hautaerarik.

SERAPHICUS.—Baina hautaerarik bazenduka, zer hautakuko zenuke?

ANGELICUS.—Gauza bat esan behar dizut: Niretzat Jainkoaren ministroasuna penitentzia bat da. Egungo zirimoniak oso politik izan dira, musika ederra, bertan sentitu naiz esposa berri bat apaizaren aurrean bezala. Biziaren egunik inportantena izan da. Rubikon bat pasatu dugu eta eztago itzulerarik.

SERAPHICUS.—Bai. Sacerdotes in aeternum gara orain. Jesukristoren apostoluak.

ANGELICUS.—Eta herri berrietara eraman behar dugu apostolutza hori. Bai. Niri eskatuko zait ara joanen nadila, eta joanen naiz. Baina eskatzen baldin bazait pozik eta kontent joan nadila, esanen dut ezetz, eznoala pozik eta kontent, penitentzian noala. Zerura bidea oso meharra da, harritsu eta malda gora. Ezta niretzat laketa bat, ez, neke gogor bat baizik. Uste dut, laketa izanen balitz, ezkenukeela merezimenterik edukiko. Nik sari bat espero dut, bizi eternalaren saria, Jainkoaren presentziaren saria, eta uste dut laketarekin ezin lor dezakela inork hain sari haundirik.

SERAPHICUS.—Oraindik eztidazu erantzun.

ANGELICUS.—Atzo, egun eta bihar artean hautatzera eragiten didazu, baina zuretzat hiru egun den denpora, niretzat ezta egun bat baizik. Zuk eliz-bizimodua baizik eztuzu ezagutzen; horregatik egiten duzu berezkuntza hori. Zu hamar urtekin sartu zinduten komentuan, baina ni, nire borondatean eta hautaera librean, nire gustuan etorri nintzen honera, eta munduaren argitasuna zer den, badakit.

SERAPHICUS.—Eztago mundu argi bat baizik. Hil eta ondoko mundu paradisutarra.

ANGELICUS.—Hori hautatu nuen, baina galdetu didazu zer dudan nahiago, hemengo egunen artean, eta egiaz erantzuten badizut, esanen dizut nire familiarekin pasatu nuen aldia, nire etxean amaren magalean, anai-arreben maitasunean eta amorean pasatu nuen oporra hautatzen dudala.

SERAPHICUS.—Nola mintzatzten zara hala?

ANGELICUS.—Bihotzaren gainean eztu inork manatzen. Japonesen artean nagoen egunean, nire fedea, nire arima, nire borondatea, nire indar guztiak egonen dira misiolaritzako zedarrietan, jentil hoién kristantzean, baina nire bihotza amaren ondoan egonen da.

SERAPHICUS.—Badakizu nun sartu zaren? Gaurko ordenamentuarekin, apaiz egitearekin, munduko zer-egin guztiak, interes guztiak ukatu dituzula?

ANGELICUS.—Bai, eta ongi jakin, gainera.

SERAPHICUS.—Anaia kristarren konpainian zaude. Kristarrak gara, kristotarrak, Kristoren defentsoreak. Kristaua izatea ezta naikoa. Kristaua izateko, naikoa da Erromako Eliza Ama Santuaren altzoan egotea. Gainera, Haren altzoan egon gabe, protestanteak eta ortodosoak ere, Moskobako Eliza komunistakoak ere, kristauak dira. Baina kristarra izatea ezta hori, kristarra izatea beste gauza bat da.

ANGELICUS.—Bai.

SERAPHICUS.—Kristarra izateak esan nahi du, Kristoren irakaspenak eta lezioak bete behar direla, baina haien zabalera guztian, batere desenkusa eta aitzakia gabe. Jesukristok gauza batzuk esan zituen, eta kristauék entenitzen dituzte beren interesen araeuan.

ANGELICUS.—Hala da.

SERAPHICUS.—Baina gure fundatzale santuaren aginduak bestelakoak dira. Ebanjelioa ezta gizonaren gustokoa, ezta haren gogarakoa eta atseginekkoa.

ANGELICUS.—Gauza gogorra da.

SERAPHICUS.—Jesukristok esan zuen: "Inor ezta bere sorterrian profeta (apostolu)". Jesukristok esan zuen: "Nire berri ona eraman munduko herri-arte guztietara". Horregatik, bihar, zu Japonera eta ni Colombiara joanen gara. Orain hemen gaude, gure sorterrian, baina hilabete baten buruan, estranjeriarik hurrutienetan egonen gara biak. Eta hori Maisuaren hitza betetzearren.

ANGELICUS.—Oso meharra da zerura bidea. Oso malda gora. Oso erpina.

SERAPHICUS.—Behin Jesukristo irakasten zegoela, ikasle bat hurbildu zitzaion: "Maisua, hor daude zure ama eta senideak". (Anaiak dio Ebanjelioak, baina denok espero dugu, sinesten dugu eta nahi dugu, hori inposible dela.) Harek erantzun zion: "Zuk diozu hor dagoela ene Ama, baina nik diotsut ezetz, eztagoela, hori ezpaita ene Ama; nire ama, eta nire esosa, eta nire arreba, eta nire alaba da, munduan dagoen edozein andre, edozein neska". Hau gutti gora behera dio Ebanjelioak, hitzak eztira zehatzak, baina bai zentzua.

ANGELICUS.—Zuk beti bilatzen dituzu Ebanjelioko zatirik gogorrenak.

SERAPHICUS.—Beraz, zu egiazko kristarra bazara, gaur hartu duzun sakramentua eta fedea ukatu nahi ezpaduzu, hori kontsideratu behar duzu: Zutzaz erditu zen ama, ditia eman zizun ama, hori eztela zure ama. Zure ama, munduko edozein andre, munduko edozein neska dela. Zure anaia eztela zu egon zinen sabelean egon zen gizona, zure anaia dela edozein andrearen sabelean egon den gizona.

ANGELICUS.—Egia da, eta hola ihardukiko dut beti, egia hioen legepean portatuko naiz. Baina lehen esan dizut bihotzaren gainean eztuela inork manatzen. Bihotza berez ematen edo ukatzen da.

SERAPHICUS.—Espero dut etorkizun hurbil batean zure bihotzak Jainkoagana joko duela, orain zure fedea eta zure esperantzak jotzen duten bezala. Badakizu karitatea, amorioa dela, maitasun hutsa, onerizte jainkotiaria, eta fedea eta esperantzak hura gabe eztutela deus balio.

ANGELICUS.—Nik maitatzen dut, bai, Jainkoa, et Haren Seme Bakarra, Jesukristo gure Jauna.

SERAPHICUS.—Manamenturik aurrena, lehena: Jainkoa maitatu, gure Egileari on eritzi. “Nigatik semeak abandonatuko du aita, esposak abandonatuko senarra”. Gainerako amorioak alferrikakoak dira, hutsak, kanaberaren sustraia bezalakoak. “Ezkerreko eskuak eskandalo egiten badio gizonari, moz dezala, ken dezala, ebaki dezala: hobe baite esku bakar batekin Aitaren erreinua irabazi, ezen ez esku biekini jehenara jaurtikia izan”. Amaganako amorioak galazitzen badizu Jainkoaganako amorioa, ken zazu zure bihotzetik, moz zazu zure gogotik, ebaki zazu sustraitik amorio mundutar hori, oso sakratua baldin bada ere, Jainkoak berak ere benedikutzen duena, baina Harenganako amorioa eragozten badizu, arbuia zazu, guttiets zazu, hobe baite Aitaren erreinuan, Jainkoaren glorian, ama gabe eta emazurtz sartu, ezen ez betiko jehena su-lezan amadun eta seme on hamildu.

ANGELICUS.—Gauza erreza da kulpitotik predikatzea, baina ogia ematea gaitza da. Ondasunen partimentua eskatzen dutenak, hoek dira ondasunik eta dirurik eztadukatenak. Zure ahotik irten duen burubideak, ordenamentu baten indarra daduka, oso min handia egiten dit belarrietan, eta eztut permitituko hola mintza zakizkidan. Jakin behar duzu zu etzarella nire nagusia, berdinak garela, eta holako manu eta mezu atsegin-ezok etzaizkidala gustatzen. Nor uste duzu zarella? Konpainiaren abate nagusia?

SERAPHICUS.—Denporak etorriko dira!

ANGELICUS.—Denporak etorriko dira! Hemen dago humildadearen promesa egun egin duena. Harroa! Luzifer baten itxura dadukazu, gangarra!

- SERAPHICUS.—Egia ezta inoren gustokoa. Motza da, eta garratza.
- ANGELICUS.—Ze egia eta ze mila demonio koroatu! Hemen dago karitatearen promesa egun egin duena!
- SERAPHICUS.—Eta hor baketasunaren promesa egin duena. Ezin entzun dezakezu egia biribilik zure barnean hasarrerik piztu gabe?
- ANGELICUS.—Zure mintzaera ezta giza-legekoa. Apaiz artean gaude, apaiz berriak gara, eta beraz beste erremediorik ezta dukat zuri barkatzea baizik, naiz-eta barkaziorik eskatzen ezpaduzu ere. Baina barkatu ondoren gauza pare bat esan behar dizut aurpegira, zure harrokeria apur bat apurtuko duena.
- SERAPHICUS.—Zer esan dezakezu zuk, urrikaria, nik eztakidana?
- ANGELICUS.—Asko, gizona, gauza asko. Ze diferentzia dagoen gure artean, ze arrazoi desberdinek ekarri gaituen biok honera. Zergatik naizen ni apaiza orain, eta zergatik zaren zu ere. Ni mundutik etorri naiz, eta zu ilargitik, hala dirudi. Nik Maisuaren esanari jarraikiko diot, nire familia abandonatu dut, eta hemen nago, nire ahaide guztien hasarrearekin; amaren tristurarekin, aitaren maldizioarekin eta anai-arreben arbuio eta barrearekin. Urte bete falta zitzaidan medikuntza akabatzeko. Laster ezkonduko nintzen neska apropos batekin. Baina egun batean konprenitu nuen, eta honera etorri nintzen, hemengo atea jo nuen eskeko pobre baten moduan, eta hau besterik ez nintzen, herentzia ukatu zidatelako.
- SERAPHICUS.—Galera haundia gero! Asko tristatu zinen? Damu ukan zenuen galdua?
- ANGELICUS.—Ezer eztuenak ezin dezake ezer gal. Nik nire izena galdu dut. Baina zuk ez, zuk eztuzu zure izenik galdu, izenik ezta dukazulako.
- SERAPHICUS.—Badakit zer bilatzen duzun zuk, Jainkoaren bidean. Ez santutasuna behintzat.
- ANGELICUS.—Nik bilatzen dudana ezta zure ardurakoa, bakarrik nire eta Jainkoaren ardurakoa. Nork bere kontuak eman behar dizkio Jainkoari. Eta esan behar dizudana, naiz-eta lepotik harturik isildu behar bazaitut ere, esanen dizut, hala egia.
- SERAPHICUS.—Esan behin eta betiko, hutsi zazu suge-kafia hori.
- ANGELICUS.—Nik maitatzen dut nire ama, nirekin oso ongi portatu zelako. Baina zu egun batean ahardi baten sabelean, aurkitu zinen. Zure barnean pentsatu zenuen, gaizki egoten zela erraiarte ilun eta zikin haretan, eta mundutik paseada bat ematea erabaki zenuen. Atzean utzi zenuen zure amaren altzoa, eta haren berririk eztuzu ordutik jakin. Lehen esan dizut zuk ezta dukazula zer gal...

SERAPHICUS.—Bai zera!

ANGELICUS.—...ez izenik, ez familiarik, ez ezer.

(Bi fraileok konturatu gabe, hirugarren bat sartu da. Zaharra da, eta lodia. Maiestate-aire bat igarten zaio. Agirian dago Monasterioko Abate Nagusia dela, Aita Sanctus agurgarria.)

SANCTUS.—Portaera ederra, bai, zuen egun honetan!

(Bi fraile gazteak belaunikatzen dira.)

SERAPHICUS.—Berorren barkazioa eskatzen dugu, aita.

SANCTUS.—Zuti zaitzte, buru-hundiak! Lehen bekatua egin eta gero barkazioa eskatu? Gizonaren asturua, patu ihes-ezina!

ANGELICUS.—Nik eztut barkaziorik eskatzen, gaizkirik egin ezpaitut. Badakit oso hasarratu naizela, baina nire hasarrea, hasarre santua izan da, egiaren aldeko hasarrea, zuzenbidearen aldeko hasarrea. Zuzenbidearen alde burukatzen denean, hitz zakarrak ere zilegi dira. Jesukristok zihor batekin despatxatu zituen merkatariaik Jerusalemengo elizatik. Nik Jesukristori, Jainkoari berari, hartu diot esenplo.

SANCTUS.—Isilduko zarate biak? Ongi hasi duzue zuen apaiztasuna, Kristoren zerbitzuan oin onarekin sartu zarate. Bai zera!

SERAPHICUS.—Damu dut, Aita, Jainkoa ofenditua.

SANCTUS.—Biok egin duzue bekatu, batak humildadearen kontra, eta besteak baketasunaren kontra. Batak harrokeriaren bekatua eta besteak hasarrearen bekatua. Penitentzia egin behar duzue.

ANGELICUS.—Eginen dugu aita.

SANCTUS.—Bai, eginen duzue, nahi eta nahi ez.

SERAPHICUS.—Pozik hartuko dugu, aita, berorrek emanikako penitentzia.

ANGELICUS.—Esan beza, arren.

SANCTUS.—Orain apostoluak zarate. Jentil herrian eginen duzue misioa. Horren gainean jakin litekeen guztia esan zaitzue. Beraz, eztut lezio berririk esanen. Baina oraindik eztakizue zergatik deitu dizuedan honera. Gaur hamar apaiz berrik eman duzue meza, eta hala ere biori bakarrik deitu dizuet. Eztakizue zergatik?

SERAPHICUS.—Ez.

ANGELICUS.—Igarri ere eztiot egiten.

SANCTUS.—Aita batek bere ardurapean eduki behar ditu semeak. Eta etxe honetatik alde eztaidizuen artean, nire semeak izanen zarate

biak. Beraz, zuen sekretu eta kezka guztietan hartu behar dut parte. Gela honetara heldu naizenean, mintzatzen entzun zaituet, eta esan guztiak aditu ditut. Nire beharra da. Eznintzake, halakorik eginen ezpanu, abate ona izanen. Eta zuek egin duzue gure problemaren aurrean planto.

ANGELICUS.—Famili-kontuak?

SANCTUS.—Bai, persona maitatuen ganako amorioa.

SERAPHICUS.—Posible da?

SANCTUS.—Nola posible? Bai! Kontrarioa izanen litzake imposiblea: persona higuinduen ganako amorioa edo persona maitatuen ganako gorrotoa.

SERAPHICUS.—Galdetu nahi dut zilegi den.

SANCTUS.—Bai, oso zilegi, baina kontuan eduki behar dugu gure konpainian sartu garenean familia haundiago batean sartu garela, gure familia mundua dela, eta munduan maitatuenak, Kristoren hitza entzun eztuten jentilak.

SERAPHICUS.—Nola konprenitzen da?

ANGELICUS.—Nik ere eztat argi haundirik misterio horretan ikusten.

SANCTUS.—Gauza erreza da. Jesukristoren bizitza ekarriko dizuet gogora. Kristok asko maitatzen zuen bere Ama Birjina Maria, Eztago dudarik.

SERAPHICUS.—Herejia litzeke besterik esatea.

ANGELICUS.—Horregatik jaio zen Birjina bekatuaren itzalik ere gabe. Horregatik bidali zituen aingeruak lurrera, zerura jaso zezaten, etzedin gure Bitarteko zerutarra heriotzeko trantze torpetik igaran.

SANCTUS.—Zuzen zaudete. Baina hala ere Ebanjelio guztian ezta Matusaren ahoan eta ezpainetan eskribitzen Haren Amarentzako eserra maitakorrik. Eztio ama esaten, andrea diotsa. Badirudi gutti arduratzen dela hartaz.

ANGELICUS.—Baina gurutzean dagoenean haren apostolurik maitatuenari ematen dio amatzat.

SANCTUS.—Bai, Baina pentsa dezagun zer pasatuko zen baldin eta Aita Eternalaren asmoetan kabiera eduki balu Birjina Jesukristo baino lehenago hilen zenaren asmo konpreni-ekin. Jesusen sorbalden gaineko karga astunagoa eginen zen, eta hiru bider beharreen, lau bider eroriko zen, Kalbariora bidean zoalarik. Baina Jesusek, horregatik, etzion Haren pasio dolorosoari ukorik eginen, inola ere.

ANGELICUS.—Ez.

SANCTUS.—Konprenitzen duzu, Aita Angelicus preziatua? Etzion pasioari ukorik eginen, Hala iharduki behar dugu guk ere. Gizonaren beharra da ahaideen ganako amorioa, hau da Haren Lege

Santuaren laugarren manamentua, baina aurrenekoa, badakizue zein den, gauza guztien gainetik eta persona guztien gainetik. Asko maitatu behar du nork bere ama, eta maitasun horren gozamentuaren ukaerarekin, preziatuagoak egiten gara Jainkoaren begien aurrean.

ANGELICUS.—Konprenitzen dut.

SANCTUS.—Eta zuk, Aita Seraphicus ene bihotzekoa, zuk, konpreni dezakezu hori?

SERAPHICUS.—Ez, aita. Ezagutzen eztugun gauzarik nola konpreni?

SANCTUS.—Laster konprenituko duzu.

SERAPHICUS.—Bai?

SANCTUS.—Zeinbat denpora da, Angelicus, zure familiaren berririk eztakizula?

ANGELICUS.—Zer gertatzen da?

SANCTUS.—Erantzun: zeinbat denpora?

ANGELICUS.—Badaki berorrek, aita, honera etorri nintzenetik. Baina zer gertatzen da? Desastururen bat? Kalamitateren bat?

SANCTUS.—Zure familiaz ez arduratzen ikasi behar duzu.

ANGELICUS.—Bai? Eta zer? Nor hil da?

SANCTUS.—Maiteen duzuna.

ANGELICUS.—Ama?

SANCTUS.—Bai.

ANGELICUS.—Ama! Jainkoak errezibi dezala bere besartean.

SANCTUS.—Bai, mutila, pentsa zazu orain eztuela sufritzen.

ANGELICUS.—Zer zedukan?

SANCTUS.—Eritasunik gaiztoena, gehien sufri-arazitzen duena.

ANGELICUS.—Biziena?

SANCTUS.—Bai.

ANGELICUS.—Noiz jakin duzu?

SANCTUS.—Bart.

ANGELICUS.—Eta noia eztidazu lehenago esan?

SANCTUS.—Zure tamañako misiolariak behar dira jentil artean, eta meza eman baino lehen jakin bazenu, behar bada zure apaizgintza berandutuko zen. Badakit zure bihotza Jainkoari emanik dago kiola, eta notizia horrekin, desorduan harturik, kalte besterik etzenuen edukiko.

ANGELICUS.—Bai. ederki egin duzu. Zure jakituria eta zuhurtasuna haundia da benetan. Milesker beti eskeini didazun anparoagatik.

SANCTUS.—Asko sentitu dut zure ama hila.

SERAPHICUS.—Nik ere nire dolamentua presentatzen dizut.

ANGELICUS.—Eskerrik asko.

SANCTUS.—Eser zaitetz, semea, inun, mesedez, eta etzazu ezer esan.

- Jaso zazu arima Jainkoa gana. Erreza zazu. Eta behar baldin eta baduzu, negar egizu. Hola bihotza arinduko zaitzu, duda gabe.
- ANGELICUS.—Bai, aita.
- SANCTUS.—Eta zuri ere, nire seme Seraphicus horri ere, zerbait esan behar dizut.
- SERAPHICUS.—Zortea dadukat nire ahaideen herio-berririk emanen eztidazulako.
- SANCTUS.—Zuri eman behar dizudan berria ezta atsegina. Asko kostatu zait zure anaiari mintzatzea, baina zuri esan behar dizudana mila bider gaitzago da.
- SERAPHICUS.—Eztut igarten nola.
- SANCTUS.—Zure jatorrian misterio haundi bat egon da orain arte. Zu etzara sekula arduratu, zein den zure leinua, zure familia?
- SERAPHICUS.—Euskal baserri batean egon nintzen ttiki denporan, baina badakit eta banenkien orduan ere, eznaizela hango semea, baina kontsolatu naiz beti, Jainkoaren semea naizela pentsatzearekin. Batzuk urrezko sehaskan jaio dira, eta gehienok eztugu kumarik eduki. Baina jaio, mundu honetara etorri, denak etorri gara odol eta zikinkeriaran artean.
- SANCTUS.—Egun batean abogadu bat etorri zen Bilbotik, eta esan zigun nola andre alargun bat hil zen, beste familiarik gabe ezpada hamar urteko mutiko bat. Bere fortuna guztia semeari utzi zion, eta nahi ukan zuen mutikoa komentu honetan edukatua izan zedin. Ongi iruditu zitzaigun, eta zu etorri zinen.
- SERAPHICUS.—Bai, banenkien guzti hori.
- SANCTUS.—Historia ederra zen, baina gu hemen ezkinen harekin oso konforme geratu.
- SERAPHICUS.—Ez?
- SANCTUS.—Egia zirudien. Esanen didazu oso probablea zirudiela, baina nire begietan etzirudien posiblea. Gauza hoek bakarrik gertatzen dira arradioko nobeletan. Egia da diru-suma haltu bat utzi zuela abogaduak gure eskuen artean, baina eskribauen kolejiara eskribitu genuen, hea halako testamenturen bat eman zen, eta ihardetsi ziguten ezetz. Konprenitu genuen dena izan zela ipui bat, gezur bat. Jo genuen orduan abogaduaren gana, baina hau munduko bistatik desagertu zen. Berria allegatu zitzaigun komunisten zereginetan sartua egon zela, eta konprenitu genuen Errusiara ala Karabantxelera bidean abiatu zela.
- SERAPHICUS.—Zergatik eztidazu horren gainean inoiz ezer esan?
- SANCTUS.—Oso mutila zinen. Zure jatorriarekin lokarri guztiak eba-

- kirik zeuden. Gero diru gehiago heldu zaigu, baina nundik jakin gabe. Zer egin?
- SERAPHICUS.—Eskuaren gainean eskua geratu.
- SANCTUS.—Gure alegin guztiak alferrik izan ziren.
- SERAPHICUS.—Bai?
- SANCTUS.—Nik iloba bat dadukat, oso pintore famatua eta pagatua. Eskandalo ikaragarria eman du. Hemen egon zen lehengo egunean, eta nire kontseilua eman nion. Baina konprenitu nuen munduko zer-esanetan haboro dakiela harek mila bider nik baino.
- SERAPHICUS.—Ze eskandalo ta ze demandalo da hori? Zer ikusi behar du enekin histori horrek?
- SANCTUS.—Nire iloba, Marti Matias pintorea, soltero egon da beti, mutil zahar, donado. Eztu sekula ezkondu nahi ukan. Esatea zuen andreak oso animalia gaiztoak direla, garbiagoak direla ahardiak, zuhurragoak behiak.
- SERAPHICUS.—Eztabil oso erratua.
- SANCTUS.—Beti zion ezkonduko zen egunean, andre santu batekin ezkonduko zela. Orain ezkondu da. Gaur. Bilboko Jondone Bikan-diren elizan. Bere andre santua aurkitu du. Eztakizu nun?
- SERAPHICUS.—Ez. Eztakit nun.
- SANCTUS.—Putaxetxe batean.
- SERAPHICUS.—Maria Madalena ere holako tokietan ibilia zen, eta gaur aldareetan adoratzen dugu.
- SANCTUS.—Dena den, Maria Madalenarik ezta egon bat baizik.
- SERAPHICUS.—Eta zer?
- SANCTUS.—Nire ilobak zer egingen zuen enteratu nindutenean, berehala deitu nion honera. Harek beti eduki dit itzal eta errespeto haundia. Pentsatzen dut ni besterik ez duela munduan errespetatu.
- SERAPHICUS.—Eta etorri zenean?
- SANCTUS.—Burutik kendu nahi ukan nion asmo hura, ez urguilu falso bategatik, ezpada dakidalako holako ezkontzak ehuneko laurogetamarrean, gaizki ateratzen direla. Baina harek esplikatu zidan zer egin zuen andregaiak, nola seme bat edukirik, harekin gizon behar bezalako bat egin nahi ukan zuen, eta hori lortzeko etzuela hamar urte zituenez gero ikusi. Galdetu nion nola zekien hori egia dela, eta bere probak presentatu zizkidanean, nire bendizioa partitu nien.
- SERAPHICUS.—Akabatuko duzu behin eta betiko zure historia horrekin? Argi eta garbi mintzatu nahi duzu? Horrekin esan nahi duzu...
- SANCTUS.—Probak presentatu zizkidan, Maria Madalena santu horren semeak komentu honetan estudiatzen duela.

SERAPHICUS.—Eta?

SANCTUS.—Eta zu zarela seme hori.

SERAPHICUS.—Nola?

SANCTUS.—Zure jatorriaren gaineko misterioa apurtu da azkenik.

SERAPHICUS.—Hori ezta egia! Hori gezurra da!

SANCTUS.—Nola diozu?

SERAPHICUS.—Gezurti haundi eta zikin bat aizela hi, ama nagusiaren seme borta!

(Bere lekutik jaikitzen da Aita Angelicus.)

ANGELICUS.—Isilik hago!

SERAPHICUS.—Nola diozu? Isilik eta lasai geratu holako irain itsusi baten aurrean?

ANGELICUS.—Eztakizu norekin mintzatzen zaren? Etzara konturatzzen zure nagusiarekin, hierarkian zure aitarekin mintzatzen zarella?

SERAPHICUS.—Bai, badakit, eta hori da ni enpatxatzen nauena. Beste gizon bat izanen balitz, berehala hartuko nuke eskuekin lepotik, mihin zikin horrek haren zila tapa lezan arte, more bizian, hala Jainkoa, zeruetan dagoena!

ANGELICUS.—Isilduko zara?

SERAPHICUS.—Ez naiz isilduko.

ANGELICUS.—Ez?

SERAPHICUS.—Ez.

SANCTUS.—Baina, nun zaudete?

ANGELICUS.—Eztut hori permititzen, errespeto-falta hori.

SANCTUS.—Baina nire kontra da falta hori, eta ni naiz kontuak eskatu behar ditudana.

ANGELICUS.—Bai, zuzen dago, aita, barka beza.

SANCTUS.—Baina nire seme honi nik eztiot konturik eskatuko, aita atsegin baten moduan portatuko naiz, egia os-oso garratz bat entzun duelako, eta haren begietan irain likits baten oihartzuna hartzen du. Ezta hala, nire semea?

SERAPHICUS.—Aita, konortea galdurik nengoen.

SANCTUS.—Bai, eta orain konortea irabaziko duzu, maitea. Nik esan dizudana ezta irain bat, iraina gauza faltsoa delako, asmo txarra-ekin asmatu-rikako gezurra. Eta zuk badakizu ni eznaizela hala-koa, ezta?

SERAPHICUS.—Bai.

SANCTUS.—Orduan barkazioa eska zaidazu belaunbiko.

SERAPHICUS.—(*Belaunbikatzen da.*) Barka nezazu, aita, bekatu egin dut zure kontra.

SANCTUS.—Aitearen eta Semearen...

SERAPHICUS.—(*Zutitzen da.*) Baina, jauna, ezta hori proba bat izanen? Niretzako hori karga haundia da, eta nire soinen gainean badirudi kabierarik ezta dukala. Beti pentsatu naiz emazurtz, naiz-eta deiturarik inoiz eduki ez tudan. Mutil-denporan beti esaten nion nire buruari, dukesa baten semea nintzela, eta egun batean dena argituko zela. Ilusio hori gorde dut beti nire barnean. Jauna, aitarik ez edukitzea ezta gauza atsegina. Esan zaidazu egia ez tala, probatu nahi ukan nauzula.

SANCTUS.—Ez, mutila. Etzara konturatzen zure ama nire iloba dela orain? Eta ni eznaiz lotsatzen, eznaiz ahalketzen. Ez inola ere. Pozik nago nire familian andre prestu eta santu bat sartu delako?

SERAPHICUS.—Bai, jauna?

SANCTUS.—Bai, Jainkoaren aurrean zin egiten dizut.

SERAPHICUS.—Eskerrik asko, jauna, utz nezazu eskuan muin egin dezaizudan. (*Eskuan muin egiten dio.* ANGELICUS'i.) Aingeru, entzun duzu? Entzun duzu nik ere ama bat dadukadala, eta gainera prestua eta santua dela?

ANGELICUS.—Bai, eta ni ere zurekin alegratzen naiz.

SERAPHICUS.—Ama bat! Eta hiltzen denean zure amaren ondoan egonen da paradisuan, eta zure ama pozik egonen da nirearekin. Pozik. Paradisuan eztagoelako gizarteko klaserik, denak dira santuak, etxeko andreak eta ema-galduak. Berdin dira Maria Kleofe eta Maria Madalena. Zure ama Kleofe da, eta nirea Madalena. Biak santuak, biak Maria Birjinaren ondoan, gurutzearen oinetan. Benedikatua izan dadila Jesukristo gure Jaunaren Pasio santua, batera juntatu baitzituen etxeko andrea eta ema galdua, motibatu duelako gizarteko klaserik ez taldila egon, bakarrik egiten duelako berezkuntza bat: ongi eta gaizkia.

SANCTUS.—Dohatsua zara, argia ikusi duzulako.

ANGELICUS.—Serafin, gure artean eztago berezkuntzarik, eztago dife-rentziarik, Anaiak gara.

SERAPHICUS.—Berdinak.

ANGELICUS.—Mundu guztia balitz oraingo gure iritzikoa.

SERAPHICUS.—Bai, Aingeru, kristaua izatea ezta naikoa.

ANGELICUS.—Ez, Kristarrak izan behar dugu. Kristotarrak.

SERAPHICUS.—Kristo defenditu behar dugu.

ANGELICUS.—Haren lezioa ez tadin purpurartean ito.

SERAPHICUS.—Haren odol preziatuak pobreen zauriak senda ditzan.
ANGELICUS.—Haren haragi benedikatua haur goseen elikatura izan
dadin.

SANCTUS.—Amen.

(Teloia erorten da terrepente eta akabatzen da.)

ETXE ABERATSEKO SEME GALDUA

ETA

MARIA MADALENAREN SEME SANTUA

Komedia hau CLXVIII garreneko Mesidorrean eskribitu zen.

GABRIEL ARESTI.

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

(Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLORENDA, por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR. por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churrua.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 25 Ptas.

Suscripción anual: 60 »

EGAN: Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 50 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN Y EGAN: 80 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales
Número suelto: 30 Ptas.

Redacción y Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN

ESCELICER, S. A.
SAN SEBASTIAN